

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta Filosofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2024

Václav Bojanovský

Univerzita Pardubice
Fakulta Filosofická

Branná příprava v Československu v meziválečném období
Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Václav Bojanovský**
Osobní číslo: **H22293**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Soudobé dějiny**
Téma práce: **Branná příprava v Československu v meziválečném období**
Téma práce anglicky: **Civil Defence Education in Czechoslovakia in the Interwar Period**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Student zpracuje příslušnou odbornou literaturu, dobový tisk, školní kroniky, archivní fondy spolků a organizací (Skaut, Orel, Sokol aj. sportovní kluby) a státních orgánů. Pozornost bude věnovat zejména obecnému vývoji výchovy k brannosti, zejména však jejímu posílení a podpoře ze strany státu ve 30. letech, kdy vzrůstalo válečné nebezpečí. Z hlediska regionálního se zaměří na Chrudimsko, případně i na Pardubicko pro možnost srovnání.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Kol., *Vojenské dějiny Československa*, III. díl, 1918-1939, Praha 1987.
Příručka k národní brannosti v Čsl. Orlu, Brno 1934.
Ladislav REITMAYER, *Stručný nástin dějin branné výchovy*, Praha 1987.
Rukověť branné výchovy, Praha 1937.
Rodinná výchova. Národní vychovatelství rodinné v rámci branné přípravy mimoškolní, Praha 1939.
Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu, 1936–1939.
Sbírka zákonů a nařízení Republiky československé (1918-1939)

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem **Branná příprava v Československu v meziválečném období** jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 6. 6. 2024

Jméno a příjmení autora v.r.

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování v první řadě patří vedoucímu mé práce, panu doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, za cenné rady, odbornou pomoc, připomínky i názory, které mi pomohly při zpracování práce. Dále chci poděkovat vedoucímu Státního oblastního archivu v Chrudimi, panu Mgr. Petru Bočkovi, který mi vyšel vstříc při zpracovávání informací z archivu. Velké díky také patří zaměstnancům Pardubického i Chrudimského muzea, kde jsem našel spoustu zajímavých informací.

ANOTACE

Tato diplomová práce se věnuje brannosti národa a branné přípravě v Československu v meziválečném období. Práce se zaměřuje na dobovou legislativu týkající se zvyšování brannosti národa a přípravám obrany státu. Dále se práce snaží čtenáře uvést do tehdejších příprav v ochraně obyvatelstva a snah zvyšování brannosti a připravenosti obyvatelstva skrze civilní spolky a jiné organizace. Pozornost je věnována snahám obcí a civilních spolků, jako byl například Sokol či Čsl. červený kříž. Velká pozornost je v této práci věnována dobové literatuře, která poskytuje podrobnější informace ohledně fungování brannosti a pasivní obrany obyvatelstva. Čtenář se zde může seznámit s podobou organizace Civilní protiletectké ochrany nebo s myšlenkou samaritánství.

KLÍČOVÁ SLOVA

Brannost, Brannost národa, Civilní protiletectká obrana, Pasivní ochrana, Letecké útoky, Ochrana Obyvatelstva, Obrana obyvatelstva, Bojové látky, První pomoc, Chrudim, Samaritánství, Čsl. červený kříž, Meziválečné období, Národní gardy, Sokol, Svaz čsl. důstojnictva,

TITLE

Defense training in Czechoslovakia during the interwar period

ANNOTATION

This thesis is dedicated to defence of the nation and militari training in Czechoslovakia during the interwar period. This thesis focuses on contemporary legislation regarding the increase in conscription of the nation and preparation for its defence. Furthermore, this work tries to introduce the reader to the preparations at that time for the protection of the population and the efforts to increase the conscription and preparedness of the population through civil associations and other organizations. Attention is paid mostly to the efforts of municipalities and civil associations such as Sokol or the Czechoslovakian Red Cross. Great amount of attention is being paid in this work to the literature of this period, which provides more detailed information regarding the functioning of conscription and passive protection of the population. Here the reader can get acquainted with the form of the Civil Air Defense Organization or the idea of samaritanism.

KEYWORDS

Defensiveness, Defensiveness of the nation, Civilian anti-aircraft defense, Passive protection, Air strikes, Protection of the Population, Defense of the population, Combat substances, First

aid, Chrudim, samaritanism, Czechoslovakian Red Cross, Interwar period, National Guard, Sokol, Union of Czechoslovakian officers.

OBSAH

ÚVOD	10
1. Situace Československa v meziválečném období.....	12
2. Legislativa.....	15
3. Brannost národa	28
4. Snahy a činnosti v zájmu obrany státu.....	30
4.1 Armáda.....	30
4.2 Obce	31
4.3 Civilní spolky.....	44
4.3.1 Masarykova letecká liga v Chrudimi (MLL).....	45
4.3.2 Sokol	45
4.3.3 Brannost žen	48
4.3.4 Jednota českých střelců v Chrudimi	51
4.3.5 Branný sbor československých motoristů.....	51
4.3.6 Samaritáni	51
4.3.7 Československý červený kříž.....	53
4.3.8 Hasičstvo.....	55
4.3.9 Skauting	55
4.3.10 Národní gardy	56
4.3.11 Svaz československého důstojnictva	57
4.4 Literatura.....	58
4.4.1 Příručky.....	58
4.4.2 Literatura vzbuzující zájem o armádu	69
4.4.3 Regionální tisk	71
4.5 Rozhlas.....	86
5. ZÁVĚR	90
6. POUŽITÁ LITERATURA (Prameny a literatura)	95

ÚVOD

Brannost národa je téma, kterému dosud nebyla věnována větší pozornost. Tato diplomová práce má za cíl ukázat jinou stránku příprav obrany Československa v meziválečném období. Většina historiků se věnuje velkým politickým událostem nebo se zaměřuje na vojenské přípravy. Tato práce se přímo nezaobírá vojenskými záležitostmi, ale snaží se představit snahy týkající se ochrany obyvatelstva a civilního přínosu v podobě zvyšování brannosti. Skrze dobovou legislativu a úřední dokumenty si uděláme lepší představu o státní vizi ohledně připravenosti a brannosti obyvatelstva. Pozornost bude také věnována činnosti jednotlivých civilních spolků a organizací. Skrze ně zjistíme, jak se mohl obyčejný občan zapojit do příprav na obranu státu a jak se tyto organizace propagovaly. Značná část práce se bude věnovat zpracování dobové literatury, která nám přiblíží podobu a vnímání brannosti a pasivní ochrany před leteckými útoky.

Časově se práce zaměřuje na meziválečné období, ale hlavní pozornost je věnována 30. letům. Teritoriálně je práce zaměřena na okresní město Chrudim a přilehlé okolí. Lze předpokládat, že tato sonda do značné míry bude odrážet poměry v celém státě, zejména v českých zemích. Vzhledem k některým chybějícím zdrojům se však v práci objevuje mnoho všeobecných informací, na základě kterých můžeme předpokládat i stejné dění ve vymezeném území.

Metody použité v této práci se zaměřovaly hlavně na práci s literaturou a dobovými prameny. V práci byla využita velká rozmanitost zdrojů a pramenů. V práci byla také využita metoda sondy při výběru dobových příruček a tisku. V práci je také použita metoda analogie a nepřímá metoda.

Moderní literatura se tématu brannosti národa a civilní protiletecké ochraně moc nevěnuje. Větší pozornost je věnována vojenským a politickým tématům. Co se týče informací v literatuře, můžeme v obecnějších knihách o Československu najít aspoň jednu kapitolu věnující se přípravám státu na obranu.¹

Daleko lepším zdrojem je dobová literatura, která měla buď povzbuzující charakter a snažila se občanstvo informovat o významu a důležitosti brannosti. Druhým skvělým zdrojem jsou dobové příručky věnující se první pomoci, pasivní ochraně nebo kombinaci obojího. Tyto příručky však nejsou nijak podrobně zpracovány. To je dle mého názoru chyba, protože v muzejních sbírkách se nachází mnoho takovýchto dobových příruček, které poskytují značné informace.

Z archivních pramenů jsem se zaměřil na fond: *Okresní úřad Chrudim (1855-1945)*, kde se nachází mnoho obecných informací. Kromě toho jsem se zaměřil také na školní kroniky a ročenky dostupných organizací jako byl Sokol. Zde se však mnoho informací nenachází.

Odborné časopisy též nevěnují tomuto tématu větší pozornost. Zaměřil jsem se na dva historické časopisy, ve kterých bych mohl najít nějaké potřebné informace. V časopise *Dějiny a současnost* jsem objevil jen několik zmínek týkajících se letectví. Také jsem zde narazil na

¹ Tomáš JIRÁNEK, Šéf štábu obrany národa. *Neklidný život divizního generála Čenka Kudláčka*, Praha 2015. Jiří BÍLEK-Miroslav Broft-Václav Čada a kolektiv, *Vojenské dějiny Československa III. (1918-1939)*.

článek o rozhlasovém vysílání týkající se Civilní protiletectké ochrany. Druhým sledovaným časopisem byl *Historie a vojenství*, kde jsem však využil jen článek o Svazu čsl. důstojnictva.

V rámci této práce nesměla chybět pozornost věnována dobovému regionálnímu tisku. I zde se našlo mnoho zajímavých zmínek a hodnocení. Pozornost jsem věnoval hlavně místnímu regionálnímu tisku. Ze všech dostupných novin jsem si zde vybral *Zpravodaj Chrudimska*, který je kompletně zdigitalizován pro celá 30. léta. V rámci bádání jsem také narazil na tisk věnující se přímo pasivní obraně obyvatelstva s názvem *Obrana obyvatelstva*. Tisk se ukázal jako velmi dobrý zdroj informací a událostí přímo v regionu.

V rámci práce jsem si položil několik výzkumných otázek. Jaká byla předhistorie? Jak se změnila branná výchova ve 30. letech a proč? Kdo se do ní zapojil? Státní instituce, zájmové organizace, spolky? Jaký byl účel? Můžeme si také položit otázku v rámci dochovaných pramenů. Proč se nedochovalo více pramenů v podobě úředních oběžníků? Proč se ve většině archivních fondech zabývajících se touto tematikou nachází jen obecnější písemnosti?

Vzhledem k tomu, že toto téma není dosud podrobně zpracováno, má práce spíše charakter základního náhledu do tématu. Skrze různé zdroje se práce snaží nastínit možnosti a vize přípravy civilního obyvatelstva na možný konflikt. Základní otázkou tedy je, jakými způsoby mohl občan přispět ke zvýšení brannosti a napomoci tak k přípravám na obranu státu. Další důležitou otázkou je, jakou úlohu měly v tomto ohledu civilní spolky a organizace. Jaký vliv měla brannost a činnost civilní protiletectké ochrany na společnost?

1. Situace Československa v meziválečném období

Československá republika se po svém vzniku ocitla v srdci Evropy obklopena silnějšími státy. Bohužel ne se všemi se dařilo udržet si dobré vztahy nebo přátelskou náklonost. V meziválečném období skoro od každého sousedního státu hrozilo nějaké nebezpečí. Nebezpečí se nenacházelo jen za hranicemi státu, nýbrž i uvnitř. První bezpečnostní problém muselo Československo řešit hned po vzniku, kdy se Němci na území nového státu vzbouřili a vyhlásili 4 německé provincie, které se měly připojit k Rakousku. Zde sice nehrozilo nějaké vážnější nebezpečí pro civilní obyvatelstvo, ale pro stát by to znamenalo ztrátu území krátce po jeho vzniku. Stát se s touto situací vypořádal pomocí armády.

Armáda je spolu s diplomacií pro Československo velmi důležitá od samého počátku. Silná armáda je první věc, která může případného protivníka odradit od napadení. V případě Československa můžeme říct, že se postupně vybuďovala celkem moderní a silná armáda, ale početně by nebyla dostatečná k obraně státu před většími státy. I tak si armáda Československa prošla během období první republiky několika nasazeními. Jak jsem již zmínil, byla nasazena krátce po vzniku samostatného státu v pohraničí, kdy obsazovala německé provincie. Dále byla nasazena v bojích o Těšínsko a Slovensko.

S Československem vznikla řada dalších nástupnických států. Jedním z nich bylo i Polsko. Polsko jako předpokládaný spojenec Československa proti případné německé agresi si však kladlo nároky na území Těšínska. Těšínsko podle historického práva spadalo pod Československo, ale nacházel se zde velký počet Poláků, a proto Polsko chtělo využít práva na sebeurčení a Těšínsko připojit k Polsku. Pro Československo Těšínsko představovalo důležité území, protože přes Těšínsko vedlo důležité (v té době jediné) železniční spojení se Slovenskem.² Bylo také důležité, protože se zde těžilo uhlí. Polsko požádalo o předání moci, ale místní České úřady odmítly moc předat. Polsko do konce října 1918 území zabralo pomocí armády.³ Tím začal ozbrojený konflikt s Polskem.⁴ Polská armáda byla zprvu silnější, jelikož se část armády Československa stále nacházela v zahraničí, ale i malé jednotky Československa se osvědčily. V lednu 1919 se situace obrátila ve prospěch Československa a po střetu s Poláky přebírá iniciativu a polské jednotky byly vytlačovány. Boje nakonec neměly dlouhého trvání a díky tlaku vítězných mocností boje ustaly. Po zastavení bojů se na Těšínsku objevovaly menší střety a jednání o vyřešení situace pokračovala. Až v roce 1925 došlo k uzavření několika dohod s Polskem, které stabilizovaly vztahy mezi státy.⁵ Přesto těšínský spor zasel mezi Polskem a Československem nedůvěru a neochotu k vážnějšímu spolenectví. I západní mocnosti získaly nedůvěru vůči novým evropským státům.

Další územní spor byl veden s Maďarskem.⁶ Maďarsko ztratilo po rozpadu monarchie značné území, a ještě v březnu 1919 se Maďarsko stalo státem sovětského typu, tzv. Maďarskou republikou rad.⁷ Spor se vedl o území Slovenska. Maďarské jednotky nakonec obsadily celé jižní a východní Slovensko a zastavily se až u hranic Polska. Na krátký čas byla dokonce

² Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české, I, Praha, XIII, s. 44.*

³ *Tamtéž.*

⁴ Více viz Jiří BÍLEK, *Kyselá těšínská jablčka – Československo-Polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945, Praha 2011*

⁵ Jindřich DEJMEK, *Československo jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992), Praha 2002, s.17*

⁶ Více viz Dušan TOMÁŠEK, *Nevyhlášená válka – Boj o Slovensko 1918-1920, Praha 2018*

⁷ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české, I-XVII, Praha, III, s. 67.*

vyhlášena i Slovenská republika rad.⁸ Posílené československé jednotky se nakonec pod vedením francouzských poradců dostaly do protiútoků. Při prvních úspěších Čechoslováků a Rumunů se do konfliktu vložily západní mocnosti a donutily maďarské jednotky ke stažení z celého Slovenska. Stejně jako u Polska se vztahy s Maďarskem uklidnily, ale spojení nepřipadalo v úvahu. Při tomto konfliktu Československo našlo spojence v podobě Rumunska, Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců byly jasnou volbou pro spojení s Československem ve 20. letech 20. století. Zde se rodí spojení, které vešlo ve známost jako Malá dohoda. Nejdříve byla uzavřena smlouva mezi Československem a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, dne 14. srpna 1920.⁹ Podobná smlouva byla uzavřena i s Rumunskem, dne 23. dubna 1921. Tím byla Malá dohoda dokončena a zaručovala spojení uvedených států proti nevyprovokované agresi Maďarska. Byly zde i snahy Rumunska Malou dohodu rozšířit například o Polsko nebo Řecko. Toto rozšíření mělo být hlavně kvůli případné bolševické agresi, ale tyto snahy se nenaplnily. Byl zde i neurčitý, tajný závazek Československa vůči Rumunsku v případě napadení bolševiky.¹⁰ Musíme si uvědomit, že v této době byla bolševická vláda v Rusku něco nepřijatelného pro státy Evropy. Mnohé státy se obávaly, že se vliv bolševismu rozšíří a pronikne i do Evropy.

Československo hledalo spojence mezi světovými velmocemi, protože už jen spojenecký pakt s velmocí mohl odradit případnou myšlenku konfliktu. Vhodným spojencem byla Francie, která byla po 1. světové válce nejsilnější mocností v Evropě a úhlavní nepřítel Německa. Francie byla pro Československo vzorem politickým i vojenským. Francouzi se podíleli na vytvoření nové armády Československa tím, že vyslali vojenskou misi, která měla poskytovat asistenci při budování. O vyslání mise požádal Edvard Beneš už počátkem listopadu 1918.¹¹ Francouzská vojenská mise se nakonec ujala úkolu pomoci při budování armády nového státu. Francie se tak chtěla pojistit, že bude mít v týlu Německa svého spojence, který bude mít schopnou armádu. Tato pomoc nakonec směřovala k uzavření politické smlouvy mezi Francií a Československem 25. ledna 1924.¹²

Další velmoc, která se stala spojencem ČSR, byl Sovětský svaz. Tato velmoc byla do poloviny 30. let většinou Evropy izolována a i samotný Sovětský svaz neměl dosud zájem se na evropské politice podílet. Zlom přichází v roce 1933, kdy se sovětské vedení v čele se Stalinem rozhodne k nové orientaci kolektivní bezpečnosti. To mělo představovat sblížení s Francií a vstup do Společnosti národů. V roce 1935 byla uzavřena smlouva mezi Francií, Československem a Sovětským svazem, která slibovala vzájemnou pomoc pro případ nevyprovokovaného útoku.¹³ Zde se ale nacházel dodatek smlouvy, který pomoc podmiňoval jen v případě, že se do pomoci zapojí Francie. Pokud by se Francie nerozhodla poskytnout pomoc, tak Sovětský svaz nebyl povinen plnění spojenecké smlouvy dodržet. Je zde i známý fakt, že v případě naplnění smlouvy by se sovětské jednotky neměly jak na území ČSR dostat. Polsko ani Rumunsko nemělo s bolševiky kladné vztahy na to, aby přes svá území povolily přesun cizích jednotek.

⁸ Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny země Koruny české, I-XVII, Praha, III.* 70.

⁹ Tamtéž, s.177.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Jiří BÍLEK-Miroslav Broft-Václav Čada a kol., *Vojenské dějiny Československa III.*, Praha 1987, s. 21.

¹² Jindřich DEJMEK, *Československo jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992)*, Praha 2002, s.16.

¹³ Jindřich Dejmek a kol., *Československo dějiny státu*, Praha 2018, s. 136.

Vztahy s Rakouskem, bývalým srdcem monarchie, mělo Československo dobré. Rakousko bylo po válce ve špatné hospodářské situaci a Československo se snažilo pomoci. Ve 30. letech bylo Rakousko pro ČSR důležitým obchodním partnerem.¹⁴ Rakousko představovalo problém až po spojení s Německou říší. Anšlus Rakouska v březnu 1938 představoval významnou změnu v geopolitickém postavení Československa.¹⁵ Obrana jižní části ČSR byla zajištěna jen lehkými typy opevnění.

Německo po konci 1. světové války nepředstavovalo pro ČSR výraznější problém. Mírové smlouvy zajistily, aby Německo nebylo schopné vést ozbrojený konflikt (tyto smlouvy byly v pozdějších letech porušeny). Smlouvy postrádaly jednu důležitou věc, a to zpětné zařazení Německa do soužití v poválečné Evropě. Německo bylo sraženo na kolena a poníženo. Německo se potýkalo se špatnou hospodářskou situací a velká hospodářská krize na Německo těžce dopadla. Není divu, že obyvatelstvo bylo nespokojeno s výsledkem války, a hlavně s mírovými smlouvami, které Německo omezovaly. Po čas vlády Výmarské republiky můžeme vztahy Německa a Československa označit za korektní. K prvnímu ochlazení vztahů došlo v roce 1931, kdy se plánovala německo-rakouská unie, která měla Německu získat hospodářskou a později i politickou hegemonii ve střední Evropě.¹⁶ Československo bylo proti této unii, ale podunajští spojenci viděli v unii možnost, jak zvýšit odbyt svých produktů. Unie v této době nevznikla, ale už jen náznaky vyvolaly v ČSR nejistotu-a hlavně se objevily první nesoulady ve spojení Malé dohody. Nástupem Adolfa Hitlera k moci se však vztahy zásadně měnily. Cílem Hitlera bylo pozvednout sílu a význam německého národa. V jeho cílech nalezneme zbavení se Versaillských smluv a rozšíření území německého životního prostoru. Jako první mělo dojít ke spojení s Rakouskem a později se mělo území rozšířit i o československé pohraničí obývané sudetskými Němci.¹⁷ Hitler považoval českou kotlinu za „ocelové jádro“, které musí získat pro rozvoj Německa. Ještě téhož roku, kdy Hitler získal plnou moc, Německo vystoupilo ze Společnosti národů a tím se vyhnulo dohledu Společnosti. Poté se uskutečňují kroky ke znovuvybudování německé armády. Jako první krok, který porušoval mírové smlouvy, bylo znovuzavedení branné povinnosti v roce 1935. To byly první vážné náznaky hrozby nacistického Německa. Hitler využil situace Němců v Československu, kteří se cítili utlačováni, a skrze ně se snažil vyvolat sudetoněmeckou krizi. Jeho záměr spočíval ve stupňování nepřijatelných požadavků sudetských Němců vůči československé vládě. Napětí nakonec vyvrcholilo v požadavek připojení Sudet k Německu.¹⁸

Vidíme, že vztahy s okolními státy vyžadovaly mít silnou armádu a zázemí, které by zajišťovalo celistvost státu. Proto můžeme vidět v meziválečném období snahu mít silnou a moderní armádu s podporou zázemí, které je nezbytné pro každou obranu. Během meziválečného období můžeme pozorovat proces vývoje samotné struktury armády i postoje veřejnosti k armádě. Ve 30. letech pak můžeme sledovat, jak se pozornost státu obrací k vývoji ochrany a obrany zázemí včetně civilního obyvatelstva díky rostoucí hrozbě ze strany Německa.

¹⁴ Jančík DRAHOMÍR, *Třetí říše a rozklad malé dohody: Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936 – 1939*, PRAHA 1999, s. 30.

¹⁵ Jindřich DEJMEK a kol., *Československo dějiny státu*, Praha 2018, s.238.

¹⁶ Tamtéž, s.126.

¹⁷ G. Mann, *Dějiny Německa 1919-1945*, Praha 1993, s. 142.

¹⁸ Viz více. Helmut MÜLLER, *Dějiny Německa*, Berlín 1995.

2. Legislativa

Každý někdy určitě slyšel o brannosti, branné moci nebo branné výchově. Přesto jsem se rozhodl aspoň v základním a stručném podání vysvětlit co jaký zákon znamenal. Pro lepší představení jednotlivých pojmů je dobré začít u legislativy. Na legislativě se dá dobře ukázat snaha státu o zlepšení obrany státu. Pro základní představu zde uvedu přehled zákonů, které se týkají příprav spíše civilního obyvatelstva a budou předmětem této kapitoly.

- Branný zákon republiky Československé č. 193/1920 ze dne 13. března 1920 Sb. z. a n.
- Zákon o mimořádných opatřeních č. 300/1920 ze dne 14. dubna 1920 Sb. z. a n.
- Zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům č. 82/1935 ze dne 11. dubna 1935 Sb. z a n.
- Zákon o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května Sb. z. a n.
- Zákon o branné výchově č. 184/1937 ze dne 1. června 1937 Sb. z. a n.

Branná moc byla podložena Branným zákonem č. 193/1920 ze dne 13. března 1920 Sb. z. a n. Branný zákon republiky Československé obsahoval 5 oddílů a 69 paragrafů. Není potřeba probírat všechny paragrafy, ale základní informace nám později pomohou pochopit snahy civilních spolků v pomoci brannosti nebo jinak v přípravách obrany státu. Stejně tak i u ostatních zákonů budou zmíněny jen důležité paragrafy.

„Československá branná moc jest povolána k tomu, aby hájila trvání, celistvosti a svobody republiky Československé proti nepřátelům zevnějším, jakož i spolupůsobila při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Může jí být též použito k pomocným službám při pohromách; ohrožujících život a majetek.“¹⁹

Branná moc představovala prostředek, jak chránit stát v případě jeho ohrožení. V případě ohrožení by stát využil proces známý jako mobilizace. V době míru samozřejmě branná moc platí také, ale v trochu jiné podobě. Branná povinnost neboli povinná vojenská služba zajišťovala relativně stálý početní stav armády a hlavně pro možný konflikt vytvářela záložníky.

Tato povinnost se týkala všech státních občanů Československa. Podle zákona měla branná povinnost začínat ve 20 letech a skončit dosažením 50 let. V zákonu se píše i o povinnosti k zvláštním úkonům za mobilizace a v době války. Tento paragraf se týká občanů ve věkovém rozsahu od 17 let až do 60 let, kterým nepřísluší povinnost služební. Tito občané měli pomoci v obraně vlasti jiným způsobem podle svých sil a schopností. Tyto osoby například nemusely splňovat zdravotní způsobilost pro odvod do armády. Občan se mohl ke splnění povinnosti přihlásit dobrovolně nebo byl odveden. Odvodová komise rozhodovala o tělesné i duševní způsobilosti ke splnění povinnosti v armádě. Tato služba měla trvat dva roky a poté byl voják propuštěn do zálohy a mohl být v případě války, mobilizace nebo cvičení povolán zpět do služby. Občan, který už byl v záloze, měl stále povinnosti se účastnit vojenských cvičení. Tato cvičení měla udržovat jakousi bojeschopnost záloh nebo zálohy seznámit a proškolit s novými typy zbraní.

¹⁹ Branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

V dubnu 1927 proběhla novela branného zákona, která znemožňovala, aby příslušníci branné moci nebo četnictva mohli volit a být zvoleni. Cílem tohoto opatření bylo, aby armádní složky byly apolitické.²⁰

Zákon se nijak netýkal nevojenského obyvatelstva, ale představuje základ obrany státu. Branná moc tak představovala hlavní obranu každého státu. V dané době tak každý stát měl svoji armádu a svůj branný zákon.

V roce 1920 také vyšel zákon č. 300/1920 o mimořádných opatřeních ze dne 14. dubna 1920. Tento zákon umožňoval v případě ohrožení celistvosti státu vydat mimořádná opatření, která mohla rušit nebo omezit dosavadní svobody zaručené ústavní listinou.²¹ Takové opatření mohlo trvat pouze omezenou dobu, nejdéle však na 3 měsíce a muselo být schváleno prezidentem republiky. Mimořádné opatření mohlo být použito v mnoha oblastech, ale zákon specifikoval i určité případy, v jaké formě a proti komu může být směřován. Byly zde uvedeny nevýdělečné i výdělečné spolky, kterým mohla být zakázána činnost nebo přidělen státní dozor. Též se mohlo jednat o zákaz shromažďování například v místech sloužících veřejné dopravě. Jako další opatření zde bylo uvedeno zabavování a otevírání dopisů a zásilek bez předchozího soudního povolení. Už jen těchto pár příkladů nám naznačuje, že zákon byl mohl být užitečný v případě konfliktu, ale je spíše směřován na vnitřní bezpečnost státu.

Ochrana proti leteckým útokům

Další důležitý zákon, který se týkal civilního obyvatelstva, byl zákon č. 82/1935 ze dne 11. dubna 1935 o ochraně proti leteckým útokům. Tento zákon reagoval na nový typ zbraně v podobě letadel, které začaly být používány během 1. světové války. Tento typ zbraně umožňoval útočit na obranné postavení ze vzduchu, ale stejně tak umožňoval útok na lokace za obranou linií. Cílem mohly nebo by spíše měly být vojenské objekty nebo postavení, ale z historie známe, že docházelo i k cíleným útokům na civilní obyvatelstvo. Stát tedy musel na tento nový druh zbraně reagovat a snažit se chránit i civilní obyvatelstvo.

Ochrana samozřejmě byla v rukou armády, ale je jasné, že armáda nemohla pokrýt celé území státu. Pomocť měl tedy i civilní sektor, který by spolupracoval s armádou. Podle zákona č. 82/1935 o ochraně proti leteckým útokům se měly o ochranu obyvatelstva postarat majitelé nemovitostí, ústavu a podniků s vysokou koncentrací osob. V těchto budovách se pak měly zřídit ochranné kryty. V nových budovách se mělo myslet na umístění vhodného krytu. Vlastníci nemovitosti s krytem byli odpovědní za kryt a za udržování vhodného stavu krytu. Udržování krytu podle tohoto zákona mělo přinést vlastníkovu určité veřejnoprávní výhody. Kryt musel vlastník na své náklady vybavit úplnou plynovou maskou požadovaného typu ve vymezeném počtu. Za stav masek opět odpovídal majitel krytu (nemovitosti).

Stejnou povinnost měly i obce. Ty měly na své náklady zřídit dostatečný počet veřejných krytů a vybavit je plynovými maskami. Vládním nařízením mohlo být obcím uloženo, aby na svůj náklad zřídily pomocné služby. Obec se měla postarat i o řádný výcvik těchto služeb. Náklady na výcvik si obec hradila sama. Pokud by obec neplnila povinnosti uložené tímto zákonem, tak by nadřízený politický úřad zajistil provedení jiným způsobem na

²⁰ Tomáš ŘEPA, *Záměry a proces přijetí zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu in: Sborník národního archivu. Krize a stát. 31/1, 2023 s. 446.*

²¹ *Zákon o mimořádných opatřeních ze dne 14. dubna 1920 č. 300/1920 Sb. z. a n.*

náklad obce. Obce mohly být zmocněny k provedení zákazů a příkazů ve prospěch ochrany před leteckými útoky. Obec mohla být oprávněna také k využití movité i nemovité věci. Jednotlivé obce měly být rozřazeny do určitých kategorií nebezpečí leteckých útoků a podle této kategorie se měla odvíjet míra ochranných opatření. O přiřazení jednotlivých kategorií rozhodovalo Ministerstvo vnitra a Ministerstvo národní obrany.

Při Ministerstvu vnitra mohlo vzniknout Poradní sbor pro protiletadlovou ochranu, ten měl předávat posudky v oblasti ochrany před leteckými útoky. Předpisy a organizační jednotky mělo na starost Ministerstvo vnitra. Dále na podporu mohly vzniknout místní poradní výbory pro protiletadlovou ochranu. Úkolem těchto výborů bylo soustřeďovat a vhodně vybírat zástupce z řad úřadů, učitelstva, lékařů, zástupce vojenských posádek, zástupce hasičských a samaritských sborů a zástupce tělovýchovných spolků, kteří se společně měli soustředit na posilování ochrany před leteckými útoky.²² Funkce v takovém orgánu byla považována za funkci čestnou.²³

Nutné je také si vyjasnit pojmy, které se mohou plést v této tematicce. Obranou před leteckými útoky je pověřena branná moc (armáda), která se útokům snažila zabránit bojovými prostředky. To se nazývalo aktivní obrana nebo ochrana. Ochrana před leteckými útoky spočívá v ochraně obyvatelstva nebojovými prostředky v podobě krytů a pomocných služeb. To se nazývalo pasivní ochrana.

V tomto zákoně můžeme vidět také obavu z použití dalšího typu zbraně, a to v podobě bojových látek. Z tohoto důvodu byla nutnost mít ochranné kryty vybavené ochrannými prostředky dýchacích cest. Plynové masky jsou relativně nová vymoženost, se kterou bylo nutné civilní obyvatelstvo seznámit. Znalosti byly nutné k dosažení úplné ochrany. Neznalost správného používání plynových masek by mohla být v případném nasazení bojových látek fatální. Pro naplnění potřeb bylo umožněno soukromým podnikům, aby se mohly podílet na výrobě plynových masek. Podniky se mohly zabývat i opravou nebo jen částečnou výrobou masek. Pro výrobu bylo však nutné mít potřebnou koncesi.

Vládní nařízení č. 199 ze dne 18. října 1935

Vládní nařízení č. 199 ze dne 18. října 1935, jímž se vydávají některé předpisy o pořizování plynových masek a o některých povinnostech obcí podle zákona o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Toto vládní nařízení doplňuje zákon č. 82/1935 o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Byla zde specifikována povinnost, která se týkala majitelů ústavů, zařízení, podniků nebo objektů. Povinnost spočívala v zajištění plynových masek pro zaměstnance, kteří se v zájmu udržení provozu ústavů, zařízení, podniků nebo objektů nebo v zájmu ochrany ostatních zaměstnanců nemohou uchýlit do krytů.²⁴ Majitelům tuto povinnost sdělil místní policejní úřad a o zakoupení příslušného počtu měl majitel informovat uvedený úřad. Úřad se prostřednictvím fyzické kontroly mohl přesvědčit o počtu a stavu zakoupených masek. Podobná povinnost byla určena i obcím. Ty měly na své náklady zajistit dostatečné množství plynových masek pro všechny služby, které měly pomáhat v ochraně před leteckými útoky.

²² Zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům č. 82/1935 ze dne 11. dubna 1935 Sb. z. a n.

²³ Čestná funkce znamenala funkci bez nároku na odměnu.

²⁴ § 1 Vládního nařízení, jímž se vydávají některé předpisy o pořizování plynových masek a o některých povinnostech obcí podle zákona o ochraně a obraně proti leteckým útokům č. 199/1935 ze dne 18. října 1935 Sb. z. a n.

Obec měla zajistit na vlastní náklady výzbroj a výcvik členů hasičského sboru k ochraně proti leteckým útokům.²⁵ Pokud by počet členů hasičského sboru nesplňoval směrnici nebo by došlo k poklesu členů z důvodu výkonu branné moci, tak mohla obec zřídit pomocnou službu požární. Obec musela vycvičit a vyzbrojit tuto pomocnou službu, která měla doplňovat činnost hasičů při ochraně před leteckými útoky.²⁶ Stejně to mělo být i s dalšími službami. Pokud nebyla v obci dostatečně zajištěna služba samaritská, tak měla obec zajistit pomocné služby, které by se staraly o odnášení a ošetřování raněných. Vedle toho byla potřeba asanační služba, která se měla starat o případnou dezinfekci. Obec tedy měla povinnost zajistit výcvik a vybavení jakékoliv případně vzniklé pomocné služby na svoje náklady.

Toto vládní nařízení se snažilo podpořit snahy ochrany civilního obyvatelstva před bojovými látkami. Jak můžeme vidět, tak byl kladen velký důraz na pomoc obce a vytvoření pomocných služeb.

Zákon o obraně státu 1936

Zákon o obraně státu z května roku 1936 byl velmi rozsáhlý zákon upravující mnoho sfér obrany státu v době míru i branné pohotovosti. Tento zákon přidal státu další pravomoci, jak přispět obraně, jako je například ukládání povinnosti obcím nebo vrstvě obyvatelstva, která by nenarukovala do armády. Pojem obrana státu zákon definoval jako jakákoliv opatření, ať už vojenská, nebo jiná, která mají čelit ohrožení státu. Ohrožení státu nemuselo znamenat jen napadení v podobě útočné síly, ale i jiný způsob ohrožení státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti nebo napadení demokraticko-republikánské formy.²⁷

Za samotnou obranu státu nebo jen samotnou přípravu nesla odpovědnost vláda. Konkrétně Nejvyšší rada obrany státu (NROS). Tato rada se soustavně věnovala zásadním záležitostem branné moci, způsobu nasazení válečné armády a financování výzbrojního programu. Rada měla na starost i další úkony jako protileteckou obranu obyvatelstva, evakuaci úředních státních institucí, ale i činnost obranného zpravodajství.²⁸ Rozhodovala ve věcech hospodářských opatření důležitých pro brannou pohotovost státu ve výrobě. Musela být zajištěna průmyslová výroba, která by prvotně zásobila armádu. Výroba zase potřebovala mít dostatek potřebných surovin. Rada také mohla rozhodovat ve věcech rozdělování surovin mezi brannou moc a civilní obyvatelstvo. Též musela zajistit i potravinové zajištění branné moci. Zákon tedy legislativně podložil tento orgán a vymezil jeho pole působnosti.

I dříve existovaly orgány, které se podobnou působností zabývaly. Od roku 1926 byl ustanoven Meziministerský sbor pro věci obrany státu v čele s ministrem národní obrany. Tento sbor se zabýval otázkami všestranné přípravy obrany Republiky československé. Později byl tento orgán podřízen NROS. V roce 1932 byl dekretem prezidenta zřízen Armádní poradní sbor, ve kterém zasedal i člen z Meziministerského sboru pro věci obrany státu. Tento armádní poradní sbor se věnoval záležitostem týkajících se organizace a výcviku armády, mobilizace,

²⁵ *Jak hasiče z povolání, tak i dobrovolné hasiče.*

²⁶ § 2 *Vládního nařízení, jímž se vydávají některé předpisy o pořizování plynových masek a o některých povinnostech obcí podle zákona o ochraně a obraně proti leteckým útokům č. 199/1935 ze dne 18. října 1935 Sb. z. a n.*

²⁷ *Zákon o obraně státu ze dne 13. května 1936 č. 131/1936 Sb. z. a n.*

²⁸ *Tomáš ŘEPA, Záměry a proces přijetí zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu in: Sborník národního archivu. Krize a stát. 31/1, 2023 s. 444-463.*

výzbroji a výstroji.²⁹ Přesto až nejvyšší rada obrany státu měla potřebné rozhodovací pravomoci, které byly nutné pro přípravu obrany státu ve zhoršující se mezinárodní situaci.³⁰

V zákoně v paragrafu číslo 6 je už zmíněna důležitost přípravy obrany již v dobách míru. Zákon také ukládal povinnost obcím činně se podílet na provádění tohoto zákona. Stát nebo nadřízené úřady mohly obcím ukládat jistá plnění různých povinností, jako například zřídit jednotku CPO nebo zhotovit seznam podniků důležitých pro obranu státu. Tato povinnost podílet se na obraně státu mohla být také přidělena každému občanovi. Jednalo se o osobní účast, součinnost, podporu nebo omezení, které mělo přispět k obraně státu. Zde můžeme vidět, že definice takové pomoci je dosti obecná. To může být pochopitelné, protože v různých situacích je potřeba různá pomoc.³¹

Zákon ukazoval propojení armády a civilní oblasti. Analýza provedená hlavním štábem československé armády z roku 1932 nám ukáže, proč byl důležitý i občan, který nebyl zrovna v prezenční službě v armádě. Analýza se zaměřovala na vojenský potenciál státu. V roce 1932 byla mírová branná moc ve stavu 75 981 mužů v prezenční službě. V záloze první třídy, která byla tvořena muži do 40 let, se nacházelo 1 272 654 mužů. V druhé třídě (od 41 let do 50 let) se nacházelo dalších 542 468 mužů.³² Takže Československo mohlo postupně nasadit necelé dva miliony mužů do služby. To byl samozřejmě odhad, protože se počítalo, že část těchto osob by byla za mobilizace zproštěna služby ze zdravotních důvodů. Dále si musíme uvědomit, že kromě lidských zdrojů, které byly potřeba v armádě, bylo potřeba i spousta sil v průmyslu, aby hospodářství mohlo fungovat i během případného konfliktu. Bojující jednotky musely být stále zásobeny potravinami i střelivem, aby mohly plnit své povinnosti. Je tedy otázka, kolik vojáků by mohlo Československo najednou plně vyzbrojit. Analýza ukázala, že by bylo možné vyzbrojit celkem 650 000 mužů v roce 1932. Pro tento stav se skladoval proviant, který by měl vystačit na 30 dnů mobilizace. Dle programu branné moci se stav měl do roku 1937 zvednout na 870 000 vyzbrojených mužů.³³ Analýza také poukázala, že v roce 1932 byl nedostatek důstojníků z povolání. Na poddůstojníky v záloze nebyl takový spoleh, jelikož byla obava, že budou postrádat praktické zkušenosti s velením. Zvláště na pozicích, kde byla nutná znalost techniky, jež se stále vyvíjela. S tím se počítalo v prvotní fázi případného konfliktu. Po nějakém čase by řada důstojníků nabyla zkušenosti z boje. Další problém byl viděn v etnické sestavě vojska. Na přelomu 20. a 30. let bylo vojsko složeno z 71,8 % z národnosti československé, 21,2 % z německé, 6,2% maďarské a 1,5% jiné národnosti.³⁴

Zákon přišel i s novým pojmem, který představoval podniky důležité pro obranu státu. Zákon vymezoval určité podniky sám, respektive Ministerstvo obrany jmenovitě vymezilo určité podniky, které byly důležité pro obranu státu. U ostatních podniků Ministerstvo rozhodovalo o udělení oprávnění, aby se podnik stal podnikem důležitým pro obranu státu. Při

²⁹ Jiří FIDLER-Václav Sluka, *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*, Praha 2006, s. 27.

³⁰ *Tamtéž*, s. 447.

³¹ § 6 *Zákona o obraně státu ze dne 13. května 1936 č. 131/1936 Sb. z. a n.*

³² Karel STRAKA-Tomáš Kykal, *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918-1932*, Praha 2013, s. 102.

³³ *Tamtéž*.

³⁴ Karel STRAKA-Tomáš Kykal, *Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918-1932*, Praha 2013, s. 104.

tomto rozhodování bylo důležité, jestli se ve vedení podniku nenachází osoba státně nespolehlivá. Pokud se tak stalo, oprávnění nebylo uděleno, nebo se dotyčná osoba musela nechat nahradit někým spolehlivým.³⁵ O spolehlivosti rozhodoval okresní policejní úřad nebo četnictvo. Za státně nespolehlivou mohla být označena osoba, která byla v minulosti odsouzena za trestný čin nebo osoba, která se například hlásila k politické straně nebo skupině, která vyvíjela nějakou protistátní činnost. V rozhodování nemělo hrát roli, jakým jazykem osoba mluví nebo k jaké rase přísluší. Toto opatření se týkalo jak osob ve vedení podniku, tak i zaměstnanců. Označení zaměstnance umožňovalo vedení podniku tuto osobu propustit. Osoby měly možnost se vyjádřit a odůvodnit případná podezření ze státní nespolehlivosti. Cizinci v těchto podnicích nesměli být zaměstnáváni bez předešlého povolení vojenské správy.

Podniky důležité pro obranu státu měly povinnost podávat údaje o výrobě, zásobách surovin i výrobků, spotřebě energií a paliv, o údajích zaměstnanců a možnostech přeměny mírové výroby na válečnou. Takovou zprávu muselo vedení podniku zhotovit na požádání Ministerstva obrany i v dobách míru. Vedle toho byla i povinnost, aby podnik měl stálou zásobu surovin i některých výrobků či polotovarů, aby byl v případě konfliktu schopen stále pokračovat ve výrobě. Podnik se měl případně i podvolit vyzkoušení náhradních paliv, hmot či výrobních procesů, které by zajistily výrobu i při výpadku dosavadních surovin. Případnou škodu, která mohla tímto pokusem vzniknout, měl stát nahradit. Další povinností bylo držet určitá tajemství.³⁶ Ministerstvo rozhodovalo, jaké informace například o výrobě nebo zaměstnancích, mají být utajovány. Registrované podniky měly i mnoho dalších povinností, které se spíše týkaly udržení výrobní schopnosti, ba dokonce navýšení v případě potřeby. Podniky i zaměstnanci měli být takovém stavu, aby mohli jak v dobách míru, tak i dobách branné pohotovosti nepřezít a řádně pokračovat ve výrobě. Vojenská správa mohla v dobách pohotovosti rozhodovat o přemístění podniků, ustanovení vojenského dohledu nad podnikem nebo i předání správy podniku vojenské správě.

Registrované podniky měly mimo povinností i výhody a práva. Výroba těchto podniků byla důležitá pro obranu, takže zaměstnanci těchto podniků měli vyšší šanci, že nebudou v dobách pohotovosti povoláni do zbraně, ale setrvají na svých pracovních místech. Ochrana se měla týkat i dopravních prostředků využívaných podniky. Podle zákona č. 117/1924 o požadování dopravních prostředků pro účely vojenské mohla vojenská správa zrekrutovat dopravní prostředky. Toto rekrutování se nevztahovalo pouze na dobu branné pohotovosti, ale bylo jej možné použít i v dobách míru pro přesuny při velkých cvičeních.³⁷ Dopravní prostředek je v tomto zákoně definován nejen jako motorové vozidlo, ale patřila sem i tažná zvířata, koně, muly a mezci.³⁸

Zákon se dále věnuje dalším opatřením ohledně vojenských i nevojenských, ale důležitých prostorech pro obranu státu, jako je vymezení pásma zákazu pohybu. Taková opatření jsou zřejmá, avšak pro nás ne příliš zajímavá. Zajímavé je, že zákon mohl skrze vládní nařízení omezit vývoz nevyvolaných snímků nebo jej mohl zcela zakázat. Stejně tak mohl být

³⁵ § 19 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

³⁶ § 24 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

³⁷ Zákon o požadování dopravních prostředků pro účely vojenské z 13. května 1924 č. 117/1924 Sb. z. a n.

³⁸ § 1 Zákon o požadování dopravních prostředků pro účely vojenské z 13. května 1924 č. 117/1924 Sb. z. a n.

i omezen nebo zcela zakázán dovoz přístrojů a materiálů potřebných pro zhotovení obrazových snímků.³⁹

V zákoně byla i část, která se zabývala pojmem branné pohotovosti. Tento pojem je zde vysvětlen tak, že branná pohotovost začíná vyhlášením války nebo vyhlášením mobilizace. O začátku i konci branné pohotovosti rozhodovala vláda a oba termíny musely být uvedeny ve sbírce zákonů. Bylo zde i uvedeno všeobecné ustanovení, které myslelo na občany, kteří nebyli nebo nemohli být povoláni do armády k obraně vlasti. Po těchto osobách mohla být vyžadována osobní účast nebo jiná součinnost v rámci obrany státu. Tato možnost však mohla být využita pouze v době branné pohotovosti.⁴⁰ Je to dle mého názoru krajní řešení, jak v případě nouze využít civilní obyvatelstvo k obraně státu. Tato myšlenka v zákoně nebyla nijak podrobněji rozvedena, takže je otázka, kam by až taková osobní účast nebo součinnost mohla zajít. Můžeme předpokládat, že by se spíše jednalo o pomocné práce, například při budování obranných pozic nebo odklizení trosk po bombardování. Přesto se podle znění v zákoně mohlo jednat o velmi rozmanitou pomoc. Z toho můžeme usuzovat, že civilní obyvatelstvo se mělo nebo mohlo být aktivně zapojeno v případě branné pohotovosti. Těmto osobám mohlo být také uloženo omezení a požadování věcných prostředků v zájmu státu během obrany. Opět zde nebylo nic specifického napsáno, ale pokud se podíváme do historie, tak se můžeme domnívat, že mezi taková omezení by mohlo patřit například omezení prodeje množství potravin neboli zavedení přidělového systému.

V době branné pohotovosti mohla být uložena pracovní povinnost ve vybraných pracovních oborech, které byly důležité pro chod státu nebo jeho obranu. Vládním nařízením byly stanoveny obory, kterých se tato povinnost měla týkat. Zjednodušeně se jednalo o obory, které zajišťovaly teplo, světlo, vodu nebo zdravotnické ošetření. Stejná povinnost platila i pro zaměstnance registrovaných podniků důležitých pro obranu státu. Obsah povinnosti spočíval v tom, že zaměstnanci těchto oborů museli setrvat ve svém zaměstnání, řádně a svědomitě plnit své povinnosti a vyhnout se všemu, co by jim mohlo bránit ve výkonu zaměstnání. Dále mohlo být rozhodnuto, že v rámci obrany státu zaměstnanci měli vykonávat svoji pracovní povinnost kdekoliv, než kde dosavadně pracovali. V rámci potřeby mohla být změněna lokace výkonu povolání, ale i pozice v zaměstnání. O zbavení této pracovní povinnosti zaměstnanec rozhodoval příslušný státní dozorcí úřad nebo případně okresní úřad. Pokud by státní nebo i civilní zaměstnanec hrubě porušil tuto povinnost, mohl být na základě rozhodnutí dozorcího nebo okresního úřadu propuštěn ze svého zaměstnání. Tato osoba pak ztrácí jakousi důvěru a už nesměla být zaměstnána v žádné práci, která měla tuto pracovní povinnost. Pracovní povinnost se netýkala jen obyčejných zaměstnanců, ale sahala i do vyšších míst. Důležití funkcionáři podniků, poradních orgánů a úřadů se též museli podrobit povinnosti a setrvat na svých postech. Vzdát se své funkce mohli pouze se souhlasem příslušného úřadu.⁴¹

Jako další z nových termínů byly uvedeny osobní úkony za branné pohotovosti státu. Definice v zákoně uváděla, že osobním úkonem se myslí tělesná i duševní činnost, která se požaduje v zájmu obrany státu.⁴² K plnění osobních úkonů se občan mohl přihlásit dobrovolně nebo byl povolán dle různých ustanovení. V tomto oddíle zákona nebylo nijak rozvedeno, jakým přesným způsobem by byla osoba povolána. Dále zde bylo uvedeno, že lze požadovat

³⁹ § 41 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴⁰ § 57 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴¹ § 64 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴² § 66 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

osobní úkony i pro potřebu spojenců. Osobní úkony se týkaly všech osob, které od nich nebyly osvobozeny. Zde byly zahrnuty i ženy, ale bylo zde uvedeno, že mohou plnit úkony, které jsou podobné obvyklým zaměstnáním vhodné pro ženy. Toto plnění nesmělo být na úkor plnění závažnějších úkonů. Jako závažnější úkon zákon uváděl péči o domácnost. V plnění osobních úkonů nemohl být nikdo zastoupen. Plnění osobních úkonů se netýkalo osob, které byly duševně nebo tělesně neschopné, osoby mladší 17 let nebo starší 60 let, osoby ve vojenské službě, osoby, které jsou od plnění osobních úkonů úředně zproštěny, diplomati a těhotné ženy. Plnění se mohlo využít pro podporu potřeb hospodářství, ale hlavně mělo podpořit potřeby branné moci.

K obraně státu se také mohly využít věcné prostředky civilních osob. Věcný prostředek zákon definoval jako vše, co lze využít k potřebám branné moci, obyvatelstva nebo k jiným účelům obrany státu. Za movitou věc se považovala i elektřina nebo jiná přírodní síla člověkem vytvořena nebo zachycena.⁴³ Pokud v případě potřeby využití věcného prostředku nebyl znám držitel věci, tak i přesto se daný prostředek mohl využít. Pokud se jednalo o státní věcné prostředky sloužící ve státním hospodářství, tak se mohlo využívat jen v mezích předpisů. Držitel věcného prostředku byl povinen v případě uložení této povinnosti ve prospěch obrany státu prostředek odevzdat, případně předat do užívání nebo vlastnictví oprávněným osobám. Předání věcného prostředku do vlastnictví státu za účelem obrany státu mělo probíhat dle stanoveného vládního postupu.⁴⁴

Za zmínku dále stojí evakuační opatření. Armádní velitel mohl v případě válečného konfliktu nařídit, aby z určitého místa bylo odsunuto (evakuováno) obyvatelstvo, zvířata i jiné věci. Pokud by k takovému nařízení došlo, mělo vyjít v podobě vyhlášky a měl zde být určen rozsah evakuace. Obyvatelstvo by tedy mělo povinnost se evakuovat a přesunout do určeného místa. Stát by měl zařídit přepravu, ale obyvatelstvo se mohlo přesunout i svou vlastní cestou. V určeném místě pak mělo evakuované obyvatelstvo povinnost setrvat a vykonat příslušné práce. Náklady na toto nucené odsunutí měl hradit stát.⁴⁵

Můžeme tedy vidět, že zákon propojoval vojenskou i nevojenskou oblast ve prospěch obrany státu. Právně tedy vymezil nástroje, které měly nebo mohly být použity. Obyvatelstvo tedy bylo seznámeno s těmito nástroji a mohlo očekávat, že by se mohlo přímo zapojit do obrany státu. Proti přijetí tohoto zákona byly pouze dvě politické strany. Sudetoněmecká strana měla výhrady k některým hlavám zákona a komunistická strana, která stavěla proti celému zákonu.⁴⁶ Jinak byl zákon přijat bez potíží.

Zákon o branné výchově

Se zhoršujícími se vztahy s Německem bylo potřeba legislativního podkladu, který by se zabýval lepší přípravou civilního obyvatelstva na případný konflikt. Zákon č. 184/1937 o branné výchově měl řešit přípravu zejména mladšího obyvatelstva. Zákon rozšířil vzdělávání o povinnou brannou výchovu v celé sféře.

⁴³ §194 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴⁴ § 81 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴⁵ § 116 Zákona o obraně státu č. 131/1936 ze dne 13. května 1936 Sb. z. a n.

⁴⁶ Tomáš ŘEPA, Záměry a proces přijetí zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu in: Sborník národního archivu. Krize a stát. 31/1,2023 s. 456

Zákon uváděl, že účelem branné výchovy je pěstovat v obyvatelstvu Československé republiky podle jeho věku, vzdělání a povolání (zaměstnání) ony mravní vlastnosti, tělesnou zdatnost, znalosti a dovednosti, jichž je třeba k obraně státu.⁴⁷

Zákon uváděl tři složky branné výchovy. První byla průprava mravní, nauková a tělesná, druhá se měla zabývat výcvikem v pomocných a ochranných službách, jako byla například civilní protiletectká ochrana a poslední byl branný výcvik.⁴⁸ Povinnost účastnit se branné výchovy podle zákona začínala spolu s povinnou školní docházkou a měla trvat až do 30 let občana. Účast při branné výchově byla občanskou povinností.

Výcvik v civilní protiletectké ochraně se měl týkat i občanů starších v rozmezí od 30 až do 50 let. Civilní protiletectká ochrana (dále CPO) měla dopomáhat armádě v ochraně obyvatelstva a ve vyhledávání nepřátelských letounů.⁴⁹ Ochrana obyvatelstva je samozřejmě hlavní úkol armády, ale je jasné, že armáda nemohla být schopna rozmístit své síly úplně všude. Složka CPO tak představovala důležitého spolupracovníka s armádou a prováděla pasivní ochranu. Zvláště pak v dobách před nasazením radaru. Složka CPO mohla být velikou výhodou při detekování nepřátelských letounů a určování směru letu. Armádní složky tak mohly být s větším předstihem varovány o nepřátelské formaci a mohly rychleji a efektivněji jednat. Výhody této civilní služby můžeme vidět i v boji o Británii. Zde velkou úlohu hrálo už zařízení zvané radar, ale pozemní pozorovatelé, ať už vojenské nebo civilní povahy měli jistý podíl na včasném varování a přesnějším navedení svých letounů.

Branná výchova se měla vyučovat na všech veřejných školách v rámci výuky školy. Buďto měla být zařazena do předmětu, který takovou výuku umožňoval, nebo měly vzniknout samostatné předměty zabývající se výlučně brannou výchovou. Tělesná průprava měla náležet do hodin tělocviku a v rámci přípravy měla být část tělocviku prováděna v přírodě. Školská správa mohla nařídít po dohodě se zdravotní správou povinné zdravotní prohlídky.⁵⁰ Vzdělávání ostatního obyvatelstva mělo být zajištěno prostřednictvím spolků, ústavů, útvarů anebo ve střediscích branné moci.⁵¹ Kromě výuky a přednášek mohly být dobrým zdrojem informací i příslušné příručky.

K projednávání branné výchovy byl zřízen Meziministerský sbor branné výchovy jako pomocný orgán. Byl tvořen zástupci jednotlivých ministerstev, která se podílela na branné výchově.⁵² Brannou výchovu jako celek mělo pod sebou Ministerstvo národní obrany, přesto některé záležitosti náležely ostatním ministerstvům. Obce musely být brannému zákonu nápomocny a měly dělat soupisy a evidence osob brannou výchovou povinných. Též měly obce zajišťovat prostředky potřebné pro brannou výchovu.

Z branné výchovy byly vyloučeny osoby trestně stíhané, vykonávající trest odnětí osoby, osoby, které by mohly ohrožovat zdravotně nebo mravně ostatní účastníky branné výchovy. Ve školách mohli být žáci zproštěni tělesné průpravy, pokud byli osvobozeni

⁴⁷ Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁴⁸ § 3 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁴⁹ § 4 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁰ § 12 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵¹ § 5 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵² § 7 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

z tělocviku. Dále branné výchově nebyli podrobeni příslušníci bezpečnostních složek, vojáci v aktivní službě, zdravotně a duševně nezpůsobilí, těhotné ženy a matky nedospělých dětí.⁵³

Spolky měly mít podstatnou část v branné výchově. O tělesnou přípravu se měly postarat tělovýchovné spolky a o přípravu mravní a naukovou se měly postarat jiné spolky. Tyto spolky však musely být vládou uznané za způsobilé k výkonu branné výchovy a muselo jim být uděleno oprávnění. Spolky pak měly řadu povinností, které musely dodržovat. K povinnostem patřil dohled nad docházkou svých příslušníků a oznamovat k potrestání jejich zameškání. Spolky také měly zabraňovat tomu, aby branná výchova byla zneužita k jiným cílům, než jsou dány dle zákona. Měly se také případně podřídit dohledu vyšších orgánů a tyto orgány informovat o stavech svých příslušníků a podávat zprávu o způsobech a výsledcích branné výchovy. Pokud by došlo k porušení nějaké povinnosti spolku, tak se měla urychleně zjednat náprava nebo mohlo být rozhodnuto o odebrání oprávnění.⁵⁴

Vedle spolků měla mít další významnou pozici střediska branné výchovy. Tato střediska se měla zřizovat v jednotlivých obcích nebo mohlo být zřízeno jedno středisko pro několik obcí. V čele tohoto střediska měl být okresním úřadem stanoven velitel.⁵⁵ Funkce velitele byla funkcí čestnou a nejspíše se jednalo o civilní osobu. Pomocné kancelářské práce a pomůcky měla zajistit obec. Ve střediscích i mimo ně měli brannou výuku obstarávat cvičitelé branné výchovy. Kromě cvičitelů, kteří byli ustanoveni příslušným orgánem, mohly být k výchově přibrány i další osoby k tomuto způsobilé.

Střediska měla hlavně vzdělávat v oblasti civilní protiletectvé ochrany. K tomu měli být vybráni vhodní cvičitelé. Do tohoto výcviku se měla zapojit i spolupráce s Československým červeným křížem, hasičskými sbory, samaritскими organizacemi a dalšími spolky tomu způsobilými.⁵⁶ Ministerstvo národní obrany mohlo některým ústavům nebo podnikům svěřit samostatný výcvik za součinnosti středisek branné výchovy. Výcvik ostatních pomocných a ochranných služeb se měl konat v jednotlivých spolcích, které byly oprávněné provozovat brannou výchovu.

Branný výcvik byl určen pouze pro muže od 17 let. Povinnost k brannému výcviku byla až do 30 let. Tato doba mohla být prodloužena až do 60 let, kdyby to vyžadovaly zájmy obrany státu. Branný výcvik se měl konat ve středisku branné výchovy. Výcvik měly vést vojenské osoby které byly mimo aktivní službu, ale mohli jej vést i cvičitelé nevojenského charakteru, ale museli být k tomuto výkonu způsobilí. Za jistých podmínek mohly být nápomocny i osoby v aktivní vojenské službě.⁵⁷ Cvičitelé branné výchovy se museli řídit pokyny vojenských orgánů branné výchovy. Účelem branného výcviku bylo seznámit osobu se základy vojenského výcviku, aby až osoba nastoupí do armády vojenský výcvik lépe zvládala. Kalden byl i důraz na seznámení se s používáním zbraně. Pokud by jedinec i přes přípravu v branném výcviku nebyl z nějakého důvodu později odveden do armády, měl ho branný výcvik připravit na úkoly pro obranu státu. Na konci tohoto výcviku byl každý jedinec ohodnocen známkami od cvičitele. Při nástupu do armády mělo být toto hodnocení zohledněno a podle kvality hodnocení mohl být jedinec doporučen na důstojnickou nebo poddůstojnickou školu.⁵⁸ Mělo se rozhodnout o

⁵³ § 18 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁴ § 21 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁵ § 22 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁶ § 32 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁷ § 38 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁵⁸ § 40 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

zjevném označení účastníka branného výcviku v podobě pásky nebo například pokrývky hlavy. Osoby podléhající brannému výcviku mohly po dosažení určitého stupně výcviku se svým souhlasem být určeny za příslušníky stráže obrany státu.⁵⁹

Rozsah branné výchovy mimo školu mělo stanovit vládní nařízení a mělo se dbát na to, aby branná výchova nebránila ve výkonu povolání (zaměstnání). Zaměstnavatelé měli vyjít zaměstnancům vstříc a snažit se jim umožnit účast v branné výchově. Zaměstnavatel nesměl zaměstnance, kteří se účastnili branné výchovy, nijak znevýhodňovat. Měl by jim dát volný prostor, který by byl využit brannou výchovou. Případné zkrácení pracovní doby nemělo mít vliv na výplatu.

Teoretická část branné výchovy se měla konat buďto ve školách, v prostorách spolků nebo ústavů a dále i ve střediscích branné moci. Praktická část se měla konat na cvičištích. K praktickému výcviku bylo možné využít vhodné vojenské objekty, zejména střelnice a cvičiště se souhlasem vojenské správy. Tam, kde nebylo vojenské objekty nebo nebylo umožněno jejich použití, mohla být k dispozici veřejná obecní místa, která sloužila jako cvičiště. Takové cvičiště bylo často již využíváno spolky, které zde prováděly v rámci branné výchovy tělesnou přípravu. K dispozici měla být také cvičiště veřejných škol, pokud nebyla plně využívána školou. Cvičiště spolků mohla být také využívána, ale opět záleželo, jak moc je cvičiště využíváno příslušným spolkem.⁶⁰ Majitelé pozemků, kde se cvičiště nacházela, byli povinni zajistit vytápění a osvětlení v těchto prostorách. Zkrátka zajišťovat takový stav, který by umožňoval řádné plnění branné výchovy. Pokud se na cvičišti vyskytovaly pomůcky pro brannou výchovu, měly být též zapůjčeny. Pokud by se v obci nenacházelo vhodné cvičiště branné výchovy, měla obec takové místo opatřit a udržovat.

Pokud by se někdo vyhýbal branné výchově nebo měl velký počet zameškaných hodin bez řádné omluvy, tak jej mohla stihnout pokuta nebo i trest odnětí svobody. Stejný trest platil i pro osoby, které by se snažily brannou výchovu mařit nebo rušit.

Zákon také hovořil o spolcích, které pěstují vojenský výcvik. Takové spolky existovaly již před vydáním takového zákona. Každý takový spolek musel dle úředního vzoru vyplnit žádost, aby mu bylo uděleno Ministerstvem vnitra po dohodě s Ministerstvem národní obrany oprávnění pěstovat vojenský výcvik.⁶¹ K zřízení takového spolku bylo nutné i úřední schválení. Takové spolky byly oprávněny k pořádání hromadných cvičení, která byla de facto branným výcvikem na volných prostranstvích. Pokud by spolek, který nemá příslušná oprávnění prováděl stejnou činnost, dopustil by se trestného činu. Stát chtěl mít brannou výchovu spolků pod dohledem, aby nemohla být zneužita pro jiné cíle. Ke kontrole měly napomoci i kontroly činnosti spolků, které měly zjistit, zda je výchova předávána řádně k naplnění hlavního cíle.

⁵⁹ *Stráž obrany státu = Bezpečnostní sbor skládající se z příslušníků četnictva, policejních strážních sborů, obecní stráže bezpečnosti, vojenských osob, z příslušníků finanční stráže a osob majících postavení jiné veřejné stráže, jiných zaměstnanců státu, ústavů, podniků a fondů státních nebo státem spravovaných a zaměstnanců veřejnoprávních korporací, ústavů podniků a fondů, ať ve služebním poměru veřejnoprávním či soukromoprávním, pokud jsou podle svého služebního poměru určeni k výkonu strážní, policejní nebo podobné služby. Vládní nařízení č. 270/1936 Sb. O stráži obrany státu. 23. října 1936.*

⁶⁰ § 48 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁶¹ § 59. Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

Používání zbraní k brannému výcviku nebo i v rámci branné výchovy se mělo hlavně konat ve střediscích branné výchovy. V jiných místech, a to zejména na veřejných prostranstvích, se měly k výcviku střelby používat jen cvičné zbraně, především vzduchovky.⁶²

Vláda mohla také dát svolení k dobrovolnému provádění zvláštních druhů branné výchovy. Tato výchova se měla zaměřit na výcvik v létání nebo řízení motorových vozidel. Zákon však nijak dále tyto zvláštní druhy branné výchovy nerozvádí. Není tedy jasné, jaká instituce by zajišťovala případnou zvláštní brannou výchovu.

Příprava se měla týkat i vojenských osob, které byly mimo činnou službu. Pro tyto osoby se měly konat kurzy. Tyto kurzy měly pomoci udržovat dosažený stupeň vojenského výcviku u vojenských osob mimo činnou službu. Zkráceně měly kurzy napomáhat udržovat bojeschopnost. Pokud vojenská správa zřídila tyto kurzy, pak účast pro byla povinná. Kurzy by pak vyplňovaly mezery mezi hlavními vojenskými cvičeními. Kurzy mohly mít podobu například cvičných letů nebo cvičných jízd motorovými vozidly.

Tento zákon přímo cílil na civilní obyvatelstvo. Cítil jak na mládež, tak i na dospělé občany. O brannou výchovu mládeže se měly hlavně postarat školy. U mladých lidí se mělo pěstovat vlastenectví a teoretické povědomí o případném válečném konfliktu. Tělesná výchova měla mladé muže fyzicky posílit a připravit na budoucí vojenskou službu. Dospělé osoby měly být pomocí branné výchovy seznámeny s různými nebezpečími, které může válečný konflikt přinést. Bylo také nutné lidem vysvětlit, jak se v jednotlivých situacích, které s válkou mohou nastat chovat a jak se chránit. Také vlastenectví bylo nedílnou součástí. V rámci branné výchovy se mělo myslet i na civilní osoby, které měly za sebou vojenskou službu a byly v neaktivní službě. V případě války by nastoupily jako záložníci. Skrze brannou výchovu se měly pro tyto osoby pořádat kurzy, které by jim osvěžovaly dovednosti a znalosti získané během vojenské služby. Můžeme tedy vidět, že se branná výchova týkala každého obyvatele ČSR. Kromě středisek branné výchovy, která měla vzdělávat dospělé obyvatelstvo, se mohly do branné výchovy zapojit i různé spolky. Zde můžeme vidět, že stát chtěl mít rozhodovací možnost, jakému spolku umožní se zapojit do branné výchovy. Branná výchova totiž mohla být zneužita v neprospěch státu. V minulosti měl již stát špatnou zkušenost s Volkssportem. Tento spolek byl primárně založen jako nepolitický sportovní spolek, který měl pěstovat sport, cestování, hraní her a dále třeba jízdu na kole. Spolek se ale proměnil v polovojenskou jednotku, která podporovala agitaci NSDAP.⁶³ Tento příklad byl jedním z důvodů, proč se branná výchova svěřená různým spolkům měla podrobit státní kontrole. Stát se tak chtěl vyvarovat případnému zneužití. Zákon byl celkem podrobně rozpracován a dobře seznamoval s jednotlivými povinnostmi i podobou branné výchovy.

Bohužel dnes víme, že k žádnému válečnému konfliktu nakonec nedošlo, a proto se nám může zdát, že zákon byl nakonec zbytečný. Branná výchova však pokračovala i po mnichovské dohodě a zrušena byla až za německé okupace. Já osobně si myslím, že případné znalosti získané prostřednictvím branné výchovy se mohly uplatnit i během 2. světové války. Faktem však zůstává, že branný zákon ve své finální podobě vycházel až v roce 1937.

Pokud se podíváme na zde vypsanou legislativu, tak vidíme, že většina specifických zákonů vyšla až v druhé polovině 30. let. Branný zákon byl základ, bez kterého by se neobešel

⁶² § 61 Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č. 184/1937 Sb. z. a n.

⁶³ Viz Vítězslav SUCHOMEL, Proces Volkssport, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2013

žádný stát. Můžeme však vidět, že si Československo nevystačilo pouze s tímto základním zákonem a věnovalo pozornost i jiným možnostem, jak zvýšit svoji obranu. Obecně tedy můžeme říct, že se Československo připravovalo na novější hrozby a na lepší zabezpečení civilního obyvatelstva nezbytného pro chod domácího zázemí.

3. Brannost národa

V rámci příprav státu na obranu ve 30. letech se můžeme setkat s několika pojmy. Můžeme najít pojem branná moc, branná výchova, brannost a brannost národa. Každý pojem znamená trochu něco jiného, ale všechny mají společný cíl. Slovo brannost znamená fyzickou nebo morální schopnost bránit stát. Z kapitoly legislativa máme představu o tom, co vše představovala branná výchova. Pojem branná moc představovala armádní složku, která měla zastávat úkol obrany státu. Pojem brannost národa se mi nepodařilo dohledat v žádném dobovém slovníku, ale můžeme si tento pojem představit jako národní snahu posilovat obranu a ochranu národa. Veškeré pojmy měly tedy za cíl přispět k obraně státu.

Předvojenská výchova už existovala za dob Rakouska-Uherska. Díky sérii vojenských neúspěchů se rozhodlo, že je potřeba zlepšit fyzickou i duševní zdatnost mužské populace. Začít se mělo už ve školním věku. Tehdy šlo hlavně o zlepšení fyzické a duševní zdatnosti chlapců. To měl zajistit předmět tělesná výchova. Celková průprava měla být zařazena mezi jednotlivé předměty. Na počátku nebyl zaveden specifický předmět, který by představoval nějakou předvojenskou výchovu. Tyto základy položil říšský školní zákon číslo 62. ze dne 14. května 1869 ř. z. V pozdějších letech se více apelovalo, aby se předvojenská připravenost u mládeže zvyšovala. Těmto snahám měl také pomoci výnos rakouského Ministerstva války, který měl vnést militaristické myšlenky do škol a mezi mládež. Tento výnos měl nabádat, aby do normativních učebnic byly vkládány články vojenského obsahu. Tyto články měly mládeži více přibližovat vojenský život a vojenské příběhy.⁶⁴ Snaha se nakonec vystupňovala během 1. světové války, kdy školství mělo mladé muže připravovat na vojenský výcvik a nasazení na frontě.

Po první světové válce nebyla předvojenská výchova v očích veřejnosti něčím úplně přijatelným. Mezi lidmi panoval odpor ke všemu, co by válku mohlo jen připomínat, a tak vztah mezi veřejností a armádou nebyl jednoduchý (byla zde obliba a úcta u legionářských jednotek). Zejména levicové strany navrhovaly úplné zrušení armády a její nahrazení milicí. Ve dvacátých letech byly návrhy a debaty ohledně zavedení nějaké povinné formy branné výchovy, zaměřené hlavně na předvojenskou přípravu. Boje s Poláky a později i s Maďary poukazovaly na potřebu dobré a silné armády. K žádnému právnímu podložení předvojenské přípravy obyvatelstva však nedošlo. Zavedení povinné branné výchovy přišlo až v roce 1937.⁶⁵

V roce 1922 vstoupil v platnost zákon č. 226/1922 Sb. z. a n., který stanovoval pro obecné školy povinné předměty. Mezi tyto předměty samozřejmě patřila tělesná výchova a občanská výchova.⁶⁶ Tyto předměty jsou zdrojem základů pro tělesnou zdatnost a pro vlastenecké cítění. Také byl rozšířen zájem o sport a pěstování tělesné aktivity. Tělovýchovu

⁶⁴ Jan BERÁNEK, *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*, Praha 1955, s. 194.

⁶⁵ Více viz kapitola *Civilní spolky*.

⁶⁶ *Deset let Československé republiky*, Praha 1928, s. 351

nezajišťovaly jen školy, ale také nejrůznější tělovýchovné spolky.⁶⁷ Už od poloviny 19. století vznikají spolky i literatura, která se tělovýchovou zabývá.⁶⁸

S nástupem nacismu v Německu vznikla větší potřeba předvojenské přípravy a přípravy obyvatel na možný válečný konflikt. Brannost národa a otázka branné výchovy se opět dostává do popředí. Právní základ pro brannou výchovu přišel, jak již bylo zmíněno, až v roce 1937. Ovšem již ve 30. letech můžeme nalézt různé snahy, které přispívaly brannosti národa. Proč zákon o branné výchově přišel až tak pozdě? Musíme si uvědomit, že Československo se v prvních letech potýkalo s několika již zmíněnými konflikty. Muselo si také vybudovat a vycvičit silnou jednotnou armádu. Počátkem 30. let přichází hospodářská krize. Není divu, že teprve v roce 1935 se otázka o zavedení povinné branné výchovy začíná opět silně hovořit. V prosinci 1935 se do vedení referátu branné výchovy v hlavním štábu Ministerstva národní obrany dostal podplukovník Čeněk Kudláček. Toto pracoviště mělo za úkol organizovat brannou výchovu mezi civilním obyvatelstvem a připravovat je na obranu státu. Podplukovník Kudláček sice měl skvělé schopnosti a měl podporu i nadřízených míst, ale přesto úkol znesnadňovaly legislativní problémy, způsobené různými postoji odpovědných míst.⁶⁹

⁶⁷ *Více o školské branné výchově: Diplomová práce, Sabina Veigertová, Vývoj branné výchovy v Československu od roku 1918, univerzita Pardubice.*

⁶⁸ *Více Přemysl JEŽEK, Tělovýchovný sborník – Česká knižní tělovýchovná literatura od první poloviny 19. století až do roku 1918, Praha 1968.*

⁶⁹ Tomáš JIRÁNEK, Šéf štábu obrany národa. Neklidný život divizního generála Čenka Kudláčka, Praha 2015, s. 195.

4. Snahy a činnosti v zájmu obrany státu

4.1 Armáda

Armáda, jak jsem již zmiňoval, má za úkol bránit celistvost státu a jeho obyvatelstvo. V dobách míru má představovat jakousi hrozbu která má případného útočníka odradit od myšlenky napadení. Hrůzy první světové války světu ukázaly nový styl vedení války a objevily se nové technologie, které doposud nebyly použity. Každý stát musel na tyto nové technologie reagovat a učinit případná opatření jak se jim bránit anebo případně jak je využít. První léta po válce nebyla jednoduchá a státy musely řešit jiné problémy než jak se bránit v případném příštím konfliktu. Nově vzniklý Československý stát musel vybudovat nejen základy pro dobře fungující stát, ale musel také vytvořit dobře fungující armádu. Jisté základy vznikly díky první světové válce. Československé legie si ve světě vybojovaly dobrou pověst a díky pomoci jednotlivých států se jim dostalo výcviku a výzbroje. Legionáři spolu s bývalými československými vojáky, kteří sloužili v rakousko-uherské armádě, představovali jádro nově vznikající armády. Přesto Československo potřebovalo armádu sjednotit po stránce výcviku a výzbroje. Kromě materiálních a personálních nedostatků se armáda musela vypořádat se špatnou vizáží.⁷⁰ Civilní obyvatelstvo díky první světové válce získalo odpor k válce a tím i k armádě. Není se čemu divit, protože vojenské uniformy připomínaly strasti války. Na druhou stranu vizáž armády zlepšovali legionáři, kteří byli bráni jako hrdinové, a kteří napomohli vzniku samostatného státu. Chci poukázat na to, že postoj civilního obyvatelstva k armádě nebyl úplně jednoznačný. Tím měla nově vzniklá armáda další problém. V prvních letech musela prokázat své odhodlání bránit hranice nového státu a vypořádat se s mnoha problémy. Díky těmto počátečním konfliktům se aspoň ukázalo, že je armáda nezbytná a do budoucna bude nezbytná pro udržení bezpečnosti státu. Přes tyto těžké začátky si Československo nakonec dokázalo vybudovat jednotnou a silnou armádu, která si byla vědoma nových technologií a snažila se jim přizpůsobit. I bez přesné znalosti je nám jasné, že jakákoliv armáda se nemůže obejít bez podpory zázemí, ať už vojenského, nebo civilního. Je tedy velmi důležitý vztah armády a civilního obyvatelstva. V kapitole, kde se zabývám vybranou legislativou, jsem již poukázal, že se stát snažil využít kooperaci civilního obyvatelstva s armádou.

⁷⁰ Viz Tomáš JIRÁNEK- Radovan Souček, Dějiny československého železničního vojska, Praha 2014, s.31.

4.2 Obce

Z dobové legislativy víme, že obce se měly podílet na přípravách i na samotné obraně státu. Měly své povinnosti a přijímaly nařízení a opatření z nadřízených míst. Míra plnění těchto opatření se mohla lišit podle lokality a důležitosti obce. V této části bych se chtěl zabývat konkrétními opatřeními a nařízeními, která se dochovala ve Státním okresním archivu v Chrudimi. Město Chrudim jsem si zvolil nejen proto, že jsem chrudimský rodák, ale také proto, že mě zajímá, jaké pozornosti v oblasti obrany se dostávalo městu, které se nenacházelo v blízkosti státních hranic a nemělo žádný důležitý vojenský objekt.

Než se začnu věnovat konkrétním opatřením, je nutné se s městem Chrudim lépe seznámit. Město Chrudim se nachází ve východních Čechách a je to jižní soused města Pardubice. Chrudim byla do 19. století významným městem, ale díky rozvoji železnice v Pardubicích postupně ztratila na významu. Po sčítání lidu v roce 1930 měla Chrudim 13 264 obyvatel.⁷¹ Co se týče politického charakteru, tak v Chrudimi v meziválečném období dominovala sociální demokracie. Město Chrudim v období první republiky nemělo vojenskou posádku ani žádný významný vojenský objekt. Město se dlouhodobě snažilo získat nějakou vojenskou posádku, která by zvedla prosperitu města.⁷² Vojenská posádka by využívala služby městských řemeslníků a přidala by na důležitost města. Chrudim se po celé meziválečné období nedočkala žádné stálé vojenské posádky. Sice bylo rozhodnuto o výstavbě vojenského letiště spolu s kasárnami pro vojenský personál, ale výstavba byla dokončena až v období protektorátu. Na tomto letišti měla být umístěna bombardovací peruč.

Chrudim se mohla pyšnit svým průmyslem. V meziválečném období se v Chrudimi nacházely významnější podniky. Wiesnerova továrna byla jedna z největších v Chrudimi a vyráběla například topné kotle nebo součástky pro stavbu lanovek.⁷³ Vedle Wiesnerovy továrny byla proslulá i Popperova továrna na obuv. Obuv se zde vyráběla již od 19. století až do doby, než byla továrna v roce 1945 znárodněna. Obuv z Popperovy továrny se vyvážela i do světa. Dále se v Chrudimi nacházely menší podniky zemědělskopřůmyslového charakteru.

Chrudim byla také známá díky školství. Ve městě k nejvýznamnějším školám patřila obchodní akademie, která patřila i k prvním středním školám ve městě. Dále se zde nacházela střední škola, která se zaměřovala na zemědělství. V roce 1920 zde byla založena zvláštní škola. V Chrudimi nechybělo gymnázium jak chlapecké, tak i dívčí a později došlo ke sloučení v jedno gymnázium. Dále se zde nacházely státní i soukromé ústavy vzdělávací učitele. Díky těmto školám se Chrudimi přezdívalo Athény východních Čech.

V meziválečném období byla Chrudim okresním městem. Sídli zde okresní úřad i okresní soud. Město mělo kromě četnictva i obecní polici.

Právě do okresního úřadu byly zasílány oběžníky, které se mohly týkat opatření a nařízení v oblasti obrany. Díky dobové legislativě víme, že se obec měla postarat o vybudování

⁷¹ Miroslav BASTL, *Demografický vývoj v chrudimském okrese v letech 1850-2001*, In: *Chrudimský vlastivědný sborník 2, Chrudim, 1997*, s. 122.

⁷² Petr BOČEK, *Budování chrudimského letiště 1937-1939, 1. Úsilí města o umístění vojenské posádky*, In: *Chrudimský vlastivědný sborník 4, Chrudim, 1997*, s. 175.

⁷³ Viz bakalářská práce: Markéta BLEHOVÁ, *Továrna Františka Wiesnera v Chrudimi ve třicátých letech 20. století, 2017, Bakalářská práce. Univerzita Karlova*.

veřejných protileteckých krytů včetně krytů pro instituce, které jsou důležité pro chod města. Mimo to se měla postarat o zřízení, vybavení a proškolení pomocných služeb.

V rámci bádání v pramenech města Chrudim jsem narazil na významnou osobnost města, která se aktivně podílela na ochraně proti leteckým útokům. Byl jím profesor chemie Felix Zeman působící na obchodní akademii Chrudim. Profesor Zeman se sice nenarodil v Chrudimi, ale ve 30. a 40. letech si troufám říci, že byl významnou osobou. Profesor Zeman měl vojenskou zkušenost z první světové války z řad rakousko-uherské armády. Ještě před vypuknutím války již vyučoval v Chrudimi a v roce 1924 se stává profesorem chemie na obchodní akademii Chrudim.⁷⁴ Zde se také věnuje přednáškám o účincích bojových plynů. V roce 1934 se stal členem výboru obrany obyvatelstva města Chrudim a v roce 1936 se stal předsedou organizačního a chemického odboru CPO, kde pracoval až do války.⁷⁵ Byl také místopředsedou chrudimské Masarykovy letecké ligy. Ve 30. letech také sepsal několik příruček věnujících se požární ochraně nebo ochraně před leteckými útoky.

Letecké manévry v Chrudimi v roce 1930

V srpnu 1930 se konaly letecké manévry, které se prováděly i nad územím Chrudimě. Během toho cvičení se prohlubovala a zlepšovala spolupráce mezi čsl. vojenskou protiletadlovou obranou a složkou CPO. Během tohoto cvičení byly použity i vojenské letouny rozdělené na dvě strany a měly za úkol buďto bránit vytyčený vzdušný prostor, nebo se pokusit shodit bomby na město. Přátelské nebo nepřátelské stroje šlo rozpoznat dle barevného označení. Na město byly provedeny i cvičné nálety, během kterých se na město shazovaly informační letáky. Tyto letáky měly za úkol civilní obyvatelstvo informovat o ochraně před leteckými pumami a jak se chovat během leteckého útoku. Dále byly shazovány letáky, které měly informace o cílech manévrů a základní bezpečnostní pokyny pro civilní obyvatelstvo. Kromě shazování těchto informačních letáků byly prováděny nálety, kterým se spojenecké letouny a pozemní protiletadlové dělostřelectvo snažilo zabránit. Pokud se přesto bombardovacímu letounu podařilo přes obranu proletět, tak simuloval shazení pum prostřednictvím neškodných raket, které vybuchovaly ještě ve vzduchu.⁷⁶ V rámci cvičení byli pozváni i žurnalisté, kteří provedli jakousi exkurzi čsl. protiletadlového dělostřelectva umístěného za Chrudimí.⁷⁷ Zde jim byla ukázána maskovaná postavení a přítomná výzbroj. Během cvičení bylo provedeno celkem 6 náletu na město Chrudim. Z toho jeden nálet byl noční a při tomto náletu byl přítomný oddíl světlometů, který pomohl jeden z nepřátelských letounů donutit ke vzdání. Žurnalisté dále hodnotili i činnost místní složky CPO. Dle *Hlasu východočeského* příslušníci CPO a dalších pomocných služeb své úkoly plnili horlivě a někdy až s válečným nadšením. Civilní obyvatelstvo se drželo pokynů CPO a ve městě byla částečně zastavena doprava během náletu. Jediným nedostatkem byly utvořené hloučky civilistů, které sledovaly dění na obloze. Tyto skupinky se po upozornění členů CPO rychle rozešly a hledaly úkryt.⁷⁸

Toto cvičení mělo civilní obyvatelstvo seznámit s leteckými útoky a prakticky ukázat případné kroky obrany. Během cvičení byla důležitá i spolupráce civilních služeb s armádními jednotkami. Mohlo se také jednat o jistou demonstraci připravenosti a odhodlání bránit civilní obyvatelstvo. Hrozba leteckých útoků tedy nebyla brána na lehkou váhu. Toto cvičení proběhlo

⁷⁴ Ladislav PROKOP, *Felix Zeman, in: Chrudimské vlastivědné listy, ročník 13, číslo 6, Chrudim 2004, s. 8.*

⁷⁵ *Tamtéž, s. 10.*

⁷⁶ Petr BOČEK, *Letecká Chrudim II. 1926-1939, In: Edice Chrudim 22, Chrudim 2003, s. 10.*

⁷⁷ *Více v kapitole regionální tisk.*

⁷⁸ *Tamtéž.*

v době, kdy ještě nebyla obava z možného blížícího se válečného konfliktu. Podobné cvičení menšího rázu se konalo v květnu 1934. V Chrudimi byl vyhlášen letecký poplach pomocí sirén, zvonů a varovným houkáním. Cvičný nálet provedl tříčlenný roj bombardovacích letadel z Hradce Králové. V pohotovosti byly složky CPO za spolupráce Sokola, policie, hasičstva, skautů a samaritánů. Bombardovány byly objekty cukrovaru a pivovaru, kde proběhly záchranné práce pomocných složek tvořené zejména hasičstvem a samaritány. Tyto záchranné oddíly byly vybaveny ochrannými (plynovými) maskami. Téhož dne byl proveden ještě cvičný nálet během noci.

Při tomto cvičení měly být prověřeny hlavně civilní ochranné služby, jejich společná spolupráce a koordinace, i teoretická znalost. Takové praktické cvičení mohlo poukázat na případné nedostatky a jiné problémy. Vidíme, že do cvičení se přihlásilo mnoho spolků. Bohužel nevíme, jakými počty CPO a jiné služby na Chrudimsku disponovaly.

V roce 1934 v Chrudimi proběhl i Den brannosti. Na této veřejné akci se podílela armáda, hasičstvo, školy a jednotlivé spolky. Byla vytvořena výstava protiletecké obrany a dále výstava hasičských a asanačních přístrojů. Během dne hasičská župa pořádala ukázkou svých hasičích přístrojů a jiné další výzbroje. V odpoledních hodinách byly ukázky cvičení jednotlivých sportovních spolků jako byl například Sokol, Selská jízda nebo žáků škol. Ukázkou cvičení provedla i armáda. Je otázka, zda šlo o cvičení tělesné nebo o cvičení se zbraní apod. Dále byl proveden civilními letouny cvičný nálet na budovu na cvičišti a dále následovala ukázkou práce CPO, hasičstva a samaritánů. Během tohoto dne byl i pro veřejnost otevřen veřejný protiletecký kryt. Prohlídka byla za poplatek. Tento veřejný kryt byl zhotoven ze sklepení pod Fortnou a bývalým malým pivovárkem. Úpravy začaly být prováděny již v roce 1934. Při otevření veřejnosti byl kryt spíše nouzový. Z původní plánované kapacity 200 osob mohl kryt aktuálně pojmout jen 50 osob. Byl však vybaven těsníci dveřmi, vodní clonou, ventilací a filtrací vzduchu. V krytu se také měla nacházet lůžka pro případné raněné osoby. Kryt hlavně postrádal druhý východ. V krytu také nesměly chybět ochranné masky. Ty se však měly dodat až později. V pozdějších letech bylo naplánováno rozšíření o další místnosti, vytvoření vlastní studny s vodou a zavedení elektrického akumulátoru pro osvětlení. Kryt měl být dále vybaven zásobou potravin a náradím pro odstranění případného závalu. K úplnému dokončení a rozšíření krytu bohužel nedošlo.⁷⁹ Kryt byl vhodně umístěn. Nacházel se nedaleko hlavního náměstí a v blízkosti zdroje vody.

Den brannosti představoval ideální příležitost, jak veřejnosti opět ukázat, jak je postaráno o její bezpečnost v případě leteckého útoku. Byla prezentována nejenom výzbroj ale i odhodlání všech přítomných složek. I armádní složky měly příležitost demonstrovat své odhodlání a připravenost. Byla to také snaha, jak armádu o něco přiblížit civilnímu obyvatelstvu.

Výstavba krytu proběhla po nedávné hospodářské krizi. Nevíme sice přesnou částku, která padla za výstavbu krytu, ale i tak je obdivuhodné, že nejpravděpodobněji obec poskytla peníze k nenávratné investici. Je tedy pochopitelné, že k úplnému dokončení už zkrátka nebyly peníze.

V roce 1937 proběhl v Chrudimi kurz pořádaný školou protiletecké obrany v Olomouci. Do kurzu se zapojila místní složka CPO, hasičstva a dalších neuvedených korporací. Kurz

⁷⁹ Petr BOČEK, *Letecká Chrudim II. 1926-1939*, In: *Edice Chrudim 22, Chrudim 2003*, s. 18.

obsahoval výklad o bojových látkách, jejich účincích a obraně proti nim. Tento výklad vedl Dr. Formánek. Kurz byl doplněn i promítáním filmu. Bohužel nebylo uvedeno, o jaký film se jednalo. Dále byl sirénou ohlášen cvičný nálet a proběhlo cvičení zásahu CPO, hasičstva a samaritánů. V akci bylo možné vidět hasičské stříkačky a samaritánský vůz.⁸⁰ Celý kurz i následné cvičení bylo přístupné široké veřejnosti.

Oběžník z presidia zemského úřadu v Praze. Ochrana proti leteckým útokům: Plán ochrany v obcích. V Praze, dne 5. ledna 1937.

Tento oběžník byl určen přednostům okresních úřadů. Oběžník sděloval informaci, že se v některých obcích zhotovuje příliš velký počet plánů protiletecké ochrany. Bylo uvedeno, že v některých obcích byl plán zhotoven i pro každého člena CPO. Dále byla podána informace, která upozorňovala na jisté živly, které se snažily těchto plánů zmocnit. Oběžník tak varoval před výrobou velkého počtu plánů ochrany obcí. Připomínal, že plán ochrany proti leteckým útokům je brán jako tajný dokument. Okresní úřady tak měly zvýšit dohled nad přípravou těchto plánů a jejich počet omezit na co možná nejnížší. Tím se mělo zamezit, aby se těchto plánů zmocnil někdo nepovolaný, protože menší počet plánů se dal snadněji uhlídat. Plány ochrany proti leteckým útokům byly důležitou součástí ochrany obcí.⁸¹ Z oběžníku je patrné, že si někteří příslušníci úřadu obce nebo složky CPO neuvědomovali důležitost plánů ochrany obce. Tyto plány musely nejspíše obsahovat rozmístění důležitých objektů, skladů a stanovišť CPO. Jak bylo již zmíněno, takové plány byly tajné a neměly přijít do nesprávných rukou. Můžeme však konstatovat, že jak uváděl oběžník, tak nedbalost a zhotovování nadměrného počtu plánů se týkalo jen některých obcí a ne většiny.

Oběžník od Okresního úřadu v Chrudimi. Okres Chrudim: přehledy podniků důležitých pro obranu státu – přezkoušení. Ze dne 12. ledna 1937.

Tento oběžník byl určen četnické stanici v Chrudimi. Žádal, aby četnická stanice zjistila následující informace. První informace se týkala počtu lůžek v Okresní nemocnici v Chrudimi. Zřejmě obec chtěla mít přehled, kolik by zdejší nemocnice byla schopna pojmout raněných. Další informace se týkala chrudimských jatek. Četníci měli prověřit, jestli jsou městská jatka vybavena chladírnou nebo mrazírnou a jaké rozměry tyto prostory mají.⁸² Osobně si myslím, že tyto prostory mohly být použity jako případné sklady proviantu nebo jako skladovací místo pro darovanou krev. V archivních pramenech se dochovaly celkem 4 záznamy, které prosí o vyšetření těchto věcí v okolních městech, které spadaly pod Okresní úřad v Chrudimi.

Oběžník z presidia Zemského úřadu v Praze. Podniky důležité pro obranu státu – výklad tohoto pojmu a směrnice pro pořizování, přezkoušení a doplňování přehledu takových podniků. V Praze, dne 10. února 1937.

Tento oběžník byl určen všem okresním úřadům. Obsahoval výklad pojmu podnik důležitý pro obranu státu. Zde byly vyjmenovány tři velké kategorie, do kterých měl případný podnik být zařazen.

⁸⁰ Petr BOČEK, *Letecká Chrudim II. 1926-1939*, In: *Edice Chrudim 22, Chrudim 2003*, s. 20.

⁸¹ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3857, *Oběžník Ochrana proti leteckým útokům: Plán ochrany v obcích, ze dne 5. ledna 1937.*

⁸² SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3861, *Okres Chrudim – přehledy podniků důležitých pro obranu státu – přezkoušení. Ze dne 12. ledna 1937.*

Kategorie A představovala podniky výrobního charakteru:

- Továrny, kde probíhala strojní výroba nebo docházelo k dělbě práce.
- Játka, která byla opatřena mrazírnou nebo chladírnou.
- Zemědělské lihovary, které měly strojní zařízení na denní výrobu.
- Vodárny, vybavené strojovnou a čerpacím či přečerpacím zařízením.
- Plynárny.
- Elektrárny s určitým výkonem.

Kategorie B představovala podniky dopravního charakteru:

- Dopravní podniky, které byly schopny přepravit celkově nejméně 20 tun nákladu.
- Zásilatelské podniky, které obstarávaly mezinárodní nebo zámořskou dopravu.

Kategorie C ústavy a zařízení zdravotního charakteru:

- Všechna státní léčebná zařízení.
- Soukromá, pokud měly nejméně 100 nemocničních lůžek.

Kategorie D podniky, které byly nedílnou součástí kategorie A:

- Veškeré podniky a organizace nezbytné pro výkon podniků v kategorii A. Například podniky obstarávající suroviny pro výrobu.

Podle zákona o obraně státu č. 131/1936 měly být zhotoveny seznamy podniků důležitých pro obranu státu. Ministerstvo národní obrany rozhodovalo, který podnik může být prohlášen za podnik důležitý pro obranu státu. Velké a důležité podniky byly automaticky zařazeny do seznamu Ministerstvem národní obrany. Menší podniky však musely samy hlásit a žádat o to, aby se mohly stát podnikem důležitým pro obranu státu. Obce měly pro Ministerstvo národní obrany vyhotovit seznamy těchto podniků. Okresní úřad mohl sám navrhnout podnik nebo se daný podnik přihlásil okresnímu úřadu. Tento seznam byl pak zaslán Ministerstvu národní obrany. To pak rozhodlo, který podnik splňuje podmínky a je důležitý pro obranu státu. Výklad pojmu v tomto oběžníku měl okresnímu úřadu asi pomoci při navrhování dalších kandidátů. Byly zde uvedeny celkem tři velké kategorie podniků, které byly dále podrobněji rozpracovány.⁸³ Přehled podniků důležitých pro obranu státu byl nejspíše proměnlivý. Podniky vznikaly a zanikaly, takže se seznam neustále měnil. Také daný podnik mohl a nemusel splňovat podmínky nezbytné pro přijetí. Takže podniky mohly přibývat ale také i ubývat.

Na tento oběžník navázala zpráva z Ministerstva národní obrany, která byla směřována okresnímu úřadu v Chrudimi. Zde bylo shrnutí, které podniky byly schváleny ze zasláního seznamu, který byl poslán 23. prosince 1936. Seznam obsahoval celkem 37 podniků, které byly po přezkoušení prohlášeny za podniky důležité pro obranu státu.⁸⁴

⁸³ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3861, Oběžník Podniky důležité pro obranu státu – výklad tohoto pojmu a směrnice pro pořizování, přezkoušení a doplňování přehledu takových podniků, zde dne 10. února 1937.

⁸⁴ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3861, Okres Chrudim-přehledy podniků důležitých pro obranu státu – výsledek přezkoušení, zde den 26. února 1937.

Seznam podniků zasláný okresním úřadem se bohužel nedochoval, a tak nemůžeme určit, kolik podniků první návrh obsahoval. Domnívám se, že okresní úřad měl při zhotovování prvního seznamu podniků nějaké směrnice nebo instrukce, podle kterých se zřídil. Nejspíše však nebyly dostačující, a proto v únoru 1937 přišel výklad pojmu a další směrnice. Ministerstvo národní obrany mohlo být zahlceno velkým množstvím podniků, které musely být přezkoušeny, aby mohly být prohlášeny za podnik důležitý pro obranu státu. Lepší směrnice a výklad okresním úřadům měly pomoci při určování vhodných podniků a tím ulehčit práci Ministerstvu národní obrany.

Oběžník presidia Zemského úřadu v Praze. Civilní protiletectká ochrana: Snahy KSČ o její ovládnutí. V Praze, dne 5. května 1937.

Oběžník byl určen okresním úřadům a policejním úřadům. Tématem byla snaha KSČ o zpolitizování civilní protiletectké ochrany. Jako příloha oběžníku byla kopie oběžníku komunistické strany. Oběžník komunistické strany zasláný krajským sekretariátům strany vybízel členy KSČ, aby se aktivně podíleli v organizaci CPO. Odsuzoval hitlerovskou agresi a uváděl, že stát musí ukázat svoji připravenost, aby odradil případného útočníka. Dalším důvodem byla hlavně ochrana pracujícího lidu. Komunistická strana uváděla ve svém dokumentu, že usiluje o demokratizaci organizace CPO. Dále, že by měla být užší spolupráce mezi stranou a CPO. V podstatě KSČ měla vlastní vidinu podoby CPO a chtěla skrze své členy, které vybízela, aby se aktivně zapojili do organizace CPO a aby se hlásili na důležitá místa. Skrze své členy by pak mohla ovlivňovat podobu CPO.⁸⁵ Československý stát měl vlastní vizi podoby CPO a chtěl, aby tato složka zůstala neutrální. Stejně jako ozbrojené a bezpečnostní složky, tak i CPO se měla vyvarovat polickému vlivu. Oběžník; tedy upozorňoval okresní úřady na snahy KSČ. Měli zabránit případnému zpolitizování CPO.

Oběžník ze Zemského úřadu v Praze. Ochrana proti leteckým útokům. Škola protiletectké ochrany v Hradci Králové: kurzy cvičitelů branné výchovy. Praha, 29. října 1937.

Oběžník byl určen okresním úřadům. Přijetím zákona o branné výchově č. 184/1937 měla vzniknout střediska branné výchovy, která by měla na starost výcvik v úkolech protiletectké ochrany. V těchto střediscích měly vyučovat cvičitelé branné výchovy. Oběžník tak upozorňoval obce, aby vybraly jednu vhodnou osobu, která by se odebrala do státní protiletectké školy, která měla být zřízena v Hradci Králové, aby zde tato osoba prošla osmidenním kurzem. Z této osoby by se po absolvování kurzu stal první cvičitel střediska branné výchovy v obci. Osoby měly být ideálně ve vojenské neaktivní službě, ale mohly být vybrány i osoby, které prokázaly potřebnou způsobilost zvláštní zkouškou. Dále tyto vybrané osoby měly být fyzické zdravé a zdatné a neměly být starší 50 let. Důležité bylo, aby osoba byla státně spolehlivá. Obce měly návrh takové osoby podat do 10. listopadu.⁸⁶

Škola v té době ještě nebyla v provozu, takže vybraní kandidáta na cvičitele mělo být předčasné. Výcvik CPO měl být tedy náročnější, a proto byl svěřen do kompetence středisek branné výchovy, která měla teprve vzniknout. Z legislativy víme, že každé větší město by mělo mít alespoň jedno středisko branné výchovy. Tato střediska by tvořila jakýsi základ pro odborné

⁸⁵ *SOka Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3857, Oběžník Civilní protiletectká ochrana, snahy KSČ o její ovládnutí, ze dne 5. května 1937.*

⁸⁶ *SOka Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3857, Oběžník Ochrana proti leteckým útokům. Škola protiletectké ochrany v Hradci Králové. Kurzy cvičitelů branné výchovy. Praha 29. října 1937.*

vzdělávání příslušníků CPO. V Hradci Králové měla vzniknout státní protiletecká škola, která aspoň z počátku měla prakticky vzdělat budoucí cvičitele branných středisek. Ti pak měli tvořit základ personálu branných středisek. Vidíme, že zatím měla být navržena jenom jedna osoba z každého politického okresu. Počet byl nejspíše dán kapacitou budoucí školy. Co se týče protiletecké školy v Hradci Králové, tak se mi nepodařilo najít žádné informace. Stejně tak i o střediscích branné výchovy. Legislativa pouze upozorňuje na jejich zavedení, ale informace, zda ve městě Chrudim nebo v jiných městech opravdu fungovaly, se mi také nepodařilo najít. Informace se buďto nedochovaly nebo mohly být cíleně zničeny před okupací.

Oběžník z presidia Zemského úřadu v Praze. Ochrana proti leteckým útokům. Vzájemné sdělování údajů o CPO mezi obcemi. V Praze, dne 29. ledna 1938.

Tento oběžník byl určen okresním úřadům a policejním úřadům. Oběžník upozorňoval na shromažďování informací a poznatků o CPO. Jednotlivé obce sdílely své poznatky, rady a opatření týkající se CPO s jinými obcemi. Zkrátka větší obec mohla pomáhat s organizací nebo jen dodávat informace menším okolním obcím. Cílem bylo vytvořit všude dobře fungující složku CPO. Při této se však v některých obcích shromažďovalo mnoho informací o organizaci CPO nebo plánu ochrany jiné obce. Oběžník varoval, aby nedocházelo ke shromažďování informací na jednom místě. Byla jistá obava, že by tyto nashromážděné informace mohly ohrozit obranu více obcí najednou pokud by padly do nesprávných rukou. Spolupráce tvořená sdílením poznatků a informací byla jistě záslužná, to oběžník zdůrazňoval, ale chtěl připomenout a varovat ostatní obce, aby na sdílené informace dávaly velký pozor. Jakékoliv informace, plány apod. byly brány jako tajné.⁸⁷

Oběžník z Ministerstva vnitra. Instrukce mírové hlásné služby. V Praze, 8. září 1938.

Oběžník byl určen okresním úřadům a policejním úřadům. Oběžník upozorňuje na instrukce pro mírovou hlásnou službu, které byly připojeny k tomuto oběžníku jako příloha. Presidium Zemského úřadu mělo určit, které státní orgány v daném obvodu budou konat funkci mírové hlásné služby. Pokud k této službě byl přibrán státní bezpečnostní orgán tamního obvodu, mělo se dohlédnout, aby tuto funkci orgán plnil řádně a svědomitě. Zřízení mírové hlásné služby nezprošťovalo státní bezpečnostní orgány, které nebyly přibrány k mírové hlásné službě od povinnosti hlásit zpozorované „závadné“ lety. Další poznámka se týkala způsobu hlášení. Oběžník udával informaci, že dosavadní telefonické hlášení nestačilo a bylo potřeba o tom zpozorovaném letu učinit písemné hlášení.⁸⁸

Vidíme, že mírová hlásná služba měla být nejspíše svěřena nějakému státnímu orgánu a případně měla být svěřena státnímu bezpečnostnímu orgánu. Dle mého názoru mohl početní stav příslušného orgánu rozhodovat o udělení této povinnosti. Avšak i bezpečnostní složky měly automatickou povinnost zpozorované lety hlásit.

⁸⁷ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3906, Oběžník ochrana proti leteckým útokům. Vzájemné sdělování údajů o CPO mezi obcemi, zde dne 29. ledna 1938.

⁸⁸ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3909, Oběžník Instrukce mírové hlásné služby, ze dne 8. září 1938.

Příložené instrukce uváděly informace o organizaci mírové hlášené služby. Cílem této služby měla být obrana státu spočívající ve střežení vzdušného prostoru na území Československa. Tato služba měla sledovat pohyb letounů a dbát zvýšené bdělosti v zakázaných pásmech. Letouny měly být službou rozpoznávány, zda se jedná o státní letoun nebo cizozemský letoun.

Dále bylo v instrukcích uvedeno, jaké orgány se mírovou hlášenou službou budou zabývat. Mezi tyto orgány zde bylo uvedeno četnictvo, policejní sbory, finanční stráž a železniční orgány. Tyto orgány mohly mírovou hlášenou službu vykonávat na pevných stanovištích, která byla zřízena k tomuto účelu nebo během svých pochůzek a mírovou hlášenou službu mít jako službu doplňující jejich primární poslání. K výkonu této služby měly být orgány vybaveny pomůckami pro zjišťování letadel. Není zde přesně uvedeno, o jaké pomůcky se jednalo a v textu jsou uvedeny siluety, značení letounů a hlášení letounů. Hlášení letů nejspíše představovalo nějaký formulář, který by se při zpozorování letounu na místě vyplnil a sloužil by jako podklad pro pozdější hlášení.

Kromě těchto pomůcek by se takové službě jistě hodil dalekohled. Dalekohled by velice pomohl při identifikaci letounů. Značení letadel pomocí značek, barev a čísel bylo klíčové k identifikaci stroje. Dále měla být služba obeznámena, ve kterých částech jejich obvodu se nachází zakázaná pásma nebo jiné důležité stavby. Díky této znalosti mohla služba určit případný účel letu. Mohlo jít o letoun, který prostě letěl po trase pravidelných linek, ale také se se mohlo jednat o letoun, který se nacházel v zakázaném pásmě nad vojenským prostorem. Pro konkrétní příklad si můžeme představit rozestavené vojenské letiště v Chrudimi. V instrukcích byly uvedeny typy letů a jejich popis. Lety nezávadné jsou lety československých ať už státních nebo soukromých letadel v nezakázaném pásmu. Dále lety československých vojenských letounů a letadel policejních. Zde byly tyto letouny popsány, jaké značky, barvy a písmena mají na svých trupech. Za nezávadné lety se také braly pravidelné lety cizozemských letounů po pravidelných trasách. Pokud cizozemský letoun chtěl použít jinou trasu, než pravidelnou, musel svůj let předem nahlásit a obdržet povolení. Lety závadné byly lety, které nespádaly do žádné kategorie letů nezávadných. Za závadné lety se především braly lety vojenských letounů cizích národností, které nebyly povolené nebo nedovolené lety cizích soukromých letounů. Podezřelé byly také lety cizích letounů ve skupině. Samozřejmě podezřelé byly i lety cizích letadel v blízkosti vojenských prostor nebo nad průmyslovými oblastmi. Za závadný let se bralo i tuzemské letadlo které se během letu dopouštělo trestného činu. Zde byl uveden příklad, kdy domácí soukromé letadlo za sebou vleče závadný nápis nebo vypouští kouř. Do této kategorie patřil i případný seskok padákem z letadla. Zajímavé však je, že bylo dovolené z letadla rozhazovat reklamní letáky nebo jiné nezávadné tiskoviny.

V případě spatření zvláště závadného letu, jako mohl být například nepovolený přelet cizích vojenských letounů nad územím Československa, tak služba měla ihned telefonicky tento let ohlásit. Také nepovolený přelet cizími horkovzdušnými balony měl být ihned telefonicky hlášen. Ostatní závadné lety měly být oznámeny formou písemného hlášení.⁸⁹

Vidíme, že tato služba se spíše týkala státních orgánů, a především bezpečnostních orgánů než čistě civilního obyvatelstva. Oběžník opět přichází v září roku 1938. S dnešní znalostí následujících událostí můžeme tvrdit, že tyto instrukce přichází celkem pozdě. Přesto můžeme

⁸⁹ *SOka Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3909, Instrukce mírové hlášené služby, ze dne 8. září 1938.*

vidět, že letecký provoz mohl představovat riziko špionáže a na vědomí bylo i riziko případného leteckého útoku.

Zajímavé je však, že v dubnu 1938 přišel oběžník určený okresním úřadům a policejním úřadům týkající se značení říšsko-německých a rakouských letounů. Oběžník upozorňoval na časté nedovolené přelety německých letounů v pohraničí. Tento oběžník obsahoval informace k rozpoznání německých soukromých i vojenských letadel na základě různého značení. Kromě písemného popisu jsou zde i náčrtky křidel letadel kde se jaké značky mají vyskytovat. Díky těmto informacím měly být bezpečnostní složky schopné identifikovat německé soukromé i vojenské letouny.⁹⁰ Dle tohoto oběžníku musely bezpečnostní orgány oblohu sledovat již mnohem dříve, než byla zřízena mírová hlásná služba. Na oběžníku je uvedeno, že se jedná o tajné informace. Otázka je, zda civilní složka CPO byla oficiálně seznámena se značením cizích letounů. Na žádný takový oběžník jsem sice nenarazil, ale domnívám se, že příslušníci CPO museli být seznámeni minimálně se značením tuzemských letounů, aby případně nevyhlašovali letecký poplach kvůli vlastním vojenským letounům.

Oběžník z Ministerstva vnitra. Téma Ochrana proti leteckým útokům. Přezkoušení a doplnění CPO. Ze dne 17. září 1938.

Tento oběžník byl určen zemským a okresním úřadům. Oběžník žádal o přezkoušení a případné doplnění stavů příslušníků Civilní protiletecké ochrany v obci. Bylo zde zdůrazněno, že za stav CPO byla zodpovědná obec a finanční odpovědnost je též určena obci. Dále bylo uvedeno, že špatná finanční situace obce není důvodem k odbytí této povinnosti. Podpora CPO a dalších pomocných služeb měla být upřednostněna na úkor jiných, méně naléhavých oblastí. Oběžník se také odkazoval na zákon č. 82/1935 o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Zde připomínal, že k vybudování protileteckých krytů může obec požadovat služby ruční nebo požadovat pomoc prostřednictvím zapůjčení povozů nebo motorových vozidel k přepravě materiálů od občanů města. Dále bylo zmíněno, že nebezpečí války je krajně naléhavé, a proto je důležité, aby případné zjištěné nedostatky byly bezodkladně odstraněny.⁹¹ Oběžník také doporučoval, aby v případě nouze byly zhotoveny kryty aspoň zákopové a obyvatelstvo bylo případně rozptýleno do okolí města. Bylo zdůrazněno, aby byla řádná organizace služby samaritánské, hasičské a účinné služby pořádkové. Plnění směrnic mělo být provedeno bez zbytečných pochybností a zbytečného váhání. Oběžník končí jakýmsi cílem v podobě zabránění zmatku a ztrátě lidských životů.

Vidíme, že oběžník přišel několik dnů před mnichovskou dohodou. Snažil se reagovat na případné nedostatky v přípravě funkčnosti CPO. Můžeme se domnívat, jaký účel měl mít tento oběžník. Samozřejmě, mohlo se jednat jen o formalitu, která měla obcím připomenout přezkoušení a doplnění stavů pomocných služeb, ale také to mohla být reakce na obecné nedostatky v této oblasti. Obec měla povinnost pomocné služby vybavit a vycvičit na své finanční náklady. To nemuselo být pro každou obec jednoduché.

Musíme si uvědomit, že začátkem 30. let propukla světová hospodářská krize, která na Československo dopadla o něco déle. Každá obec měla své priority a určité oblasti, čeho chtěla dosáhnout. Chrudim, jak jsem již zmiňoval, se snažila získat vojenskou posádku. V roce 1937

⁹⁰ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3909, Oběžník Označování říšsko-německých a rakouských letadel, ze dne 1. dubna 1938.

⁹¹ SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3909, Oběžník: Ochrana proti leteckým útokům. Přezkoušení a doplnění příprav CPO, ze dne 17. září 1938.

Chrudim uzavřela smlouvu s vojenskou správou o výstavbě vojenského letiště v Chrudimi. Díky dochování kopie této smlouvy víme, že obec měla letiště i kasárny pro personál vystavět na vlastní náklady. Celková odhadovaná suma představovala 11 100 000 Kč.⁹² Výstavba letiště byla zahájena, takže obec byla v roce 1938 dost finančně vytížená. Roli mohla mít i poloha města. Obec nemusela dávat CPO takovou prioritu, jelikož se nacházela více ve vnitrozemí.

Plán protiletectvé ochrany obce Chrudim

Tento dokument se dochoval v Okresním státním archivu v Chrudimi ve fondu městského úřadu. Plán obsahoval pět částí.

- Úřední nařízení a praktické pokyny.
- Návod ke zpracování plánu.
- Přehled obecný.
- Přehled pracovních složek.
- Výcvikový program.

Úvod tohoto plánu informoval o obsahu dokumentu a o funkci tohoto plánu. Plán obsahoval základní informace, jak vytvořit plán protiletectvé ochrany a dále obsahoval listy, do kterých měl být zaznamenáván stav jednotlivých služeb a materiálu. Sloužil tak jako praktický přehled stavu organizace CPO. Plán měl sloužit i jako pomůcka k seznámení se se stavem CPO pro případného nového velitele CPO. Dle úvodního slova mohlo být těchto plánů zhotoveno několik. Obec totiž mohla být velká a tím pádem se musela rozdělit na obvody CPO. Každý obvod pak měl svůj vlastní plán. V archivu se dochovaly celkem dva plány. Ani jeden však není vyplněný. Je otázka, proč se dochovaly jen dva kusy a oba jsou nevyplněné. Jelikož tento dokument byl brán jako tajný, tak je možné, že vyplněný originál byl před okupací zničen nebo se jen nedochoval. Tyto zbylé nevyplněné kusy mohly být náhradní nebo měly sloužit jako případná kopie. Plán měl být určen pouze veliteli CPO, starostovi obce a kontrolním orgánům protiletectvé ochrany.

Je jasné, že byla vkládána víra v armádu, která měla případného útočníka zadržet na hranicích, ale bylo zřejmé, že nepřátelské letectvo bude schopné napadnout civilní obyvatelstvo i přes snahy československého letectva. Proto bylo důležité mít dobře připravenou „civilní armádu“, která by chránila (pasivně) civilní obyvatelstvo před leteckými útoky. Celá organizace je podle tohoto prohlášení nazývána civilní protiletectvou ochranou (CPO). Pod tento název můžeme zařadit všechny pomocné (pracovní) služby.⁹³ Hlavním úkolem CPO byla ochrana života a majetku občanů, ochrana potravin, ochrana důležitých úřadů a průmyslových podniků, ochrana důležitých zásobovacích podniků – vodárny, plynárny a elektrárny. Dále měly zajistit ochranu domácího zvířectva a pěstovat morálku a kázeň obyvatelstva. Takovýto popis náplně práce CPO byl popsán v úvodu plánu protiletectvé ochrany.⁹⁴

Dále kapitola uváděla popis používaných leteckých pum a nebezpečnost bojových látek. Dále byly uvedeny základní informace k organizaci CPO. Nejvýše byl postaven starosta obce

⁹² *SOkA Chrudim, f. OkÚ Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3906. Žádost Město Chrudim žádá o schválení smlouvy uzavřené se státem Československým/vojenskou správou ze dne 15. ledna 1938.*

⁹³ *Název CPO se však začal oficiálně používat až od roku 1937.*

⁹⁴ *SOkA Chrudim, fond Městský úřad Chrudim, Inv. č. 1703, Plán protiletectvé ochrany, rok a datum neznámé.*

a ten měl navrhnout velitele CPO. Starosta byl odpovědný za výzbroj a výstroj všech složek CPO. Každá služba měla mít vyhotovený seznam členů i výzbroje. Tyto seznamy byly součástí tohoto plánu, ale kolonky, kde měl být uveden počet, nejsou nikde vyplněny. Byly zde uvedeny povinnosti velitele CPO i celé obce. Zajímavé je, že byly zde uvedeny informace o označování příslušníků jednotlivých služeb. Každý člen CPO měl mít od velitele CPO podepsanou legitimaci opatřenou razítkem obce. Dále při výkonu služby měly být jednotlivé služby označeny rukávovou páskou s příslušným znakem služby. Samaritáni museli mít samaritánský diplom, ten se uděloval po absolvování zkoušek.

Plán měl také obsahovat situační přehled v jednotlivých oblastech. Byly zde listy, které se věnovaly materiálnímu přehledu jednotlivých služeb. Byl zde například uveden počet kolika ochrannými obleky asanační oddíl disponuje nebo kolik vodních stříkaček má požární služba k dispozici. Stejně tak měl být i vyhotoven personální přehled jednotlivých služeb.

Kromě údajů týkajících se CPO měl plán situační přehled, který obsahoval informace o obci. Zde měl být vyplněn počet domů v obci včetně rozčlenění na jednotlivé kategorie podle počtu pater. Dále měly být uvedeny počty náměstí, parků, škol a jiných veřejných míst. Přehled se měl také týkat celkového počtu protiletectvých krytů. Zde měl být počet také rozčleněn do jednotlivých kategorií. Kritériem byla povaha krytu (těžký, lehký a improvizovaný) nebo zda se jedná o kryt veřejný, soukromý nebo pro účely CPO. U krytů byla poznámka, že pokud má kryt označení těžký, pak měl vydržet přímý zásah leteckou pumou do 50 kg. Lehký kryt měl chránit proti střepinám, plynům a před troskami domů. Improvizované kryty chránily pouze před střepinami a bylo nezbytné mít ochranné masky. Myšleno bylo také na sklady, studny a jiné zdroje vody.

Měl být také rozepsán počet obyvatel obce. Počet obyvatel měl být dále rozdělen podle věkových kategorií. Jeden přehled byl věnován jen důležitým telefonním číslům. Zde měla být vypsána důležitá čísla například na telefon do místní elektrárny, asanační stanice, nemocnice, na nejbližší vojenské velitelství nebo do domu starosty nebo velitele CPO. Byl zde i soupis všech služeb CPO. Služeb bylo celkem 12 a byly řízeny jedním velitelstvím CPO.

- Velitelství
- Služba hlásná
- Služba poplachová
- Služba pořádková a bezpečnostní
- Služba spojovací a zpravodajská
- Služba pátrací (chemická)
- Služba zastírací
- Služba požární
- Služba samaristká
- Služba asanační
- Služba dopravní
- Služba technická
- Služba domovních hlídek

Každá ze služeb měla své specifické vybavení a procházela různými školeními a cvičeními. Počet členů se odvíjel od velikosti a od finančních možností obce. Podobná struktura měla být vytvořena i na venkově. Zde však nebyl takový předpoklad, že by venkov byl hlavním cílem leteckých útoků. Proto na venkově nemusely být zastoupeny

všechny služby a počet příslušníků nemusel být velký. Města však byla větším cílem, a proto CPO potřebovala větší počet příslušníků. V plánu byla věnována pozornost popisu a úkolům jednotlivých služeb. Zde bych rád aspoň stručně popsal náplň práce jednotlivých služeb. To nám pomůže si udělat lepší představu o protiletectké ochraně města.

Velitelství CPO měla na starost organizaci a celkové směřování snah ochrany města. V plánu však úkoly nebyly více rozebrány. Služba hlásná měla za úkol pozorovat oblohu a spatřit případné nepřátelské letouny. Dále měla určit směr letu a co nejrychleji informovat velitelství CPO a službu poplachovou. Každá obec měla mít tuto službu, aby byla vytvořena velká síť a tím byla pokryta co největší plocha vzdušného prostoru. Po spatření nepřátelských letounů, které by směřovaly na město, měla služba poplachová vyhlásit letecký poplach prostřednictvím sirén, houkaček apod. Tato služba musela pokrýt opět celou obec a nejlépe i přilehlé okolí. Služba poplachová musela být v dobré spolupráci se službou hláskou. Můžeme je brát i jako klíčové služby. Včasné spatření letounů a včasné vyhlášení poplachu dávalo lidem čas uchýlit se do krytů.

Služba pořádková a bezpečnostní se starala o místní bezpečnost při leteckých útocích. Snažila se zabraňovat panice, dohlížela na vyklízení ulic a zastavovala provoz při vyhlášení leteckého poplachu. V krytech a ošetřovnách měla udržovat bezpečnost a pořádek. Dále měla dohlížet na plnění nařízení a vyhlášek spojené s protiletectkou ochranou města. Příkladem mohla být kontrola případného zatemnění obydlí apod.

Služba spojovací a zpravodajská měla obstarat komunikaci mezi velitelstvím CPO a jednotlivými službami. Na telefonní spojení nemohlo být vždy spoléháno, a tak musel být dostatek spojek, které by informace předávaly mezi jednotlivými službami.

Služba pátrací (chemická) měla na starost bojové látky. Měly prověřovat prostory, zda byly zasaženy bojovými látkami a pokud ano, tak určit o jakou látku se jedná. Také v těchto prostorách měla služba za úkol pátrat po zasažených lidech. Po skončení plynových útoků měla provádět kontrolu prostorů, potravin a vodních zdrojů, zda se v nich stále nevykytují bojové látky. Tato služba měla být vybavena tou nejlepší ochranou proti bojovým látkám. Mohla fungovat samostatně anebo mohla být přidělena k jiné službě.

Služba zastírací měla na starost zamaskování obce. Služba se měla pokusit o to, aby obec nebylo možno letci snadno rozpoznat od jiných obcí. To mělo případným prolétajícím letcům znemožnit se orientovat podle obcí. K tomu, aby obce ze vzduchu vypadaly podobně mělo pomoci vysazování zeleně a použití vhodných nátěrů. Kromě toho se tato služba měla starat o zatemňování obcí. Při leteckém útoku by zastírací služba mohla použít zastírací prostředky k ochraně obce. Obec by v takovém případě byla zahalena do ochranné kouřové clony. Ta mohla být vytvořena dýmovnicemi nebo jinými zastíracími přístroji. V plánu se také hovořilo o použití maskovacích sítí nebo použití klamných staveb. Tím se měla co nejvíce ztížit nepřátelským letounům identifikace obce a lokalizace důležitých objektů.

Požární služba by řešila až následky leteckého útoku. Měla se postarat o případné vzniklé požáry a provádět vyprošťování lidí ze zřícených domů a zasypaných krytů. Na starost by měla i silně poškozené a narušené stavby, které v rámci bezpečnosti

vyžadovaly stržení. Základem této služby byl místní hasičský sbor. Ten však v rámci této služby mohl být doplněn dalšími pomocnými členy. S touto službou také úzce spolupracovala služba pátrací a samaritská. Služba samaritská nebo zdravotní se měla starat o případné raněné. Pozor, tuto službu si nesmíme plést s lékařskou pomocí. :-

Samaritská služba byla tvořena vyškolenými samaritány, kteří měli poskytovat první pomoc raněným na místě a postarat se o jejich přepravu do nemocnice nebo ošetrovny, kde se jim dostalo lékařské pomoci. V této službě mohly být ve větším počtu zastoupeny i ženy. Každý samaritán musel projít kurzem, který vedl lékař a na závěr musel složit zkoušku. Vedle zdravotní přípravy musel samaritán znát i bojové látky. Samaritáni byli jedni z prvních, kteří by se dostali do kontaktu se zraněnými. Museli tedy poznat, zda osoba nebyla zasažena bojovou látkou. Pokud ano, musela být provedena opatření, aby s raněným nebyly na ošetrovnu zavlečeny zbytky bojových látek. Služba samaritánská mohla být posílena o nosiče raněných. Tyto osoby musely být fyzicky zdatné a staraly by se pouze o přepravu raněných.

Obava z použití bojových látek si vyžadovala službu sanační. Tato služba se zabývala prostory, které by byly zamořeny bojovou látkou. Měla zajišťovat vyčištění těchto prostorů. V bocích se měla nacházet asanační stanice. Ta měla sloužit jako základna pro tuto službu, ale také mohla provádět údržbu ochranných prostředků. Asanační služba potřebovala také dobrou ochranu před bojovými látkami jako služba pátrací. Nezbytná byla znalost bojových látek a v plánu byl zdůrazňován velmi dobrý zdravotní stav. Práce v asanačních (ochranných) oděvech byla prý velmi náročná.

Služba dopravní mohla pomoci při přepravě raněných. Také by zajišťovala odvoz sutin a převoz jiných materiálů. Služba technická se měla zajistit o obnovu, elektřiny a vody po provedeném leteckém útoku. Také měla provádět opravy ulic, domů a dalších zasažených míst.

Služba domovních hlídek měla na starost ochranu v jednotlivých domech. Každý větší dům měl mít svoji domovní hlídku, která měla na starost přípravnou, kontrolní činnost a poté záchrannou činnost. V prvním bodě se domovní hlídka měla postarat o to, aby na půdě domu nebyly skladovány hořlavé látky, které by případný požár posílily. Pokud v domě byl kryt, tak domovní hlídka pečovala o dobrý stav krytu i jeho inventáře. Druhá činnost spočívala v záchranné práci. Hlídky se měly postarat o lokální požáry, než k nim dorazila služba požární, a stejně tak měla poskytovat první pomoc raněným. Zde byla také nutná znalost rozpoznání přítomnosti bojových látek a seznámení se základními technikami hašení požárů. Kromě toho samozřejmě znalost první pomoci. Velikost domovní hlídky se odvíjela od velikosti domu.

Mezi jednotlivými službami byla klíčová dobrá spolupráce. Proto každá služba prováděla svůj vlastní výcvik, ale byl nezbytný i společný výcvik s ostatními službami. Tyto služby tvořily jádro CPO. Celkově poskytovaly pasivní ochranu před leteckými útoky. Celkově vidíme, že pasivní ochrana byla podrobně pokryta spoustou služeb. Každá měla své hlavní úkoly, ale byla nezbytná spolupráce. Plán protiletecké ochrany obsahoval opravu mnoho informací ohledně CPO, není tedy divu, že byl brán jako tajný. Přesto dobře připravený plán mohl být skvělým vzorem pro ostatní obce. Jak jsme již z oběžníků zjistili, tak bylo zřejmě běžné, že docházelo k výměně mezi obcemi a tím ke sdílení informací a poznatků. V plánu se totiž také nacházely náčrtky plánů obcí. Zde

byly zakreslovány jednotlivé stavební plochy, domy, a jiné důležité věci, které měly význam pro CPO. Plán však nemá žádnou dataci, takže nevíme, z kterého roku je. Podle mě mohl být obcím vydáván v této podobě od roku 1937 nebo 1938. V některých listech jsou tabulky s pořizovanou výbavou rozděleny na rok 1937 až 1940.⁹⁵

4.3 Civilní spolky

Civilní spolky se už od vzniku samostatného státu podílely na fungování branného systému. Existovaly polovojenské i branné spolky, které hlavně v začátcích samostatného státu tvořily jakousi základnu branného systému. Spolky, které měly bezprostřední vztah k nově vzniklé armádě Československa, můžeme rozdělit do tří kategorií.⁹⁶

1. Organizace založené vojáky z povolání, do kterých můžeme zařadit například Svaz československého důstojnictva, Československou obec legionářskou nebo Masarykovu leteckou ligu.
2. Občanské polovojenské organizace. Sem můžeme zařadit Národní gardy, Československou obec střeleckou nebo Selskou jízdu.
3. Tělovýchovné organizace (spolky). Sem můžeme zařadit Československou obec sokolskou nebo organizaci Československý Orel.

Vedení branných spolků po zkušenostech z první světové války došlo k závěru, že široká veřejnost musela být připravena v případě války aktivně podporovat brannou moc a podílet se na obraně státu. Toto úsilí se postupně týkalo každého mladého i starého občana Československa. V prvních letech samostatného státu se řešila otázka branné výchovy obyvatelstva. Připomeňme si, že v prvních letech existence Československa byly válečné střety s Polskem a Maďarskem. Členové tělovýchovných spolků zde tvořili část bojujících jednotek. Proto otázka branné výchovy obyvatelstva byla předmětem diskuse. Nakonec však nedošlo k žádné úpravě právního systému branné výchovy obyvatelstva.⁹⁷ Přesto se některé spolky snažily brannou výchovu do svých programů zahrnout a praktikovat ji. Otázka zavedení branné výchovy obyvatelstva byla předmětem delší diskuse. Až v roce 1926 byla připravena osnova zákona o obranné výchově, která byla součástí návrhu zákona o délce prezenční služby. Prezenční služba měla být zkrácena pod podmínkou, že by byla zavedena organizace všeobecné a povinné předvojenská branné přípravy mládeže. To by představovalo dvouletou předvojenskou výchovu ve zvláštních střediscích vedenými kvalifikovanými instruktory.⁹⁸ Otázka však byla stále projednávána a ke zhotovení vhodné podoby zákona o branné výchově dochází až v roce 1937. Snahy prosazovat a zviditelnovat brannou výchovu můžeme vidět i ve dvacátých letech. Jedním významným okamžikem může být založení Masarykovy letecké ligy v roce 1926. Ta se měla věnovat významu letectví, případně ochraně před leteckými útoky a hlavně přípravě budoucích pilotů.

⁹⁵ SOkA Chrudim, fond Městský úřad Chrudim, Inv. č. 1703, Plán protiletecké ochrany, rok a datum neznámé.

⁹⁶ Jiří BÍLEK-Miroslav Broft-Václav Čada a kolektiv, *Vojenské dějiny Československa III. (1918-1939)*, Praha 1987, s. 201

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 203.

⁹⁸ Jiří BÍLEK-Miroslav Broft-Václav Čada a kolektiv, *Vojenské dějiny Československa III. (1918-1939)*, Praha 1987, s. 205.

4.3.1 Masarykova letecká liga v Chrudimi (MLL)

Obyvatelé Chrudimi se o letectví zajímali již od konce 19. století, kdy nad Chrudimí prolétaly horkovzdušné balony. Na počátku 20. století se uskutečnil první meziměstský přelet Pardubice-Chrudim-Pardubice, který provedl Eugen Čihák. V roce 1920 v Chrudimi proběhly letecké dny a ty byly nejspíše podkladem pro vznik budoucí Masarykovy letecké ligy.⁹⁹ Na vzniku MLL měl také velký podíl Jaroslav Wiesner, syn továrníka Wiesnera, který byl velký nadšenec do letectví. Sám si letadla konstruoval a létal v nich.

Po vzniku MLL v roce 1926 se Chrudim stala centrem letectví ve východních Čechách. V roce 1927 měla liga okolo 200 členů a zakládala i místní skupiny v přilehlých městech. Spolku se dostala široká podpora města i regionálního tisku. Spolek měl za cíl propagovat letectví mezi široké vrstvy obyvatelstva podporovat letecké modelářství na školách i ve vlastních kurzech. Dále měla liga pořádat přednášky o letectví a organizovat letecký výcvik. Samotní členové se vydávali na přednášky o letectví a exkurze letišť. V roce 1930 se MLL spolu s Červeným křížem a nově ustanoveným výborem místní ochrany obyvatelstva podílela na leteckých manévrech, které se konaly i nad územím města Chrudim. Příslušníci MLL se v roce 1933 podíleli na organizaci přednášky od profesora Aloise Parma, který byl předseda odboru České zemské hasičské jednoty. Téma přednášky byla plynová válka a obyvatelstvo.¹⁰⁰

Po roce 1933 se činnost MLL omezila pouze na propagaci letectví, modelářství a práci v oblasti ochrany obyvatelstva před leteckými útoky (později v CPO).¹⁰¹ Důvodem bylo finanční vyčerpání kvůli nájemnému sečského letiště a kvůli náhradě za škody na soukromých pozemcích způsobených přistávaním kluzáků. Téhož roku došlo spolu s chrudimskou odbočkou Svazu čsl. důstojnictva a MLL k ustavující schůzi výboru obrany obyvatelstva proti leteckým a plynovým útokům. Schůze měla hlavně povznést význam civilní obrany obyvatelstva a představena organizace výboru. O rok později výbor obrany obyvatelstva spolu s Masarykovou leteckou ligou uspořádaly přednášku na téma chemicko-letecká válka budoucnosti. Zde byl objasněna úloha vojenského letectva v moderní válce i způsoby ochrany civilního obyvatelstva.

Spolek Masarykova letecká liga vznikl za účelem propagování letectví. Vidíme, že činnost byla pestrá a ve 30. letech se spolek podílel různými způsoby na přípravě ochrany proti leteckým útokům. Propagování letectví mělo hlavně cílit na podobně smýšlející lidi a uvést nový trend dopravy mezi širokou vrstvou obyvatelstva. Díky pozdějším přednáškám na téma letecké válčení a ochrana proti leteckým útokům se mezi veřejnost dostávaly základní informace o nových způsobech válčení. Neznáme sice přesnou náplň těchto přednášek, ale je jisté, že se muselo přednášet o ochraně proti chemickým zbraním pomocí plynových masek. Tématem bylo i co dělat v případě leteckého útoku.

4.3.2 Sokol

Tělovýchovnou organizaci Sokol známe již od druhé poloviny 19. století.¹⁰² Místní odbor v Chrudimi byl založen v roce 1887. V Chrudimi byla vystavěna i budova výhradně pro účely

⁹⁹ Pavel KOBĚTÍČ- Ivo Šulc- Tomáš Pavlík a kolektiv, *Chrudim vlastivědná encyklopedie*, Praha, 2005, s. 80.

¹⁰⁰ Petr BOČEK, *Letecká Chrudim II. 1926-1939*, In: *Edice Chrudim 22*, Chrudim 2003, s. 15.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 16.

¹⁰² *Více o historii Sokola: Zdeněk KUBÍN, 150 let Sokola: a XV. Vsesokolský slet 2012, 2013.*

Sokola. Sokol proslul jako tělovýchovná organizace, ale jeho program také zahrnoval vzdělávací a kulturní stránku. Kromě cvičení pořádal přednášky, plesy, silvestrovské zábavy, a i hudební a divadelní představení a pěstoval vlastenectví.¹⁰³

Tělovýchovný spolek měl tedy bohatou činnost. Při bádání v městském archivu jsem však mnoho informací o chrudimském Sokolu nenašel. Bylo mi sděleno, že většinu dokumentů má ve vlastnictví stále místní spolek. Pokusil jsem se ho kontaktovat a zjistit přístupnost k archivním pramenům, ale nedostalo se mi žádné odpovědi. Informace jsem začal hledat aspoň ve výročních zprávách spolku. Kromě informací o zábavní nebo tělovýchovné činnosti se občas objeví i nějaká činnost spojená s branností. Například v roce 1935 přijel na místní pobočku Sokola náčelník československé obce sokolské Miroslav Klinger a měl přednášet o brannosti národa z hlediska sokolského. Byl pozván místním vzdělávacím výborem Sokola. Zde je zajímavé, že sraz byl povinný, ale na přednášku se nedostavili všichni členové a účast byla tudíž menší, než se očekávalo.¹⁰⁴ Další zmínky se týkaly pořádaných cvičení. Ve stejném roce byly pořádány další dva srazy, které se věnovaly vojenským pořadovým cvičením. Obecně můžeme říci, že cvičení v Sokolu mělo vojenské rysy. Cvičení mělo zlepšovat fyzickou zdatnost, a kromě toho mělo posílit kázeň a disciplínu. Vidíme však, že se cvičení zaměřovalo i na vojenské pořadové cvičení, kde je nutná kázeň a disciplína. Dále kromě pořadového cvičení, které se opakovalo, mohlo být takové cvičení spojeno i s pochodovým cvičením. V červenci se konalo povinné pořadové cvičení pro vojáky i nevojáky, které mělo být zakončeno pochodem do Slatiňan a Kočí. Celkem se tohoto pochodu účastnilo 141 členů Sokola. Z toho bylo 93 vojáků nejspíše v neaktivní službě a 48 nevojáků. Z tohoto cvičení se 299 členů omluvilo.¹⁰⁵ V roce 1935 se podle výroční zprávy jeden člen chrudimského Sokola účastnil kurzu obrany obyvatelstva. Přítomnost pouze jednoho člena mohla být omezena kapacitou kurzu. Domnívám se, že získané poznatky a informace předal dalším členům Sokola.

V roce 1937 se členové Sokola účastnili branného srazu Československé obce sokolské. Jednalo se nejspíše o vnitřní akci jednoty určenou pro členy. Celkem se účastnilo 796 osob. Srazu se účastnil i dorost. Kromě veřejných cvičení a závodů se ještě objevila informace, že téhož roku v prosinci se sedm sester zúčastnilo přednášky v okrskové škole brannosti.¹⁰⁶ Téma nebylo uvedeno a bohužel se mi nepodařilo najít žádné informace o okrskové škole brannosti. Výroční zpráva týkající se roku 1938 měla smutný obsah. Popisovala zklamání a připravenost Sokola pomoci v těžkých časech státu. V úvodu bylo uvedeno, jak se celá jednota připravovala a zdárně prošla desátým sletem. Při květnové částečné mobilizaci byl Sokol v pohotovosti. Tato událost byla brána jako jakási zkouška pohotovosti a oddanosti Sokola. Druhá zkouška přišla v září, kdy nastala všeobecná mobilizace. Členové Sokola podle textu výroční zprávy, že sokolstvo je na svém místě a plně odhodláno splnit vlasteneckou povinnost a se zbraní v ruce nabídnou státu potřebnou míru obětavosti a síly. Bratři vojáci nastoupili na svá místa připraveni bránit svoji vlast a bratři nevojáci byly také připraveni přispět k obraně. Byla zde zmínka, že se dobrými pomocníky v tehdejší těžké situaci staly ženy a dorost sokolstva. To se prokázalo jako velmi užitečné v pomocných službách vojenské správy a měst. Zde tedy můžeme vidět, že i ženy nebo mladší členové měli možnost přispět k obraně státu v pomocných službách. Ženy

¹⁰³ Pavel KOBĚTIČ – Ivo Šulc – Tomáš Pavlík a kolektiv, *Chrudim vlastivědná encyklopedie*, Praha, 2005, s. 169.

¹⁰⁴ *Výroční zpráva Tělocvičné jednoty Sokol v Chrudimi o činnosti v roce 1935*, Chrudim 1936, s. 7.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 15.

¹⁰⁶ *Výroční zpráva Tělocvičné jednoty Sokol v Chrudimi o činnosti v roce 1937*, Chrudim 1938, s. 17.

mohly pomáhat jako sestry na ošetrovnách, v samaritských službách a mladší dorostenci mohli fungovat jako spojky nebo nosiči raněných.

Co se týče popisu činnosti, tak kromě běžného programu se v květnu objevila informace, že během částečné mobilizace sedm bratrů nastoupilo strážní službu. Není uvedeno sice kde, ale domnívám se, že mohli nastoupit jako stráž u nějakého nevojenského, ale přesto důležitého objektu. Zkrátka na místě, které vyžadovalo ochranu, ale nebylo natolik důležité, aby vyžadovalo vojenskou stráž. Otázka je, zda při této stráži byli členové Sokola ozbrojeni.

Celkově můžeme vidět, že snaha Sokola nebyla nijak extrémně výrazná v druhé polovině 30. let. Myslím, že Sokol už od samého počátku své existence naplňoval svojí činností dva parametry důležité pro budoucí obranu státu. První parametr vidím ve způsobu fungování a v činnosti. Veškerá cvičení byla provázena kázní a disciplínou. Věřím, že se přibližovalo vojenskému způsobu. Cvičení mělo za úkol člena fyzicky posílit a udržovat ve zdraví. To můžeme vnímat jako základní předpoklady vojáka. Voják, který na tom bude dobře po fyzické stránce a bude seznámen i se základy kázně a disciplíny. Také bude zvyklý pracovat ve větším kolektivu. Tělovýchovnou činností se Sokol zabývá od samého počátku až do současnosti. Takže můžeme tvrdit, že se Sokol podílel na jisté předvojenské přípravě a vlastenectví mnohem dříve než v napjaté druhé polovině 30. let. Později v rámci příprav stačilo, aby do cvičení více myslelo třeba na hod granátem nebo nácvičku střelby ze vzduchovek. Viděli jsme, že se pořádala vojenská pořadová cvičení a různé pochody. Kromě této činnosti se také zabýval kulturní a vzdělávací činností. Kulturní činností mohlo být pěstováno vlastenectví. Nebylo snad více vlasteneckého spolku než Sokola. Stát tedy mohl mít důvěru v činnost a oddanost členů Sokola. To můžeme vidět v tom, že členové Sokola mohli nastoupit jako případná stráž ke střežení určených objektů.

Dalším dobrým zdrojem byl Věstník sokolské župy východočeské Pippichovy. Zde byl v roce 1935 uveden článek který hodnotil dny brannosti a brannost národa z pohledu člena Sokola. Ačkoliv se Sokolové do brannosti zapojovali, zde se objevila jistá kritika podoby brannosti. Článek uváděl, že byl záměrně vydán až po skončení dnů brannosti v období, kdy se neměly konat další branné dny, aby touto kritikou nebyl poškozen jejich záměr.¹⁰⁷ Autor si zde pokládal otázku, co je vlastně cílem pořádání dnů brannosti? Autor uváděl, že se tím mělo dosáhnout zvýšení brannosti národa, více zainteresovat širší veřejnost a ukázat připravenost národa navenek. Dosáhnout se prý podařilo jen ukázáním připravenosti. Problém prý představovala připravenost těchto veřejných akcí. Většinou se z těchto akcí stala jakási paráda. Narychlo uspořádané akce, kde se objevilo několik spolků v krojích a proběhlo několik bojových akcí. Bylo uvedeno, že takové akce pohořely ve zvyšování brannosti národa. Výsledkem je prý pěkná podívaná na vojáky a aeroplány. Nejhůře to prý museli snášet vojáci, kteří kvůli prezentaci a provádění jiných úkonů na těchto akcích měli o dost méně volného času. Výsledkem se tak stával jen nějaký malý peněžitý výsledek.

Takové pěstování brannosti ze sokolského pohledu je nežádoucí. Snaha Sokola neměla spočívat pořádání takovýchto veřejných akcí, ale měla představovat skutečnou snahu napomáhat v přípravách obrany státu. Snaha se měla týkat každého člena Sokola včetně žen. Z textu vyplývalo, že snaha Sokola spočívala ve snaze vychovat tělesně zdatné muže pro

¹⁰⁷ Rok 1934 byl rokem plným branných a leteckých dnů. V roce 1935 se další podobné akce již konat neměly. Více v kapitole Regionální tisk.

vojenskou službu; a kromě toho vychovat členstvo v oblasti brannosti.¹⁰⁸ Zacházení se zbraní a útočit měl na starost vojenský výcvik. To nebylo hlavním cílem snah Sokola. Sokol měl muže připravit charakterově. Vytvořit bojového ducha, odolnost, obětavost a samostatnost. Dle mého názoru si to můžeme představit jako přípravu na časy v jistém nepohodlí. Připravit členy na to, že na vojně bude náročná fyzická činnost a že budou odloučeni od svých blízkých. Co se týkalo nevojenských osob, měly si vytvořit odpor k případnému nepříteli. Držet pasivní rezistenci v případě vpádu nepřítele a nepodat mu ani sklenku vody. Zároveň měl být držen mlčenlivý klid, aby nedošlo k agresi vůči obyvatelstvu. Takové uvědomění a smýšlení dle autora mělo přejít do krve každého člena Sokola. Tím by případný nepřítel nebojoval jen s armádou vojínů, ale musel by se vypořádat i s odporem milionového ukázněného národa.

Článek obsahoval kritiku veřejných akcí jako byly dny brannosti a zároveň představoval pohled Sokola na brannost. Je zajímavé, že právě Sokol kritizoval pořádání veřejných akcí. Sám pořádal veřejná cvičení a podobné akce. Z článku tedy vyplývá, že Sokol měl nejspíše odlišný pohled na podobu brannosti národa. V podstatě však potvrdil mé tvrzení, že Sokol svojí činností připravoval muže po fyzické i duševní stránce na vojenskou službu. Také pěstování vlastenectví a společného odporu k případnému nepříteli.

4.3.3 Brannost žen

V textu padla zmínka i o odhodlání a připravenosti žen. Navazující článek se věnoval právě tomuto tématu. Jak mohly ženy přispět k brannosti národa? V této době nebyla představa, že by se ženy zapojily do nějaké bitvy se zbraní v ruce. Přesto existovaly způsoby, jak mohly ženy pomoci případné obraně státu. Hlavní obrana státu je tvořena armádou, která je tvořena muži. Do příprav obrany státu se však musely zapojit nejen složky společnosti a politické roviny, ale musela se zapojit i složka rodinná. Rodina byla brána jako základ státu. Zde článek upozorňoval, jak se v tehdejší době snadno a nerozvážně uzavíraly sňatky a jak snadno se rodiny rozpadaly. V rozvrácených rodinách vznikalo nepříznivé klima pro děti. Tím byla ohrožena mládež a následně i budoucnost národa. Proto oblast rodiny byla brána jako důležitá součást státu. To byla oblast, o kterou měly pečovat ženy. Měly udržovat zdravé klima a být co nejvíce nápomocné mužským členům rodiny, kteří byli na vojně. Kromě toho snahy měly spočívat v dobré výchově dětí a vedení spořádané domácnosti.¹⁰⁹

Toto téma se objevilo i v příštím věstníku. Článek věnující se brannosti ženy vysvětloval, že žena nepatřila na bojiště se zbraní v ruce. Ženy život dávají a nezabíjejí. Kromě úkolu vést zdravou rodinu a podporovat své muže existovala další možnost uplatnění. Ženy už v dávnější historii zastávaly práci sester a ošetřovatelek. Článek zde uváděl možnost kurzů, které by z žen udělaly sestry a ošetřovatelky, které by byly potřeba v případě válečného konfliktu.¹¹⁰ Neuváděl konkrétní možnosti, ale víme, že existoval Československý červený kříž. Ženy se tak mohly stát dobrovolnými sestrami nebo mohly vstoupit do služeb jako samaritánky. Také už víme, že samaritská služba v rámci CPO vítala ženské zastoupení. Ženy by se tak zapojily do válečného úsilí tím, že by poskytovaly první pomoc a byly by připraveny tišit bolest a utrpení. Kromě toho se článek opět věnoval ženské podpoře domácnosti. Znalost ošetřování nebo léčení nemocí mohla žena využít i v domácnosti. Pokud by došlo k válečnému konfliktu,

¹⁰⁸ JELÍNEK, *Dny brannosti a brannost národa, Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 20, Litomyšl 1935, s. 74.*

¹⁰⁹ Jaroslav CASKA, *Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 20, Litomyšl 1935, s. 75.*

¹¹⁰ Jaroslav CASKA, *Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 21, Litomyšl 1936, s. 156.*

pak by lékařská péče byla nejvíce věnována zraněným. V takovém případě by se těžko sháněla lékařská pomoc i léky. Proto se žena měla věnovat znalosti základní první pomoci a léčení domácích chorob, aby nemusela být odkázána na lékařskou pomoc. Vhodná byla znalost domácích léčiv. Osvojení si těchto znalostí a dovedností by později mohlo pomoci vést rodinu ve válečných časech, protože víme, že zdravá a spořádaná rodina byla základem státu. Kromě toho se žena mohla připravit tím, že by se naučila šetřit s potravinami a materiály. Sokol v této oblasti měl přispět k získání některých znalostí, a hlavně ke zlepšení fyzické zdatnosti ženy, která se mohla v některých ohledech hodit. Například při ošetřování by se dobrá fyzická kondice mohla velmi hodit. Můžeme tedy vidět, že v tehdejší době bylo myšleno na uplatnění žen v přípravách obrany státu a bylo to aspoň formou článku ve věstníku šířeno mezi veřejnost.

Kromě takového článku, který měl ženy povzbudit a motivovat k nějaké formě přípravy, se zde nacházel i praktický článek, který se věnoval zásadám první pomoci. Článek sepsala lékařka z Pardubic a byl určen jako schéma pro přednášky anebo jako pomůcka do sokolských lékárníček. Jako první byla zmíněna důležitost poskytnutí první pomoci. První pomoc mohla být použita jak v dobách míru, tak by se samozřejmě více hodila i v případě válečného konfliktu. Jednalo se spíše o základní zásady než o praktické rady, jaké poranění ošetřit. Důležité bylo mít aspoň základní znalost první pomoci a nebát se ji poskytnout. Člověk však měl mít na paměti, že měl počínat tak, aby nezpůsobil více škody. Kromě těchto základů článek uváděl i typy poranění a jak nejlépe takové poranění ošetřit. Opět zde byly zmíněny věci, které je potřeba udělat a kterým se vyvarovat. Nejvíce se řešilo zranění, při kterém docházelo ke krvácení. Pozornost byl však věnována i omrzlinám, popáleninám nebo úpalu. Vidíme, že bylo myšleno i na zranění, která výlučně nesouvisí s bojem. Celkem bylo pospáno 17 bodů případů poranění. Je pochopitelné, že se tento článek zabýval širokým polem zranění. Při cvičení se mohl jakýkoliv člen poranit a poskytnutí první pomoci bylo žádoucí.

Kromě cvičení už víme, že sokolové pořádali pořadová a pochodová cvičení. Při nich mohlo dojít například k úpalu, a proto byla pozornost věnována i takovému typu poranění. Tím tedy vidíme že i Sokol měl ve svém programu propagaci a nácvik první pomoci. V závěru článku byly uvedeny body praktického nácviku. Je tedy dost možné, že v rámci programu Sokola docházelo pod vedením nějakého způsobilého člena k praktickému nácviku obvazování poranění, zastavování krvácení, provádění umělého dýchání, ošetřování zlomenin, a nakonec nácvik zvedání a přepravování nemocného či zraněného.¹¹¹ Někaké zdravotní kurzy pro členy Sokola musely být. V jednom článku ve věstníku se hovořilo o medicích a medicích sokolských v souvislosti se složením zkoušky z kurzu protiplynové obrany. V rámci členstva byli Sokolové medikové, kteří měli na starost ošetřování případných zranění během programu Sokola. Měli dokonce i svoji Komisi mediků československé obce sokolské.¹¹² Domnívám se, že tito medikové mohli být vhodnými členy samaritánských služeb v CPO.

Velice zajímavý článek, který také navazoval na brannost žen, byl článek, který se objevil ve věstníku sokolské župy a věnoval se organizaci dárců krve. Článek upozorňoval na důležitost transfúze krve. Ze zkušeností z první světové války, španělské občanské války a dalších konfliktů bylo zřejmé, že včasná transfúze krve může zachránit život. Za války se dala předpokládat zvýšená potřeba krve pro transfúze. Článek ve věstníku se snažil popsat proces transfúze krve a informovat čtenáře o její důležitosti. Autor také informoval o jednotlivých

¹¹¹ Jaroslav CASKA, *Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 21, Litomyšl 1936, s. 173.*

¹¹² Karel BÍMA-Jan Hiller-Rudolf Procházka a kolektiv, *Sokolský věstník: List československé obce sokolské, 38, Praha 1936, s. 228.*

krevních skupinách. Zkrátka se snažil čtenáře uvést do této problematiky. V další části bylo darování krve bráno jako součást brannosti národa. V rámci příprav na budoucí konflikt mělo být pamatováno i na budoucí raněné a potřebu dárců krve. Dle článku bylo klíčové pro budoucí transfúze předem znát svoji krevní skupinu. Jak ale zjistit, kdo jakou krevní skupinu má? Článek uváděl, že v té době neexistoval žádný centrální seznam, který by uváděl, kdo jakou má krevní skupinu. Nebylo ani žádné nařízení ministerstva, podle kterého by se krev osob zkoumala, rozřazovala do jednotlivých skupin a dále registrovala. Jediná možnost, jak zjistit svoji krevní skupinu a získat tak nějaký seznam dárců, byl seznam dobrovolných dárců krve. Ten však podle textu nebyl dostačující.

Tělovýchovné spolky se měly ujmout tohoto úkolu a měly pomoci se zjišťováním krevních skupin jednotlivců. Tělovýchovné spolky měly v tomto úkoly úzce spolupracovat s Čs. červeným křížem.¹¹³ Sokol měl tak vytvořit svůj seznam dobrovolných dárců krve. Měl provádět odběry krve nutné pro zjištění krevní skupiny a také zjištění, zda zkoumaná osoba je vhodná pro darování krve. Po provedení zkoušky krve a zjištění krevní skupiny měl dárci obdržet průkaz o provedené zkoušce.¹¹⁴ To mělo poté urychlit případné darování krve. Článek zmiňoval, že do této snahy by se měly především zapojit ženy. Opět to mělo praktický důvod. V případě vypuknutí války by spousta mužů odešla bojovat a ženy by tím pádem byly dostupnějšími dárci krve. Proto pomoc v podobě darování krve mohla být jedna z možností, jak by ženy mohly pomoci. Na druhou stranu u mužů znalost své krevní skupiny mohla urychlit pomoci zraněnému kamarádovi na frontě. Na závěr článku bylo uvedeno, že k této akci bude potřeba sehnat větší finanční prostředky. Bylo uvedeno, že látka potřebná ke zjištění krevní skupiny je poměrně drahá. Zda opravdu k naplnění tohoto nápadu došlo nebo jestli zůstalo jen u plánu se mi nepodařilo zjistit. Každopádně by tato akce byla další činností, kterou by Sokol prováděl v rámci příprav obrany státu. Byla by to i ideální možnost pro ženy, jak přispět přípravám obrany státu a později pomoci v případném konfliktu. Vidíme, že zatím šlo pouze o vytvoření seznamu dárců krve. K získávání a uskladňování krve mělo dojít nejspíše až po vypuknutí konfliktu.

Z výše uvedených informací je vidět, že Sokol se snažil napomáhat svým způsobem přípravám obrany státu. Jeho program představoval předvojenskou přípravu v oblasti fyzické zdatnosti, provádění různých tělesných cvičení a dodržování kázně a disciplíny. Tuto činnost prováděl Sokol již od samého počátku samostatného státu. Ve 30. letech pak už stačilo jeho program poupravit, zaměřit se na některé věci více. Kromě toho vidíme, že se Sokol sám vyjadřoval k podobě brannosti národa. Sokol dal také mnoho podnětů ženám, jak by mohly také do brannosti národa přispět. Podobné jednání bychom mohli najít i u organizace Čsl. červeného kříže nebo u samaritánů. Svým působením také pěstoval vlastenectví mezi svými členy. Díky tomu bylo možné se na členy Sokola spolehnout. V různých příručkách a textech jsou členové Sokola uváděni jako vhodní kandidáti do služeb CPO apod. Tam se jim dostalo vhodného výcviku pro danou službu. Díky dobré tělesné zdatnosti a zvyku spolupráce v kolektivu si myslím, že členové Sokola mohli být skvělým základem pro CPO.

¹¹³ Josef BĚHOUNEK, *Věstník sokolské župy Východočeské Píppichovy*, ročník 23, Vysoké Mýto 1938, s. 2.

¹¹⁴ *Tamtéž*, s. 3.

4.3.4 Jednota českých střelců v Chrudimi

Přesto, že se mi nepodařilo najít téměř žádné informace ohledně Jednoty českých střelců v Chrudimi, můžeme je brát jako organizaci, která svojí činností mohla přispívat v rámci brannosti a připravenosti národa na obranu státu. Tato organizace existovala již před vznikem Československa. Dříve se nazývala Ostrostřelci. Náplní této organizace bylo sdružování fanoušků střelných zbraní. Organizace vystupovala při veřejných příležitostech a pořádala své střelby. Je jasné, že už jen samotné zacházení se zbraní a pořádání cvičných střelb nebo střeleckých závodů poskytovalo možnost, jak se seznámit se zbraněmi a potrénovat střelbu. To mohlo být dobrým základem pro vojenskou službu.¹¹⁵

4.3.5 Branný sbor československých motoristů

Tento sbor byl vytvořen až v počátku roku 1938. Jediným zdrojem informací, který jsem k tomuto sboru našel, se nacházel v tisku. Tento sbor si dal za úkol vytvořit řadu vycvičených a spolehlivých řidičů motorových vozidel, kteří by mohli být využiti ve prospěch obrany státu. Armáda měla své vlastní řidiče, svoje vlastní dopravní prostředky a poskytovala specifický výcvik. Musíme si však uvědomit, že ve 30. letech motorová vozidla stále nejsou něco, co by si mohl dovolit každý. Proto ani není velká znalost a způsobilost řídit motorová vozidla mezi civilisty. Během bojů by určitě došlo ke ztrátám a pokud by ubylo vojenských řidičů, pak by mohla být ohrožena mobilita vojska. Cílem sboru tedy byl nábor a výcvik řidičů motorových vozidel a tím vytvořit zálohu pro motorizované a mechanizované jednotky.¹¹⁶ Z této věty usuzuji, že nábor se primárně měl týkat osob, které již měly oprávnění řídit motorová vozidla. Členem se tedy nejspíše nemohl stát člověk, který již neměl oprávnění a způsobilost řídit motorová vozidla. Na druhou stranu nebylo nutné, aby člen vlastnil nebo držel motorové vozidlo. Sbor měl zajistit vozidla potřebná pro výcvik. Jednu z prvních zmínek, kterou jsem o tomto sboru našel, byla z čísla chrudimských novin z 2. dubna 1938. Článek informoval veřejnost o začínajícím náboru. Domnívám se, že tento sbor nemohl fungovat o moc dříve. Další informace budou uvedeny v kapitole regionální tisk.

4.3.6 Samaritáni

Ohledně samaritánů jsme se již něco dozvěděli v předešlých kapitolách. Dosavadní informace se však týkaly samaritské služby v rámci CPO. Organizace samaritánů však existovala mnohem dříve, než se Československo začalo připravovat na možný konflikt. Pokud se podíváme na význam slova samaritán, mělo představovat milosrdného člověka, který je ochoten pomáhat ostatním. Samaritská služba byla podorganizace nebo odvětví Československého červeného kříže. Vzdělávání a organizaci činnosti samaritánů obstarával Československý červený kříž, který samaritskou službu zastřešoval.

Samaritská služba představovala předchůdce dnešní záchranné služby. Cílem snah Čsl. červeného kříže bylo vytvořit síť samaritské služby, která by postupně pokrývala celé území státu. V každém městě (místě republiky) měly být vycvičeny skupiny mužů a žen v laickém poskytnutí první pomoci. Součástí mělo být také získání dovednosti správně raněného nebo nemocného dopravit k lékaři. Kromě znalosti přepravy raněného a poskytování první pomoci

¹¹⁵ Pavel KOBĚTÍČ-Tomáš Pavlík-Ivo Šul a kolektiv, *Chrudim vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005, s. 113.

¹¹⁶ *Motorizací k zajištění budoucnosti státu*, *Chrudimské noviny*, ročník 1, číslo 13, Chrudim 2. dubna 1938.

měla na starost samaritská služba také mít dostatečné zásoby zdravotního materiálu a dopravních prostředků k přepravě raněných nebo nemocných. Samaritská služba byla podporována nejen Čsl. červeným křížem, ale také řadou ministerstev. Samaritskou službu podporovalo Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Ministerstvo sociální péče, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo národní obrany a Ministerstvo železnic.¹¹⁷

Samaritánem se mohl stát kdokoliv, kdo o to dobrovolně stál, podrobil se výcviku a složil závěrečnou zkoušku a složil slib. Poté se stal členem spolku Čsl. červeného kříže, kterému jednou ročně odevzdal roční příspěvek. Výcvik představoval výuku pomocí řádných kurzů, které měly z uchazeče udělat znalého samaritána. Později se musel samaritán účastnit i opakovacích kurzů. Každý kurz byl veden lékařem. Služba v samaritských řadách byla dobrovolná. Samaritán tedy platil jednou ročně spolkový příspěvek, aby samaritská služba měla být z čeho budována, ale za svou práci nesměl požadovat ani přijímat žádný finanční obnos. Každý samaritán měl být označen příslušným odznakem.

Samaritáni měli být organizováni do tzv. samaritských stráží, které byly tvořeny pěti členy. Mohla být však větší nebo i menší, to záleželo na velikosti obce. Tuto stráž vedl vždy zvolený náčelník. Existovala také samaritská četa, která byla tvořena několika samaritskými strážemi a byla určena pro větší města. Většinou tato uskupení byla přiřazena k hasičským jednotkám. Spolupráce hasičstva se samaritány byla velmi propojena. V pozdějších letech, kdy dochází k budování CPO i zde je budována samaritská služba v rámci CPO. Tím se později samaritská služba ještě více rozšířila. Dosavadní náplně činnosti se však nemění, jen bylo nutné přidat do výbavy ochranné masky a naučit se poskytovat první pomoc lidem, kteří by byli zasaženi bojovými látkami. Existoval také samaritský odbor, který se staral o výcvik samaritánů, vedl evidenci samaritánů, opatroval finanční prostředky, obstarával a staral se o samaritskou výzbroj a pořádal veřejné přednášky a slavnosti v rámci společnosti Čsl. Červeného kříže.¹¹⁸ Finanční prostředky samaritáni získávali ročními příspěvky členů, z darů obcí nebo z dotací Čsl. Červeného kříže.

Výzbroj samaritánů byla tvořena tornami se základními věcmi pro zdárné poskytnutí první pomoci a také nejrůznější prostředky pro přepravu raněných. V pozdějších letech také nesměla chybět ochranná maska před bojovými látkami. Doplnkem samaritské služby měly být stanice první pomoci zřizované spolkem Čsl. červeného kříže. Tato stanice by měla funkci shromaždiště raněných a představovala by základnu pro samaritány. Veškerá výzbroj a materiál měl jednotně obstarávat pro samaritány Čsl. červený kříž, aby byla udržena jednotnost.¹¹⁹

V rámci vzdělávání samaritánů tak také existovaly kurzy zaměřené na učitele nebo žactvo. Učitelé představovali inteligentní vůdce a rádce samaritských stráží. Jejich výcvik měl tedy z učitele udělat dobrého samaritána a díky vyššímu vzdělání měl dobrý předpoklad vést ostatní samaritány. Kromě toho se také mohl učitel stát průkopníkem samaritánství ve školách. U učitelů také byl předpoklad, že mnoho teorie již budou znát, a proto se u nich mělo dbát více na praktickou část. Kurzy pro žactvo měly za úkol nejen šířit znalost první pomoci mezi mládež, ale také vzbudit u mládeže zájem o sociálně zdravotní práci. Toto úsilí mohlo být i využito později v rámci příprav na obranu státu.

¹¹⁷ *Samaritská služba Čsl. Červeného kříže. Organizace samaritství. Praha 1929, s. 8.*

¹¹⁸ *Tamtéž, s. 13.*

¹¹⁹ *Samaritská služba Čsl. červeného kříže. Organizace samaritství. Praha 1929, s. 33.*

4.3.7 Československý červený kříž

Podrobnější historii Červeného kříže se zde zabývat nebudeme, ale uvedu zde aspoň základ Československého červeného kříže.¹²⁰ Československý červený kříž vznikl v roce 1919 a později byl přijat i do mezinárodní ligy společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Do funkce předsedy byla jmenována Alice Masaryková. Společnost Čs. červeného kříže (dále ČSČK) byla prohlášena za jedinou pomocnou složku vojenské zdravotní služby působící na území státu.¹²¹ Spolupráce ČSČK s armádou měla důležitou roli nejen při přípravách obrany státu ve 30. letech. Již krátce po vzniku nového samostatného státu se ČSČK snažil mírnit rány nedávné války. Krátce po vzniku došlo k první spolupráci ČSČK s československou armádou během bojů na Slovensku. Kromě pomoci při ošetřování raněných se ČSČK staral o dodávání zdravotnického materiálu a dalších různých potřeb. Můžeme říci, že snaha ČSČK měla různé podoby. V dobách míru se tato organizace starala o válečné invalidy a prováděla mnoho dalších činností. Postupně s výstavbou státu a armády rozšiřoval i ČSČK svoje možnosti. V rámci spolupráce s armádou ČSČK prováděl sociálně zdravotní, zdravotně výchovnou a preventivní činnost.¹²² Mimo spolupráci s armádou můžeme do činnosti zařadit:

- Vytváření a udržování zdravotnických poraden na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.
- Zajišťovat stravovací akce v krajích ohrožených neúrodou.
- Zajišťovat ústavní zdravotnickou prevenci pro děti ohrožené tuberkulosou.
- Pořádání dětských prázdninových osad.
- Vytváření samaritské služby.
- Péče a organizace dorostu ČSČK.
- Ošetřovatelská služba v rodinách.
- Organizace pomoci při živelních pohromách.
- Péče individuální a akce jiného rázu.

Vidíme, že náplň činnosti ČSČK byla velmi rozsáhlá. Tato rozsáhlá činnost vyžadovala zkušený personál, který by byl nezbytný pro pomoc při případném válečném konfliktu. Činností prováděnou v dobách míru se udržoval zkušený a zdatný personál. Taká bylo nezbytné mít dostatečnou zásobu potřebného materiálu. Přesto samotný personál ČSČK i nashromážděný materiál neměl být v případě války dostatečný.¹²³ ČSČK stejně jako armáda potřeboval mít jakousi zálohu, na kterou by se mohl v případě války spolehnout. Tato záloha měla být dostatečně vzdělána a bylo nezbytné mít dostatečnou finanční zálohu, která měla krýt výdaje na potřebný materiál, který by se obstarával až s vypuknutím války. Do jakési armády ČSČK můžeme zařadit samaritány, dobrovolné sestry ČSČK, lékaře, lékaře instruktory a spoustu dalších dobrovolných pracovníků. Kromě této praktické činnosti se ČSČK v rámci mezinárodního Červeného kříže snažil udržovat mír a dohlížet nad dodržováním mezinárodních ustanovení týkajících se ochrany raněných a zajatých vojáků.

Díky části výročních zpráv si můžeme udělat podrobnější představu o podobě činnosti ČSČK v rámci příprav obrany státu. V každé výroční zprávě v rozmezí let 1930-1934 se nacházela část nazývající se mobilizační referát a část referát lidovýchovný. Každá tato část popisovala činnost ČSČK.

¹²⁰ *Více o vzniku Červeného kříže: Henry DUNANT, Vzpomínky na Solferino, 2007.*

¹²¹ *Jan KAPRAS-Jan Malypetr-František Soukup, Armáda a národ, Praha 1938, s. 507.*

¹²² *Tamtéž, s. 507.*

¹²³ *Jan KAPRAS-Jan Malypetr-František Soukup, Armáda a národ, Praha 1938, s. 507.*

V roce 1930 se dle uvedených informací mobilizační referát zaměřoval na budování obrany obyvatelstva proti chemicko-letecké válce. Členové ČSČK se také v roce 1930 zapojili do řad cvičení obrany obyvatelstva při vojenských cvičeních. ČSČK se snažil všeobecně informovat o důležitosti samaritské služby za války.¹²⁴ Kromě toho vytyčoval všeobecné směrnice pro pohotovost společnosti i spolků ČSČK při jakékoliv katastrofě.

Z referátu lidovýchovného jsme se dozvěděli, že ČSČK se snažil obyvatelstvo Československa vzdělávat různými způsoby. Například text uváděl, že ČSČK pořádalo promítání putovního kina po celém území státu. Toto promítání bylo součástí různých přednášek. Z filmů, které se promítaly, můžeme uvést například *Ze života prezidenta Masaryka*, *Hry slovenských dětí* nebo film *Zuby*.¹²⁵ Přednášky nemusely být doplňovány o filmy, ale mohly být využity jen diapozitivy na téma jako bylo například *Péče o nemocné* nebo *Hygiena bytu*.

Velká pozornost byla také věnována pořádání výcvikových kurzů pro samaritány. Byly také pořádány kurzy první pomoci pro střední školy a učitelské ústavy. V rámci činnosti ČSČK jsme také mohli najít kurzy domácí hygieny nebo kurzy domácího ošetřování.

V roce 1931 činnost ČSČK pokračovala podobně jako v předešlém roce. Větší pozornost však byla věnována posilování pasivní ochrany před letecko-chemickou válkou. Větší důraz byl kladen na propagaci pomocí letáků a brožur, kterou začalo podporovat Ministerstvo zdravotnictví.¹²⁶ V rámci činnosti ČSČK byly v roce 1931 vypracovány podrobnější směrnice věnující se zřizování nádražních ošetřoven a podrobné pokyny pro účast samaritánů při poskytování první pomoci během leteckých útoků. Jinak dále probíhala činnost jako v minulém roce.

Rok 1932 byl v činnosti téměř stejný. Mobilizační referát sestavil informační knihu *Ochrana proti leteckým útokům*, která byla určena pro kohokoliv a pak zvláště pro samaritány.¹²⁷ Jinak byly dále rozpracovávány pokyny a směrnice ohledně nádražních ošetřoven a obecných pokynů týkajících se první pomoci při otravě bojovými látkami. V rámci vzdělávací činnosti byly nejvíce rozšířené tzv. soustavné kurzy. Soustavné kurzy obsahovaly kurzy pro dobrovolné sestry, kurzy pro personál ČSČK, kurzy hygieny a ošetřovatelství v domácnosti, kurzy výživy, a hlavně kurzy samaritské. Celkem za rok 1932 proběhlo 292 kurzů a z toho bylo 213 kurzů pro samaritány.¹²⁸

V následujícím roce byla opět vytvořena kniha pro samaritány *Obrana proti leteckým útokům*, která byla určena i pro širokou veřejnost. Kniha musela být velmi populární, jelikož první vydání o 8000 výtiscích bylo do konce roku 1933 vyprodáno.¹²⁹ V tomto roce byly také definitivně sestaveny pokyny pro organizaci samaritských služeb při leteckých útocích. V rámci vzdělávací činnosti se ČSČK stále nejvíce věnoval soustavným kurzům. Celkem jich

¹²⁴ Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1930, s. 20.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1931, s. 16.

¹²⁷ Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1932, s. 15.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1933, s. 35.

za rok 1933 provedl 270 a z toho 230 kurzů bylo věnováno samaritánům a 20 dobrovolným sestřím.¹³⁰

V posledním roce, kdy výroční zpráva obsahovala mobilizační referát, který se angažoval v propagaci poučení o nebezpečí příští chemicko-letecké války a pojednával i o ochraně proti bojovým látkám. V roce 1934 bylo vydáno dalších 5000 výtisků knihy Obrana proti leteckým útokům. Ve stejný rok se připravovalo vydání ve slovenštině a němčině. Byly dále rozvíjeny pokyny a směrnice v oblasti přípravy pasivní ochrany obyvatelstva. Ve vzdělávací činnosti byla v roce 1934 pozastavena činnost putovního kina, ale přednášky probíhaly dále v hojném počtu. Také soustavné kurzy stále probíhaly a jejich počet se od minulého roku zvýšil. Celkem za rok 1934 proběhlo 405 kurzů a z toho 293 pro samaritány a 73 pro dobrovolné sestry.¹³¹

Vidíme, že ČČK klad velký důraz na prezentaci ochrany před chemicko-leteckou válkou a provádění kurzů pro samaritány a dobrovolné sestry již v první polovině 30. let. Nevíme, jak hojně byly tyto kurzy navštěvovány, ale můžeme vidět, že postupně dochází k nárůstu počtu celkových kurzů i kurzu pro samaritány. Z toho můžeme usuzovat, že kurzy byly oblíbené a měly svoji kvalitu. Nárůst mohl také znamenat prisuzování většího významu těmto kurzům nebo snaha uspokojit větší poptávku po těchto kurzech. V Následujících letech již výroční zprávy neobsahovaly mobilizační referát. Co bylo důvodem, že tato část byla vynechána? Je možné, že se později tato část informací začala objevovat v jiné sekci, ale stejně tak mohla být i úplně vynechána. Jisté je, že pořádání těchto kurzů v následujících letech neustalo.

4.3.8 Hasičstvo

Hasičstvo, ať už dobrovolné, nebo stálé jednotky představovaly důležitou organizaci, která měla důležitý význam i v běžném životě. V rámci archivních pramenů města Chrudim jsem neobjevil žádné informace, které by souvisely s činností hasičstva v rámci příprav obrany státu. Obecně však můžeme říct, že hasičstvo se stalo ideálním základem pro budoucí požární službu v rámci CPO, protože žádný více zvláštní výcvik nepotřebovalo. Cílem hasičstva bylo chránit život a majetek spoluobčanů před požáry a živelními pohromami. K tomu hasičstvo ve svých řadách zajišťovalo samaritanskou službu.¹³² Kromě hasičského vybavení hasičstvo muselo disponovat i jinými druhy vybavení. Tím tato organizace byla rezervním zdrojem nejrůznějšího nářadí. Kromě nářadí také hasičstvo představovalo zálohu pracovní síly.

4.3.9 Skauting

I když se v chrudimském archivu nedochovaly žádné informace, které by nám přiblížily konkrétní činnost skauta ve zdejších okolí, můžeme uvést aspoň jisté obecné základy. Je možné, že stejně jako u Sokola, tak ani Skaut nemusel nijak zvlášť veřejně poukazovat na svoji činnost v rámci příprav obrany státu. Jeho samotná činnost, kterou prováděl od samotného počátku, již byla jakási forma předvojenské výchovy. Skaut se se svojí činností v mnoha ohledech shodoval nebo dokonce ztotožňoval s armádou.¹³³ Kromě hodnotného trávení volného času Skaut nabízel možnost, jak si zvýšit fyzickou zdatnost a naučit se novým užitečným věcem.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1934, s. 18.

¹³² Jan KAPRAS-Jan Malypetr-František Soukup, Armáda a národ, Praha 1938, s. 508.

¹³³ Tamtéž, s. 512.

Fyzická zdatnost byl základní předpoklad pro každého dobrého vojáka. Práce v kolektivu je také společný rys s armádou. Skauti také trávili mnoho času v přírodě, kde si museli sami poradit, stejně tak i voják trávil mnoho času v přírodě. Vidíme, že Skaut měl opravu mnoho společných rysů s armádou. Jak skaut, tak i voják skládali přísahu. Členové Skauta si tak kromě praktických dovedností odnesli zkušenost s pomocí bližnímu, vlasti, lidstvu a denním dobrým činem.¹³⁴

4.3.10 Národní gardy

Ohledně národních gard v okolí Chrudimi jsem nenašel žádné informace. Přesto bych je zde chtěl aspoň trochu zmínit z obecního hlediska. Na pojem národní garda jsem narazil v knize *Armáda a národ*. Zde v rámci kapitoly *Občanské polovojenské organizace*, kde jsou národní gardy popisovány jako ozbrojený sbor občanské obrany. Mělo se jednat o ozbrojenou organizaci, která by měla být pomocným sborem pro armádu. Národní gardy měly armádě poskytovat občanskou pomoc se zbraní v ruce.¹³⁵ Národní gardy měly být vyzbrojeny a měly plnit úkoly v podobě ochrany týlového zázemí a důležitých objektů. Tím mělo být odlehčeno pravidelné armádě, která by nemusela vytyčovat početnější síly k ochraně zázemí a důležitých objektů.

Dle zjištěných informací se národní gardy zakládaly hlavně v pohraničí.¹³⁶ Postupně měly být ideálně založeny po celém státě. Hlavním cílem bylo podporovat pravidelnou armádu a konat strážní službu. Tyto národní gardy měly být civilním spolkem, zato však ozbrojeným. Měly představovat miliční vojsko. Zacházení se zbraněmi a konání strážní služby vyžadovalo řádný výcvik. Národní gardy měly být podrobeny takovému výcviku, který by je připravil na případný střet s nepřátelskými vojáky nebo záškodníky. Vzhledem k povaze moderního válčení bylo nezbytné, aby se národní gardy zakládaly a cvičily již v dobách míru. V okamžiku vypuknutí války by bylo již pozdě zakládat a cvičit národní gardy.¹³⁷

Výcvik ozbrojených gardistů měl mít vojenskou podobu, ale neměl být vykonáván každodenně jako u řádných vojáků v kasárnách. Měl vyžadovat více času, protože měl gardisty nejen naučit zacházet se zbraněmi a naučit základní vojenské chování, ale měl také gardisty připravit na střet s nepřítelem. Zde měly národní gardy plnit funkci zdržovací. K tomu, aby národní gardy mohly zdržet nepřítele, si také měly osvojit různé vojenské možnosti, jak nepřítele znemožňovat nebo zhoršovat postup. To mělo představovat znalost ničení mostů, cest a tratí.¹³⁸ Kromě těchto vojenských úkolů měly národní gardy konat funkci uvědomovací, výchovnou a sjednocovací. Vše, co by směřovalo k podpoře aktivní obrany národa. Měly také spolupracovat s ostatními organizacemi, které se podílely na zvyšování brannosti národa.

Členové národních gard měli být občané starší 18 let. Mladší členové měli spadat pod dorost národních gard. V každém okresním městě mohla vzniknout národní garda, pokud se přihlásilo aspoň 20 členů. V okolních obcích mohly vzniknout jen družstva podřízená nejbližší národní gardě v okresním městě. Každá národní garda si ze svých členů volila svého velitele, který byl podřízen velitelství svazu Národních gard.¹³⁹ Splnění vojenské služby nijak

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Jan KAPRAS-Jan Malypetr-František Soukup, *Armáda a národ*, Praha 1938, s. 499.

¹³⁶ *Národní gardy*, *Vojenský kalendář 1936*, Praha 1935, s. 179.

¹³⁷ *Národní gardy*, *Vojenský kalendář 1936*, Praha 1935, s.180.

¹³⁸ *Tamtéž*, s.181.

¹³⁹ *Tamtéž*, s.182.

neovlivňovalo vstup do národních gard. Domnívám se, že členové národních gard tvořili hlavně lidé, kteří by v případě války neprováděli službu v armádě. Musíme si uvědomit, že se pořád jednalo o civilní spolek. Vstup do takového spolku musel být dobrovolný a nástup do československé armády měl přednost.

Informace o národních gardách jsem vždy našel v nějaké literatuře. Konkrétní informace ohledně působení národních gard v blízkosti Chrudimi jsem nezjistil. Je možné, že národní gardy se tvořily spíše v pohraničí nebo nebyly celkově moc rozšířené. I v literatuře se psalo, že tyto národní gardy v poslední době vznikají hlavně v pohraničí.

Obecně však můžeme říct, že se jednalo o jeden jediný spolek, o kterém v rámci mého výzkumu můžeme hovořit jako o ozbrojeném a určeném primárně k aktivní obraně. Myšlenka vytvořit a vycvičit občanstvo do podoby miličního vojska, které by mělo jako hlavní úkol strážní službu v zázemí, jen potvrzuje fakt, že při vypuknutí válečného konfliktu s jakoukoliv sousední zemí by byla československá armáda přechíslena. Vytvoření národních gard mělo ulehčit armádě stráž životně důležitého zázemí. Na druhou stranu myšlenka toho, že by národní gardy v případě nutnosti měly zadržovat a zpomalovat bojem pravidelné jednotky nepřítele mi osobně přijde trochu nepředstavitelná. Přesto se národní gardy měly cvičit v boji, aby byly schopny nepřítele zadržet nebo aspoň zpomalit.

4.3.11 Svaz československého důstojnictva

Svaz československého důstojnictva je dalším spolkem, který bych zde chtěl představit v obecné rovině. Tento svaz vznikl již v roce 1918. Cílem bylo prosazovat demokratizaci armády, provést očistu důstojnického sboru, podporovat a obhajovat republikánské státní formy a usnadňovat přechod důstojníků z vojenského života do civilního života. Kromě toho se svaz podílel svojí činností na budování branné moci.¹⁴⁰ Svaz byl jednak odborovou organizací, která řešila ekonomické a sociální otázky důstojnického sboru v aktivní službě, v záloze, a i ve výslužbě. Svaz také prováděl kulturní, vzdělávací, společenskou a sportovní činnost. Svojí činností také svaz reprezentoval podobu Čs. důstojnictva a snažil se vylepšovat vztah mezi veřejností a důstojnictvem. Konečným cílem bylo docílit jednoty československého národa a armády.¹⁴¹

Svaz československého důstojnictva se také zaměřoval na oblast branné výchovy obyvatelstva a branné přípravy mládeže. Branná výchova se však více prosazovala až ve 30. letech. Víme, že otázka branné výchovy se projednávala již ve 20. letech, ale tehdy nedošlo k žádnému zásadnímu rozhodnutí ani vytvoření právního podkladu. Svaz československého důstojnictva se otázkou branné výchovy zabýval již ve 20. letech. V roce 1926 byl Svaz čsl. důstojnictva jedním ze spoluzakladatelů spolku Masarykovy letecké ligy.¹⁴² Organizace, která měla širokou veřejnost seznámit s významem letectví pro život a obranu státu. Ve 30. letech došlo ke vzestupu činnosti svazu v rámci branné výchovy.

¹⁴⁰ Alevtina POKORNÁ, *Svaz čs. důstojnictva v letech 1918-1939 in: Historie a vojenství, číslo 5, Praha 1992, s. 16.*

¹⁴¹ *Tamtéž, s. 19.*

¹⁴² *Tamtéž, s. 24.*

4.4 Literatura

4.4.1 Příručky

V dobách, kdy internet neexistoval, existovalo několik prostředků, jak šířit a zviditelnovat informace. V roce 1923 (vznik Čs. rozhlasu) se v Československu začínají používat první rozhlasová zařízení ke sdělování hlášení. Telefony a telegrafy sloužily hlavně k přenosu informací mezi jednotlivci nebo mezi důležitými institucemi. Biografy také nabízely možnost, jak veřejnosti sdělit informace. Nejjednodušší možností, jak sdělit veřejnosti informace, byly články napsané v tisku nebo odborných časopisech. Zajímavým fenoménem této doby jsou příručky. Zvláště k tématu ochrany obyvatelstva nebo k předvojenské přípravě můžeme nalézt mnoho brožur a příruček, které nabízejí základní informace a doporučení. Příručky měly tu výhodu, že byly snadno dostupné a měly poskytovat základní informace a rady. Měla tedy u nich být preferovaná stručnost, jasnost a přehlednost.

Bud' připraven! Poučení o míru, válce a obraně proti leteckým útokům.

Tato příručka byla vydána v roce 1934 a byla primárně určena jako pomocná kniha pro školy obecné, měšťanské, střední odborné školy a učitelské ústavy. Zakoupit si ji však mohl kdokoliv. Kniha byla schválena výnosem Ministerstva školství a národní osvěty. Kniha byla sepsána chrudimskými učiteli Emilem Berkou a Josefem Weissem. Příručka obsahovala celkem 13 témat, která jsou rozepsána celkem na 34 stranách. První téma se snažilo čtenáři vysvětlit, proč tato příručka vznikla. Autoři se snažili vysvětlit, že příští válka bude jiná než dosavadní konflikty. Předvídali, že příští konflikt bude drsnější, krutější a ničivější. Tato kniha byla čtenáři předložena proto, aby si čtenář uvědomil, co vše se může stát v budoucím konfliktu a jaké budou jeho dopady. Dále měla čtenáři připomenout jakousi krásu míru a aby si ho člověk neustále vážil. Bylo zde i upozorněno, že mír netrvá věčně a může se stát, že nastane válečný konflikt a pak bude svatou povinností každého Čechoslováka, aby státu přispěchal se zbraní v ruce na pomoc. Zajímavé je, že zde bylo uvedeno tvrzení, že je lepší prožívat sebekrutější válku než žít v otroctví. Posledním účelem příručky bylo poučit čtenáře o tom, jak se bránit a odvrátit těžké škody od sebe a národa.

Další pasáž se věnuje charakteru příští války. Zde bylo čtenáři vysvětleno, že způsob válčení a použité zbraně se neustále vyvíjejí společně se vzděláním lidstva. Kniha poukazovala na velký význam lokomotiv k přesunu vojsk a materiálu. Dále stále rostoucí význam automobilů, které armádám dodávají na mobilitě. Byly zde zmíněny i opakovací pušky, kulometry a tanky. Také zde padla informace, že příští válka nebude jeden velký přímý střet, ale půjde o manévrovací válku. Autoři však brali v potaz způsob válčení za první světové války. Proto upozorňovali i na to, že z manévrovací války se může rychle stát válka zákopová. Avšak v budoucím konfliktu by neměl být žádný stát osamocen. Díky první světové válce bylo ukázáno, že válka by vytvořila jisté koalice na obou stranách. Velký důraz kladly na vynález letadla a jeho použití ve válčení. To podle autorů mění celou válku. Letadla, jak jsem již zmiňoval, mohla přeletět pozemní síly a útočit na vojenské i civilní zázemí. Civilní obyvatelstvo tak bylo v modernější válce více zranitelné a mohlo být více vystaveno ohrožení. Autoři také poukazují, že v příštím konfliktu nebude nepřímých účastníků války. V budoucím konfliktu se bude muset zapojit celý národ. Letecká válka měla cílit jak na vojáky, tak i na potenciální vojáky. Myšlenka spočívala v tom, že nepřítel pomocí letadel napadne důležité zázemí. Dopravní uzly byly ideálním cílem

pro letecký útok. Také skladiště a vojenské prostory. V civilním zázemí se mohlo jednat o veřejné vlakové nádraží a průmyslové podniky. Nepřítel také mohl civilní obyvatelstvo cíleně napadnout pomocí letadel, aby zasel hrůzu a děs mezi celý národ. Demonstrace síly měla podlomit morálku nejen vojákům ale i civilistům. Celková schopnost obrany tím mohla být podlomena. Bez dobře fungujícího zázemí bude jakékoliv vojsko za nějaký čas bezmocné a nebojeschopné. Autoři se snažili poukázat, že v příštím konfliktu nebude v bezpečí ani žádný civilista. Dále bylo upozorněno, že kromě leteckých pum může být použito i otravných plynů. Největší nebezpečí však autoři viděli v rychlosti letadel. Během pár minut po vyhlášení války mohly být letouny nad městy a šířit zkázu.

Následovala pasáž, která poukazovala na to, že ve všech kulturních státech, hlavy státu věděly o hrůzách válek. Zde autoři poukazovali, že snahy zabránit válkám jsou k vidění po celou historii. Vracejí se až k Jiříkovi z Poděbrad a jeho snahám nastolit v Evropě mír. Přesto je dobré mít na paměti události z roku 1914 a mít na paměti, že i přes mírové smlouvy a spolky může válka vypuknout. Dále zde byla rozvedena nová organizace Společnost národů, ve kterou autoři vkládali velké naděje. Čechoslováci jako národ jednotně stáli na straně zastánců trvalého míru. Přesto v případě války bude národ připraven se bránit všemi dostupnými prostředky.

Jak se budeme bránit? Tak zněla další podkapitola příručky. Zde bylo uvedeno, že stát potřebuje odhodlání a hlavně prostředky k efektivní obraně. Vůli a odhodlání bylo nutné pěstovat již v dobách míru. Autoři si byli vědomi nepříznivé zeměpisné polohy československého státu a různorodého složení obyvatelstva. Tyto dvě složky viděli jako největší hrozby pro obranu státu. Je vidět, že si v tehdejší době dobře uvědomovali vztahy s okolními státy a že se v Československu nachází spousta příslušníků jiných národností. To samozřejmě představovalo nebezpečí pro případnou obranu.

Již v této době bylo příručkou upozorňováno na falešné zprávy. Nepřesné nebo dokonce falešné zprávy o válce a následcích představovaly vážné ohrožení případné obrany. Prostřednictvím těchto zpráv a přehnaným líčením válečných hrůz se mohla vytvořit domněnka, že každé úsilí pro obranu je zbytečné. Autoři nevyvraceli, že budoucí konflikt bude strašný a drsný, ale poukazovali, že pokud proběhne dobrá příprava, byl by konflikt o něco snesitelnější. Nedošlo by k takovým ztrátám a utrpení jako v případě žádné přípravy. Dále bylo mířeno na mládež. Podle příručky je seznámení mládeže s uměním obrany velice důležité. Heslo, které bylo použito, je myslím aktuální i pro dnešní dobu: Jaká bude mládež, taková je budoucnost národa.¹⁴³ Důležité bylo, aby mládež měla základní představu, jak mohl vypadat válečný konflikt a hlavně pěstovat lásku k vlasti. Kromě vědomostí a vlastenectví bylo vhodné, aby si mládež osvojila umění obrany. Té se jí dostalo během vojenské služby, ale bylo vhodné, aby mladý Čechoslovák již před nástupem na vojnu své tělo trénoval a otužoval. Ideálním prostředkem byly tělovýchovné spolky. Tělovýchovnou přípravu proto autoři zdůrazňovali, aby mladému vojákovu zbylo více času na výcvik s novými zbraněmi.

Druhá část příručky se již věnuje obraně proti leteckým útokům. Jako první se čtenáři mohli dozvědět informace o základních typech leteckým pum. Byla zde popsána tříštivá, zápalná a pumy s bojovými látkami. Text uváděl, jak letecká bomba funguje a jaký typ má jaký účel. Následně bylo popsáno, jaké parametry (tloušťka stěn krytu, případně popis krytu) stačí na ochranu před určitým typem pum. Zvláštní pozornost byla věnována bojovým látkám. Zde bylo

¹⁴³ Emil BERKA-Josef Weiss, *Bud' připraven! Poučení o míru, válce a obraně proti leteckým útokům*. Praha 1934 s. 17.

upozorněno, že za první světové války se používaly otravné plyny. Od té doby technologie pokročila, a kromě plynů se mohl používat prášek či kapalina. Proto byl uváděn termín bojové látky. Primární účel použití plynů ve válčení byl takový, že měl protivníka donutit opustit svůj úkryt (zákop), aby se stal snadnějším terčem. Dále měly tento jev doprovázet další účinky, které by vojákově znemožňovaly se efektivně bránit. Jak víme, tento primární účel byl velmi rychle nahrazen plyny, které měly vojáka zabít nebo velice vážně poranit. Příručka nevyklučovala ani jeden účel použití bojových látek. Bojové látky také rozdělila na základě účinků na lidském těle.

- Dusivé plyny
- Látky leptavé
- Látky dráždivé

Dusivé plyny cílily na dýchací soustavu člověka a podle autorů byly zvláště nebezpečné, protože nemusely být snadno viditelné, a i účinky mohly nastupovat pomalu. Zpozorování takových plynů nemuselo být lehké. Mezi tyto plyny patřil fosgen nebo chlor. Příručka upozorňovala, že tyto plyny jsou těžší než vzduch, a tak se snadno mohou dostat do nechráněných krytů. Další upozornění se týkaly situace, když osoba byla zasažena plynem. Taková osoba by se neměla pohybovat. Pohyb jen zhoršoval stav zasažené osoby a podporoval účinek plynu. Pokud zasažená osoba přežila, bylo nutné, aby její pohyb probíhal pouze v leže na nosítkách. Lékařská pomoc byla nezbytná. Za žádných okolností se po útoku nesmělo zasažené osobě provádět dýchání z úst do úst. Jako ideální ochranu příručka uvádí schválený typ plynové masky a v případě nouze látku nebo vatu napuštěnou roztokem sody nebo vápennou vodou. Takovýto nouzový prostředek se měl přiložit k ústům a nosu.

Leptavé látky mohly být na bojiště dopravovány různými způsoby. Nejhorší z těchto látek byl yperit. Proti leptavým látkám nestačilo mít pouze ochranu masku, ale mělo by být chráněno celé tělo, jelikož se látka nesmí dostat na kůži. V případě zasažení hrozí vznik puchýřů i vředů, které se velmi těžko hojí. Při zasažení očí mohlo dojít i k oslepnutí. Na rozdíl od dusivých plynů při zasažení leptavými látkami se mohl zasažený sám pohybovat, aniž by riskoval prosáknutím plic. Mohl však dojít i k poranění dýchacích cest. Vzdechnutí plynu nebo leptavé látky mohlo způsobit poruchy dýchacího ústrojí. Vhodnou ochranou poskytovaly jen speciální ochranné obleky, které byly potřeny oleji jako speciální ochranou vrstvou. Tyto obleky však byly nákladné, a proto se mezi veřejnost nedostávaly. Nejlepší ochranu by tak poskytoval utěsněný kryt.

Dráždivé látky byly podle příručky ty nejméně nebezpečné. Představovaly je slzotvorné látky dráždící horní dýchací cesty. Takové látky neohrožovaly člověka na životu, ale velice omezovaly jakoukoliv činnost osoby. Bylo zde však zmíněno, že armáda těchto látek ve válce příliš nepoužívala. Zasažený člověk mohl mít problémy s dýcháním a měl pocit, že se zadusí. Stačilo však člověka přesunout na nezasazené místo a nechat vydýchat. Popřípadě se mohl provádět výplach úst a očí. Důležité bylo vyměnit zasažené oblečení. Jako ideální ochranu zde autoři uváděli pouze dobře utěsněný kryt. Filtry plynových masek tyto dráždivé a slzotvorné látky propouštěly. Aby maska nositele ochránila, musela být vybavena speciální vložkou. Ta však dle autorů velice ztěžovala dýchání.

Kromě popisu jednotlivých bojových látek se zde objevil i popis aktivní a pasivní ochrany (obrany) proti leteckým útokům. Pojem aktivní ochrana představoval snahu armády

zabránit leteckým útokům bojovými prostředky. O to se mělo postarat letectvo, protiletadlové dělostřelectvo nebo kulometné čety. Kromě zabránění útokům, tedy zničení nepřátelských letounů, se vojsko mělo v rámci aktivní ochrany snažit o včasnou detekci nepřátelských letounů. Pasivní ochranou se zabývalo jak vojsko, tak i civilní obyvatelstvo. Šlo hlavně o znemožnění napadení měst a co možná největší snížení případných následků. Vojsko se snažilo pomáhat města zamaskovávat a v noci zatemňovat. V tomto velice napomáhala civilní složka v podobě CPO. Každé město mělo mít svoji složku CPO, která měla udělat nutné přípravy ke zvýšení pasivní ochrany. Do pasivní ochrany můžeme zahrnout výstavbu krytů, úpravu sklepů a vyklízení půd. Kromě toho si pasivní ochrana vyžadovala znalost zacházení s ochrannými prostředky a dalšími nástroji nutnými například k hašení požárů nebo odklizení sutin. Celkově do pasivní ochrany můžeme uvést i vzdělávání v protiletadlové ochraně. Civilní obyvatelstvo prostřednictvím složek CPO mělo také přispět k hláskové službě. Detekce nepřátelských letounů byla velmi klíčová a musel být využit každý způsob, jak zvýšit pokrytí oblohy.

V rámci tohoto tématu následovala další kapitola, která se věnovala výhradně protiletadlovým krytům. Zde bylo vysvětleno, jakému typu leteckým pum může určitý typ krytu odolat. Kromě toho zde byly rady, jak nejlépe vybrat a vybavit domovní kryt. Zajímavé zde bylo upozornění naučit se správně vstupovat do prostorů krytů. Podle příručky bylo nejideálnější, aby kryt měl dva vstupy. Každý vstup by měl být vybaven jakousi předsíní, která zde byla nazývána propust'. Tato propust' měla být ohraničena závěsy, které měly být napuštěny ochrannými látkami, které by nepropouštěly bojové látky. Aby však účel této přechodové komory byl naplněn, bylo nutné do krytu vstupovat pomalu a nikdy neokryt oba závěsy najednou. Z toho vyplývá, že i tak banální věc, jako je vstup do krytu mohla být složitější, než se zdá. Také to dokazuje, že obava z použití bojových látek během války byla brána velmi vážně. Není tedy divu, že tato příručka věnuje důkladnou pozornost plynovým maskám.

Kapitola věnující se plynovým maskám celkem podrobně popisuje části plynové masky a popisuje i celý proces ochrany uživatele. Zde bych chtěl upozornit, že se autor snažil čtenáři vysvětlit, jaký typ masky bude obyčejnému civilistovi stačit. Běžnému člověku měla postačit tzv. lidová maska s malým filtrem. Důvodem bylo, že plynové útoky neměly trvat delší dobu a podle předešlých informací byl předpoklad, že protiletadlové kryty, i ty provizorní, budou mít dostatečnou ochranu před bojovými látkami. Zde bylo uvedeno, že člověk masku využije jen na přesun do protiletadlového úkrytu. Přesto protiletadlové kryty měly být vybaveny plynovými maskami. Důvodem dle mého názoru bylo to, že daný kryt mohl v případě leteckého útoku využít každý člověk, který se nacházel v blízkosti a neměl zrovna po ruce svoji vlastní masku. I když byl kryt utěsněn a vybaven ochranou před bojovými látkami, přítomnost dostatečného počtu plynových masek byla jakousi jistotou, kdyby došlo k narušení ochrany krytu. Služby CPO měly být vybaveny lepšími maskami nebo aspoň většími filtry. Víme, že asanační služby, které zjišťovaly přítomnost bojových látek, potřebovaly lepší ochranu. Obyčejný člověk však takovou ochranu nepotřeboval, a hlavně by pro něj byla velmi nákladná. Kromě popisu fungování plynových masek bylo v příručce zmíněno, aby se každý uživatel naučil správně s maskou zacházet. Kromě správného nasazení a utáhnutí bylo velmi důležité se během tohoto procesu naučit správně dýchat. Kromě správného používání masky bylo nutné naučit se o masku dbát. V závěru této kapitoly byly zmíněny látky, které plynovým maskám nesvědčily a zároveň byly uvedeny rady, jak masku nejlépe skladovat. Příručka uváděla, že při správném zacházení s maskou a při správném skladování maska může spolehlivě vydržet až 6 let.

Následující kapitola představovala konkrétnější kroky, jak připravit pasivní ochranu. Opět zde bylo velmi opakováno, že je nezbytné se připravovat již v dobách míru. Také bylo zopakováno, že cílem leteckých útoků budou s největší pravděpodobností větší města a průmyslové objekty. Bylo tedy doporučeno, aby se lidé, zejména starší, děti a ženy v případě silné hrozby vypuknutí války přesunuly na venkov. Ten byl brán jako bezpečnější a nezajímavý pro letecké útoky. Velice zajímavé a důležité byly informace na konci této kapitoly. Zde byly uvedeny informace, že vzhledem k rozložení Československa je každé město v dosahu případných nepřátelských letounů. Případný letecký útok tak mohl přijít velmi rychle. Údaje zde uváděly, že nepřátelské letouny ze státní hranice mohou do Prahy dorazit již do 30 minut, do Plzně za 20 minut a do Brna za 7 minut po vyhlášení války.¹⁴⁴

Kromě těchto příprav v dobách míru následovala kapitola s pokyny, co dělat po vypuknutí války a vyhlášení leteckého poplachu. Základem bylo být připraven a zachovávat klid. Při vyhlášení leteckého poplachu se člověk měl co nejrychleji ale zároveň v klidu přesunout do nejbližšího protileteckého krytu, případně do provizorního krytu. Zde byly popsány i situace, kdy se člověk nacházel zrovna ve svém obydlí nebo když ho útok zastihl na ulici. Pokud byl člověk během leteckého útoku zastižen na ulici, měl co nejdříve vyhledat úkryt nebo se přesunout do nejbližší budovy a snažit se zde najít provizorní úkryt ve sklepě nebo pod schody. V největší nouzi při dopadání bomb si měl člověk co nejrychleji lehnout obličejem k zemi. Stejný scénář platil i pro situace napadení nečekaným útokem bojových látek. Zde bylo nutné si co nejdříve nasadit ochranou masku, případně si vytvořit provizorní ochranný prostředek. Zdůrazněno bylo, aby se poté člověk v klidu přesunul do nejbližšího úkrytu. I v případě, kdy by osoba byla zasažena bojovou látkou si měla nasadit ochranou masku a pomalu se přesunout do nejbližšího úkrytu. Rychlé pohyby mohly stav zasaženého jenom zhoršovat.

Tato příručka se prioritně věnovala nebezpečí leteckých útoků a použití bojových látek. Vidíme, že zde autoři citelně vnímali hrozbu použití bojových látek, a proto se velmi zabývali ochranou před těmito látkami. Zásadní je, že kromě rad, jak se chránit, velice dobře popsali podobu budoucího konfliktu. Domnívám se, že představení budoucího konfliktu pomohlo lépe pochopit přicházející snahy připravit stát na lepší obranu. V samotném závěru příručka odkazovala na o rok mladší příručku vytvořenou Československým červeným křížem a Svazem československého důstojnictva.

Obrana proti leteckým útokům. Praktická příručka pro každého, a zvláště pro samaritány.

Tato příručka byla vytvořena spoluprací Čs. červeného kříže a Svazu čs. důstojnictva v roce 1933. Jak již vyplývá z názvu, tak kniha byla určena pro kohokoliv, ale měla se velice hodit složkám CPO. Obsah knihy byl rozdělen celkem do 10 kapitol. Tato příručka se opět věnovala nebezpečím hrozících leteckými útoky. Opět jako jiné příručky se snažila vysvětlit podobu budoucí války a jaké hrozby budou představovat bojové letouny. Zajímavé je, že zde bylo navíc uvedeno, že se Červený kříž snažil na mezinárodní úrovni zajistit, aby používání bojových látek bylo zakázáno. Bylo však uvedeno, že dosavadní snažení nedosáhlo potřebného úspěchu, a proto je potřeba činit opatření k posílení ochraně před bojovými látkami.¹⁴⁵ Opět

¹⁴⁴ Emil BERKA-Josef Weiss, *Bud připraven: Poučení o míru, válce a obraně proti leteckým útokům*, Praha 1934, s. 30.

¹⁴⁵ Alois VONDRÁČEK, *Obrana proti leteckým útokům: Praktická příručka pro každého, a zvláště pro samaritány*, Praha 1933, s. 18.

zde bylo uvedeno rozlišování jednotlivých typů pum a bojových látek. Autor se tím snažil opět vysvětlit, jak je nezbytná příprava ochrany před těmito typy leteckých útoků. V rámci této oblasti byla jedna kapitola věnována mezinárodnímu zákazu chemicko-letecké války. Zde byla zmíněna snaha Společnosti národů nastolit trvalý mír a vyloučit možnost válčení. Byla zde tak uvedena naděje, že Společnost národů bude v budoucnu zajišťovat mír a že má přijít i zákaz chemicko-letecké války, ale zároveň zde byla jistá nedůvěra. Opět to mělo podpořit důležitost příprav ochrany proti chemicko-leteckým útokům. Byla zde podrobně rozvedena aktivní a pasivní ochrana před leteckými útoky.

V kapitole věnující se přímo přípravě pasivní ochrany města bylo uvedeno, že za organizaci obrany města bude odpovědná úřadům města ve spolupráci se spolky a organizacemi města. Zde byly uvedeny spolky jako Orel, Skaut, Sokol, dobrovolní hasiči či členové Masarykovy letecké ligy jako jasní spolupracovníci během vytváření ochrany před leteckými útoky. Ze zástupců občanských spolků a místních úřadů vznikl místní výbor ochrany obyvatelstva. Ten se měl postarat o přípravu nezbytné pro pasivní ochranu města. Tato příručka vnímala jako nezbytné kroky všeobecné přípravy následující kroky:

- Vytvořit co nejširší poučení o nebezpečí chemicko-letecké války v budoucím konfliktu. Seznámit každého jedince s hrozbami a možnostmi ochrany.
- Věnovat se výchově občanstva. Zlepšovat kázeň a poslušnost obyvatelstva prostřednictvím přednášek a organizovanou spoluprací s vojskem a složkami zabývající se pasivní ochranou.
- Vytvořit dobrou samaritskou službu. Seznamovat s poskytováním první pomoci raněným a zasaženým plynem. Zajištění dostatečného množství členů samaritské služby a opatření dostačeného množství příslušného vybavení.
- Vytvořit vhodné zatemňovací podmínky a vytvořit poplachovou službu.
- Opatřit dostatečné množství ochranného materiálu.
- Všechna ostatní opatření.

Tyto kroky byly brány jako nejdůležitější. K třetímu bodu byla důležitá připomínka, která upozorňovala na to, že i když v dobách míru má spolek samaritánů dostatek mužských členů, tak při vypuknutí konfliktu by většina mužů odešla bojovat. Tím bylo míněno, aby výcvik samaritánů myslel i na ženy a dívky. Tím se kniha snažila upozornit na to, aby každá budoucí samaritská služba měla dostatek členů, kteří by nepodléhali v případě vypuknutí konfliktu vojenské službě.

V knize samozřejmě nechyběla pozornost protileteckým krytům. Čtenář se zde dozvěděl o nezbytných součástech krytů i nutného vybavení. Kromě části, která se věnovala krytům, následovala část, která se věnovala ochranným prostředkům. Popsány zde byly jak základní plynové masky, tak i složitější dýchací přístroje. Kromě popisu se kapitola věnuje i správnému výběru ochranné masky. I tato příručka počítala, že obyčejný člověk bude masku potřebovat jen na kratší přechodnou dobu. Opět bylo bráno, že kryty, do kterých se obyvatelstvo během útoků uchýlí, budou proti bojovým látkám zabezpečeny. Stejně jako v ostatních příručkách, tak i tato doporučovala koupit tzv. lidové masky s malým filtrem. Kromě toho nedoporučovala spoléhání na nouzové ochranné prostředky v podobě látek napuštěných určitými roztoky. Oproti jiným knihám se zde psalo i o tom, že v některých situacích i řádná plynová maska nemusí poskytovat ochranu. Kniha upozorňovala na to, že mohlo dojít k vyvinutí nové bojové

látky, která by filtrem masky pronikla. Plynové masky taky neochraňovaly uživatele před nedostatkem kyslíku v ovzduší. Avšak dle knihy k takovým případům mělo dojít jen výjimečně.

Další kapitola se věnovala výcviku zacházení s maskou. Zde byl podrobně popsán postup, jak se naučit masku nasazovat. Výše uvedený výcvik měl v kapitole celkem 3 části. Kniha doporučovala, aby každý vlastník masky prošel patřičným výcvikem v používání plynové masky. Člověk tak mohl absolvovat příslušný kurz pod dohledem cvičitele nebo podle pokynů uvedených v příručce mohl výcvik provádět sám. První část výcviku se věnovala správnému dýchání a zadržování dechu. Když si člověk osvojil správné dýchání a zadržování dechu, mohl přistoupit k nácviku správnému nasazování a snímání masky. Nasazování masky mělo také probíhat v různých polohách i v různých světelných podmínkách. Další cvičení měla jedince připravit na setrvání v plynových maskách. Doporučovalo se tělesné cvičení s nasazenou plynovou maskou, aby si člověk zvykl na setrvání v masce a obtížnější dýchání. Kromě to bylo také důležité se, aby se uživatel naučil vyměňovat filtry u svého typu masky. Dále bylo zmíněno, aby se uživatelé naučili z masky vyfukovat bojové látky. Příručka upozorňovala i na situaci, kdy mohlo dojít k nabrání zamořeného vzduchu do masky během nasazování. V tomto případě bylo nezbytné, aby uživatel věděl, jak správně nabraný zamořený vzduch správně vyfoukne z masky. Byl zde i popis, jak si ověřit, zda se v prostředí stále vyskytuje bojová látka. Zde bylo upozorněno, že pominutí účinků bojových látek bude nějakým způsobem signalizováno. Příručka však nevyklučovala situaci, kdy se člověk musel sám přesvědčit, zda je vzduch stále zamořen bojovou látkou.

Následující kapitoly se věnovaly vojenským pokynům při používání plynových masek a všeobecným radám. Byla zde i podkapitola, která se věnoval ochraně domácích zvířat. Tomuto tématu se nevěnovaly úplně všechny příručky ani doporučení. Není divu, protože nebylo v celku co řešit. Aby byla domácí zvířata ochráněna před chemicko-leteckými útoky, bylo nezbytné, aby byla přesunuta z měst na venkov. Kniha však ještě doporučovala zabezpečení chlévů proti bojovým látkám. Osobně si však moc nedokážu představit, že by někdo věnoval úsilí a zaopatřoval by si chlívek proti vniknutí bojových látek.

Značná část příručky se věnovala první pomoci. Zde se kniha snažila informovat o účincích bojových látek. Popis látek a následná pomoc zasaženému byla podrobně popsána. Na kapitulu první pomoci navazovala část knihy, která se věnovala záchranné službě samaritské. O samaritské službě jsem již psal v kapitole Obce. Zde však na samaritskou službu pohlížím trochu jinak. Je to nejspíše způsobeno vývojem protiletecké ochrany. Popis samaritské služby, který jsem uváděl z protileteckého plánu obrany města Chrudim, se liší od popisu náplně práce záchranné samaritské služby v této příručce. Tato příručka vyšla v roce 1933 a plán protiletecké obrany města Chrudim sice není datovaný, ale domnívám se, že byl vydán o něco později než tato příručka. Rozdíl tedy spočívá v tom, že tato příručka popisuje daleko rozmanitější náplň samaritské služby. Vývojem času tedy nejspíše došlo k rozšíření služeb a část zde uvedené náplně práce byla svěřena jiné službě. Mezi základní úkoly samaritské služby tato příručka uváděla:

- Poskytování první pomoci raněným a otráveným.
- Vyčišťování (asanace) zamořených míst.
- Zdravotnická služba ve velikých hromadných krytech.
- Opatřování a obsluhování různého materiálu v úkrytech.
- Zdravotní dozor nad nemocnými.

- Spoluúčast na všech opatřeních nařízených patřičnými úřady.

K prvnímu bodu můžeme dodat, že kromě poskytnutí první pomoci byl také důležitý přesun zraněného k lékaři. Druhý bod měla podle příruček vydaných o pár let déle provádět asanační služba. Tato příručka brala asanační službu jako součást samaritské služby a nevnímali ji jako samostatnou službu, jak tomu bude o pár let později. Kromě toho také vnímala samaritány jako jakýsi dozor v krytech. Víme, že později tento dozor měla mít na starost pořádková služba. Kromě poskytování případné první pomoci se měli členové věnovat obsluze zařízení krytů, například dohlížet na ventilační zařízení nebo dbát dozoru nad vstupováním do krytu.¹⁴⁶ Zde bylo myšleno dbát na správné vstupování v případě použití bojových látek. Text uváděl i možnost, že pokud ve městě byl velký počet samaritánů, mohli vykonávat službu strážní a poplachovou. Dle mého názoru i při velkém počtu samaritánů by byl výcvik členů ve všech těchto úkolech velmi náročný. Je tedy logické, že později muselo dojít k vytvoření dalších služeb, které měly na starost tyto úkoly.

Zajímavou oblastí, kterou se ještě tato příručka zabývala, byly záchranné stanice. Tyto stanice měly být zřízeny na několika místech města. Počet nejspíše záležel na možnostech a velikosti města. Záchranné stanice měly sloužit jako bezpečné místo pro raněné. Po nezbytném ošetření měli být zranění roztríděni a přepraveni do nejbližší nemocnice. Proč ranění nebyli ihned přepravováni do nemocnice? Přesun do záchranné stanice měl několik důvodů. Jedním z nich byl, že by samaritáni nemuseli vždy poskytovat první pomoc zraněnému, protože stále hrozilo nebezpečí útoků. V tom případě by zraněného co nejdříve přesunuli do záchranné stanice, která poskytovala ochranu a umožnila by tak poskytnout v klidu první pomoc. Za další, pokud by došlo k použití bojových látek, tak by zraněný byl zamořen. Okamžitý převoz do nemocnice by mohl způsobit další šíření bojových látek v prostorách nemocnice. Proto záchranná stanice měla být vybavena prostředky, díky kterým by personál schopný zasaženého člověka zbavit zbytků bojových látek na šatech a kůži. Toto vybavení mohlo být součástí stanice nebo byla samostatná tzv. mycí stanice určena pouze pro osoby zasažené bojovými látkami. Zde až po dezinfekci mohl být zraněný bezpečně přepraven nezamořeným prostorem do nemocnice.¹⁴⁷

Tyto stanice měl zřizovat Čs. červený kříž, případně místní samaritáni. Podobně jako protiletectké kryty i tyto záchranné stanice vyžadovaly dostatečnou ochranu před chemicko-leteckými útoky. Plus musely mít zdravotnické a asanační vybavení. Příručka upozorňovala, že bude zapotřebí opatřit velké množství nosítek pro přepravu raněných. Zajímavé je, že se měla udělat dostatečná zásoba kolečkových nosítek. Nedoporučovalo se spoléhat na dopravní prostředky, které mohly být v případě války zrekutovány pro potřeby armády. Příručka také doporučovala organizovat nosiče raněných. Vytvořením skupiny nosičů se měla velice ulehčit práce samaritánů.¹⁴⁸ Podle příručky bylo nejlepší navázat spolupráci s tělovýchovnými organizacemi. U nosičů raněných byl předpoklad dobré tělesné kondice a nepotřebovali žádnou zdravotnickou znalost. V závěru příručky byly uvedeny zdroje, ze kterých byla tato příručka vytvořena. Použité prameny byly směsicí různého původu. Byly zde instrukce vydané v Paříži

¹⁴⁶ Alois VONDRÁČEK, *Obrana proti leteckým útokům: Praktická příručka pro každého, a zvláště pro samaritány*, Praha 1933, s. 117.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 127.

¹⁴⁸ Alois VONDRÁČEK, *Obrana proti leteckým útokům: Praktická příručka pro každého, a zvláště pro samaritány*, Praha 1933, s. 128.

nebo kniha pocházejících z Berlína. Vidíme, že tato příručka se nebála čerpat rady a informace ze zahraničí.

Tato příručka obsahovala základní informace, které se objevovaly i v jiných příručkách. Mohli jsme však vidět, že upozorňovala na některé specifické poznatky a oblasti. Také zde byl vidět rozdíl v pohledu na strukturu samaritské služby.

Rukověť branné výchovy

Rukověť nebo příručka branné výchovy byla určena široké veřejnosti, ale primárně byla určena lidem, kteří měli před sebou nástup na vojenskou službu. Tato příručka měla označení nižší stupeň. To znamenalo, že obsah je jakýmsi základem předvojenské přípravy a brannosti národa. Člověk tak měl získat dovednosti a znalosti, aniž by potřeboval nějaké specifické pomůcky. Poznatky a dovednosti, které by čtenář získal, měl pak dále šířit, aby se brannost rozšířila mezi co nejvíce lidí.

Příručka obsahovala celkem 12 větších kapitol, které měly po několika podkapitolách. Kromě textových kapitol se na konci knihy nacházely přílohy v podobě značení pluků a zbraní. První kapitola se týkala branné povinnosti. Čtenář se tak dozvěděl účel branné moci (armády) a jaké má vůči ní povinnosti. V podstatě šlo o převyprávění legislativy. To mělo čtenáře seznámit s postupem, který ho čekal, než by se dostal na vojnu. Také zde byly uvedeny možnosti, při kterých se lidé dostávali na vojnu, například mobilizace.

Zajímavá kapitola se týkala mravní výchovy. Zde tématem nebylo slušné chování, ale jakási promluva ohledně odloučení od dosavadního života. Tato kapitola se snažila čtenáři vysvětlit, že nástup na vojnu otevírá nové možnosti. Odloučení od rodiny brát jako novou zkušenost a nebránit se tomu. Vojenská služba měla člověku dát dosud neznámý druh svobody a udělat z něj správného muže. Zde se objevovaly pojmy jako například vlastenectví. To zde bylo bráno jako láska k domovině a k mateřskému jazyku. Vlastenectví si člověk nejlépe prý uvědomí až když opustí domovinu. Podobně se zde mluvilo i o významu kázně.

Kázeň byla brána jako velmi důležitá vlastnost vojáka. Bez ní se parta vojáků proměnila ve stádo místo ve vojsko. To mělo nejspíše člověku připomenout, že se na vojně setká s něčím, s čím se v normálním životě nemusel dosud setkat. Pomoci mohlo takovéto připomenutí nebo osvojení si kázně například ve spolku Sokol.

Kromě dalších vlastností, jako byla statečnost, spolupráce a vzdělání se zde hovořilo o významu branné výchovy a významu nutnosti vojenské výchovy. Zde se autor snažil vysvětlit, že československý stát byl menší a početně slabší. Tento malý stát násilí nebude vyhledávat, ale pokud nebude mít jinou možnost, tak bude připraven se agresí bránit. K dosažení úspěšné obrany bylo potřeba co nejvíce vojáků. Podle textu každý občan měl být vojákem. Asi bylo myšleno, že by se v případě války stal vojákem každý a pokud by to nebylo možné, tak se měl vojákem aspoň cítit. Zde tedy brali brannou výchovu jako nutnost provádění předvojenské přípravy. To mělo pomoci vytvořit velmi dobré vojáky. Za další měla branná výchova vytvořit jakési přesvědčení nutnosti bránit stát nebo aspoň pomáhat v zájmu obrany státu.

V kapitole tělesná výchova byly přestaveny vlastnosti, které byly pro budoucí vojenskou službu žádoucí. Rychlost, vytrvalost, síla a obratnost. To byly všechny vlastnosti, a kromě nich zde bylo uvedeno, jak nejlépe kterou vlastnost zlepšovat. Zde bylo doporučováno

trénovat běh v šatech, s batohem nebo s puškou v ruce. Kromě běhu a jiných tělesných cvičení byl velmi důležitý pochod. Čtenář se tak podrobně seznámil s tím, jak nejlépe běhat a pochodovat¹⁴⁹. Jednotlivé kroky a rady byly doplněny jednotlivými obrázky. Kapitola tělesná výchova tak představoval seznámení se základními technikami delších i menších přesunů pěšáka. Cílem bylo seznámit budoucího vojáka s tím co, vše se bude učit a jak nejlépe se na tyto situace připravit. Jak již bylo uvedeno, tak příručka byl určena budoucímu vojákově, ale zakoupit si ji mohl kdokoli. Věřím, že tato příručka mohla být prospěšná i členům Sokola.

V obsahu knihy nesměla chybět i příprava první pomoci. Zde byla brána první pomoc jako samozřejmost, než dorazí lékař. Pozornost byla věnována jak běžným zraněním, tak i těm, která mohou vzniknout během války. Každý typ zranění byl popsán a byl uveden způsob, jak zranění poznat a jak nejlépe ho ošetřit. I zde bylo mnoho doplňujících obrázků.

Jedna z kapitol se věnovala jen organizaci armádního velení. Čtenář se tak lehce seznámil s hierarchií vojenské velení. Kromě toho zde byly uvedeny veškeré zbraně a služby armády. Každá zbraň a služba zde byla podrobně popsána. Čtenář se tak seznámil s pěchotou, ženijním vojskem, letectvem, jezdeckem atd. Zkrátka pro budoucího vojáka, který měl na vojnu nastoupit nebo i pro budoucího vojáka z povolání to bylo představení jeho možných budoucích pozic.

Jednou z dalších kapitol byl pořadový výcvik. Zde byly představeny jednotlivé povely potřebné k pořadovému cvičení. U každého povelu bylo uvedeno, jak se velí ústně, rukou nebo píšťalkou. Kromě toho zde bylo znázorněno umístění jednotlivých vojáků během nástupu. Opět to mohlo sloužit jako předběžné seznámení jednotlivce s tím co ho čeká na vojně, ale tyto informace mohli stejně využít spolky, které by se chtěly pořadovými cvičeními zabývat. Víme, že například Sokol měl ve svém programu pořadová cvičení.

Myšleno bylo i na představení základní orientace v terénu. Bylo zde uvedeno mnoho způsobů, jak určit světové strany; podle přírodních a civilizačních ukazatelů nebo podle slunce. Kromě toho zde byly představeny jednotlivé značky map. Vysvětleno, jak se do map zakreslují vrstevnice a co znamenají jednotlivé značky. Musíme si uvědomit, že v této době nebyly žádné online mapy, tak přístup k mapě nebyl jednoduchý a vyznat se v nich muselo být o něco obtížnější než dnes. Proto orientaci byla věnována důkladná pozornost. Nebyly ani žádné satelitní snímky, které by umožňovaly udělat si skutečnou představu o tom, jak daný terén vyznačený na mapě vypadá ve skutečnosti.

Další kapitola knihy se věnovala pochodu a odpočinku. Zde se čtenář dozvěděl, jak se na pochod připravit, jak po sobě zahlazovat stopy a v jakých formacích se nejlépe pochoduje. Člověk se také dozvěděl, jak se chovat během odpočinku, zastávky nebo při vyhledávání noclehu. Zajímavá pozornost byla věnována dodržování pitného režimu a chování se během horkého či mrazivého počasí. Rady se specifikovaly na pěšáky, jezdce a vozky. Kromě informací týkajících se přesunu bylo také myšleno na zásady týkající se ubytování (táboření). Zde se rady týkaly spíše hygieny. Pozornost byla věnována tělesné čistotě a zhotovování latrín. Kromě těchto informací se také upozorňovalo, kde nejlépe sehnat pitnou vodu.¹⁵⁰

V rámci přesunu bylo myšleno i na to, jak fungují spojky a zajišťuje se základní komunikace. Čtenář zde byl seznámen se signalizací pomocí praporek nebo komunikací

¹⁴⁹ *Rukověť branné výchovy: Nižší stupeň. Praha 1937, s. 35.*

¹⁵⁰ *Rukověť branné výchovy: Nižší stupeň. Praha 1937, s. 200.*

pomocí Morseovy abecedy. Poslední část knihy se věnovala ochraně proti plynovým útokům a ochraně proti leteckým útokům. Zde opět byly uvedeny hrozby a následky, které hrozily plynovým nebo leteckým útokem. V samém závěru příručky byly přílohy, které se věnovaly vojenskému značení zbraní a hodnotí.

Vidíme, že příručka vychází až v roce 1937. Přišla tedy celkem opožděně, stejně jako právní základ pro brannou výchovu. Příručka se primárně zaměřovala na čtenáře, kterého čekal nástup na vojnu nebo na člověka, který se chtěl více seznámit s armádou. Podstatná část obsahu se věnuje vojenskému životu, ale některé kapitoly mají i civilní využití. Téměř každá kapitola byla doplněná o obrázky, které pomáhaly si lépe představit dané téma. Příručka byla velmi obsáhlá i přesto, že se snažila každou problematiku shrnout do co největšího základu. Vidíme však, že pro brannou výchovu (přípravu) byla předvojenská příprava důležitá. Kniha se tak snažila čtenáři přiblížit vojenský život a dát mu možnost se i v civilním životě na spoustu věcí připravit. Zároveň skrze příručku docházelo i k pozitivnímu představení armády.

Ochrana obytných domů středních a malých měst proti leteckým útokům. Příprava a výcvik velitelů svépomocné služby požární plynové a samaritské CPO v obytných domech.

Tuto příručku sepsal profesor Felix Zeman, který vyučoval na obchodní akademii v Chrudimi a zde se také podílel na vedení CPO. Kdy přesně byla tato příručka vydána není známo, ale víme, že byla vydána někdy ve 30. letech nakladatelstvím v Chrudimi.¹⁵¹ Tato příručka má pouhých 40 stran a byla pojata jinou formou než dosavadní příručky.

Obsah této příručky se dělil na dvě části. První část byla přípravná a byla tvořena nejdůležitějšími otázkami týkajícími se ochrany před leteckými útoky. Autor se snažil ukázat nejdůležitější a nejdůležitější otázky v rámci ochrany před leteckými útoky a stručně na ně odpovědět. Zde se objevovaly otázky jako jak bude vypadat příští válka. Zda mohli být občané uchráněni mírovými a spojeneckými smlouvami? Nebo jaké bomby budou při leteckých útocích použity? Druhá část knihy se věnovala popisu náradí a výcviku s náradím. Zde autor popisoval, jak správně cvičit například s žebříky, háky, nebo dále jak hasit pumy a poskytovat první pomoc.

Vidíme, že příručky mohly vzniknout i z místní iniciativy. Zajímavé je, že se tato příručka spíše zaměřovala na menší města a informace předávala skrze otázky a stručné odpovědi.

CPO o první pomoci

Tato příručka byla vydána CPO v Pardubicích v roce 1938. Její zaměření se výlučně týká první pomoci. Dle názvu příručky měla být určena členům CPO, ale opět ji mohl využít kdokoliv. Příručka totiž velmi přesně a detailně popisuje jednotlivé zranění i postupy, jak k takovému zranění přistupovat. Příručka začínal všeobecnými zásadami k první pomoci. Zde se snažila vysvětlit, že nejdůležitější je nejprve zajistit, aby poraněný správně dýchal a nekrvácel než prvotně řešit například zlomeninu.

¹⁵¹ Felix ZEMAN, *Ochrana domů středních a malých měst proti leteckým útokům. Příprava a výcvik velitelů svépomocné služby požární, plynové a samaritské CPO v obytných domech, Chrudim.*

Následovalo uvedení jednotlivých typů poranění. To můžeme vidět i v jiných příručkách, kde se první pomocí zabývají, ale zde byla problematika brána více podrobněji. Například u krvácení byly uvedeny veškeré možné případy z krvácení.¹⁵² Ke každému typu poranění byl sepsán postup, jak ho nejlépe ošetřit v rámci první pomoci. Dále byly věnována pozornost otráveným (infekčním) ránám, jako bylo například uštknutí hadem nebo pokousání psem. Příručka věnovala pozornost běžným zraněním, ale také věnovala pozornost zraněním, která by byla způsobena jenom během válečného konfliktu. Část byla věnována ošetřování osob zasažených bojovými látkami. Zde opět bylo uvedeno několik všeobecných rad, na které se mělo neustále myslet. Následoval popis jednotlivých známých bojových látek a u každé látky bylo popsáno, jak se nejlépe postarat o člověka, který byl zasažen touto konkrétní látkou. Rozpoznání jednotlivé bojové látky bylo velmi důležité k následnému poskytnutí první pomoci. Na závěr příručky byl uveden příklad seznamu věcí potřebných pro vhodný základ CPO lékárníčky pro jednu rodinu.

Vidíme, že tato příručka byla velmi stručná, zato však velmi podrobná. Sice zde nebyla žádná obrázková příloha, zato však popis postupu poskytování první pomoci je zde velmi podrobně rozepsán. Tato příručka se neomezovala jen na všeobecné rady a doporučení.

Příručky představovaly snadnou cestu získání informací a rad. Viděli jsme, že vznikaly na celostátní úrovni, ale i na regionální úrovni z popudu místního odborníka. V Chrudimi se objevili celkem tři učitelé, kteří na svůj popud sepsali příručky. Základní informace měly téměř veškeré příručky stejné, pokud se zaměřovaly na stejné téma. V některých příručkách však můžeme najít doplnění některých informací, které jiné příručky neměly. Některé příručky přímo cílily na členy samaritánství nebo příslušníky CPO. Představovaly tak dobrý doplněk pro výcvik těchto služeb a i pro vzdělání obyčejného člověka. Tím, že příručky měly být stručné a obsahovat jen základní informace, byly lákavější než obsáhlé knihy.

4.4.2 Literatura vzbuzující zájem o armádu

Kromě školní branné výchovy mohly být děti osloveny literaturou přizpůsobenou dětem, která jim měla přiblížit armádu a vzbudit v nich zájem o vojenství. V rámci brannosti národa bylo nutné i mládeži přibližovat význam armády. Knihy s různými příběhy a náměty mohly dětem ukázat vojenský život a připravit je na možnou přítomnost vojáků v jejich okolí, doložit jim, že se nemají čeho bát, že armáda slouží k jejich ochraně. Zároveň popis vojenského života mohl v dětech vzbudit zájem o armádu nebo letectví. Ten mohl přetrvat i do dospělosti a mohl službu v armádě ulehčit.

V rámci mého bádání jsem narazil na dobové knihy, které se snažily v dětech vzbudit zájem nebo jim aspoň více přiblížit vojenský život. Jedna z knih přibližuje vojenské manévry formou příběhu jedné vesnické rodiny. V rámci příběhu se malý chlapec odtrhne od práce, aby se mohl podívat na procházející vojáky, kteří se přesouvají na manévry. Zde byly popsány

¹⁵² *CPO o první pomoci, Pardubice 1938, s. 5.*

jednotlivé zbraně vojska. Chlapec se setkal s pěšáky, důstojníky jezdci i dělostřelci. Každá zbraň byla v příběhu podrobně popsána, aby ji mohl každý chlapec dobře rozeznat. Byly také vysvětleny rozdíly mezi řadovými vojáky a důstojníky. V rámci této druhé části knihy, která popisuje přesun vojáku přes vesnici chlapce, je tedy cílem připravit mládež na to, že se v jejich blízkém okolí mohou objevit vojáci. Popis jednotlivých zbraní (jednotek) měl mládeži pomoci lépe vojáky rozeznávat. Příchod vojáků je také líčen jako velká událost, která přitahuje nejen mládež, ale také i dospělí. Zde tedy byl příchod vojska líčen jako událost, které se nebylo nutné obávat, ale spíše ji vítat.

V další části knihy se v rámci příběhu chlapec zatoulá do nejbližších vojenských kasáren. Zde se ho ujme voják, kterého chlapec zná od vidění. Zde v rámci příběhu byly představeny ubikace vojáků i základní věci života v kasárnách. Byla zde popsána služba dozorcího v kasárnách, pravidelný výdej jídla a výbava světnice.¹⁵³ Při návratu z kasáren se chlapec zatoulal do lesa a byl zastižen bouří. Zde se opět setkává vojáky, kteří byli na manévrech. Zde byl chlapec i čtenář seznámen s vojenským nocováním. V závěru knihy se chlapec opět setkal s rodinou a společně sledovali probíhající manévry. Strýček chlapce vzpomínal a vysvětloval, že armáda má sice mnoho vojáků, ale na případný boj by sami nestačili.¹⁵⁴ Proto bylo prý zapotřebí záloh, ve kterých byl i on sám.

Vidíme, že tato kniha vyšla v roce 1936, tedy ještě před vydáním zákona o branné výchově. Kniha byla vydána státním nakladatelstvím v Praze. Kniha formou dětského příběhu přibližovala vojenský život v různých podobách. Tím se snažila upoutat a zaujmout mládež.

Pro ty nejmenší mohl být vojenský život nebo podoba armády představena pomocí knihy obsahující obrázky a verše týkající se armády. Kniha *Sláva děti, vojáci jsou tady* je právě takový příklad.¹⁵⁵ Tato kniha byla určena nejmenším dětem. Pomocí velkých a pestrých obrázků a jednoduchých veršů zde byly představy opět jednotlivé zbraně a útvary, jako byli například dělostřelci, jízda nebo mechanizované útvary. Kromě představení jednotlivých zbraní armády jsou v závěru knihy zobrazeny děti, které jsou vyzbrojeny maketami zbraní a přileb. Chlapci jsou zde vystrojeni tak, aby co nejvíce připomínali pěšáky a dívky mají pásky s červeným křížem. Toto zobrazení mělo nejspíše představovat budoucí možnosti, jak přispět k obraně státu. Opět to mělo v dětech vzbudit zájem o armádu a o vojenský život.

V roce 1936 byla vydána další kniha, která se úplně nevěnovala představení života v armádě. Jednalo se o vyprávění příběhu mladého kluka, který nastoupil na učení v továrně, která vyráběla automobily a letadla. Tento příběh měl vzbudit zájem o letectví a o pracovní nadšení. Snažila se ukázat, že je potřeba mít dostatek dělníků v tomto oboru. Kniha obsahovala 31 kapitol a skoro každá kapitola se v rámci příběhu věnovala jednotlivému kroku výroby letadla. Chlapec, který do továrny nastoupil, byl postupně seznámen s jednotlivými typy práce i s různými stroji.¹⁵⁶ Stejně se také seznamovali čtenáři, kterými měli být zřejmě především podobní chlapci, před nimiž stála volba povolání. Kniha byla doplněna o mnoho obrázků různých strojů a pohledů, jako byl například motor nebo kabina letounu. Kniha se snažila

¹⁵³ Oldřich TICHÝ, *Na manévrech*, Praha 1936, s. 28.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 53.

¹⁵⁵ Marta VOLESKÁ- Artuš Scheiner, *Sláva děti, vojáci jsou tady!*, Praha.

¹⁵⁶ Eduard FELIX, *Než letadlo vzlétne*, Praha 1936.

představit práci v továrně a naznačit proces výroby různých součástek. Díky formě příběhu mladého chlapce se kniha stávala pro mladou generaci přitažlivější a více čtivá.

Můžeme tedy vidět, že existovala literatura, která se snažila mládeži nějakou přitažlivější formou představit a přiblížit vojenský život a podobu armády, ale i vojenské výroby. Na druhou stranu byla také literatura, která se věnovala letectví a věcem s letectvím spojeným.

Jako další příklad jsem našel časopis Malý Čechoslovák, kde se objevily články o plachtění nebo výrobě domácích padáků jako hraček pro děti. Článek o plachtění se snažil představit plachtění v kluzácích jako základ létání s motorovými letadly. Čtenářům bylo po jednotlivých krocích pospáno létání s kluzáky. Naučení se létání s kluzákem byl první předpoklad proto, aby se pilot kluzáku později mohl stát pilotem motorového letadla. Článek měl vzbudit v mládeži zájem k létání. V závěru článku bylo uvedeno, že tento nový trend nebo lépe řečeno sport byl velmi oblíbený u Němců. Létání s kluzáky byl prý velmi levný a rychlý způsob, jak vycvičit dobré letce. I Československo potřebovalo mít dostatek pilotů, a proto bylo nezbytné prezentovat a šířit možnost plachtění s kluzáky mezi mládež. Dle článku řady československých plachtařů rostou díky velkému zájmu mládeže a dobré činnosti Masarykovy letecké ligy.¹⁵⁷

Z této sondy do literatury pro mládež se dá soudit, že branná výchova v ČSR se zaměřovala nejen na předávání okamžitě využitelných znalostí a dovedností pro případ války, ale i na přípravu nejmladší generace. Byly to základy budoucí podpory a vychování mládeže, která nebude mít odpor k vojenskému životu a armádě.

4.4.3 Regionální tisk

Noviny Obrana Obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům.

Jako první noviny bych zde rád uvedl Obrana obyvatelstva: Ústřední orgán pro ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům. Tento tisk nebyl regionální, ale celostátní. Uvedl jsem ho zde pro svoje specifické zaměření na obranu obyvatelstva. Domnívám se, že když byl celostátní, tak musel být k dostání i ve městě Chrudim a přilehlém okolí. Tyto noviny se plně věnovaly nejruznějším věcem v oblasti ochrany obyvatelstva před leteckými útoky. Noviny vycházely jednou za měsíc po celý rok, takže mohly podávat pravidelné aktuální informace o problematice. Noviny začaly vycházet v roce 1935 a působily až do roku 1939. V Chrudimském muzeu se sice žádný výtisk aktuálně nenachází, ale v Pardubickém muzeu jsem narazil na několik čísel z roku 1937. Tyto noviny vydávalo nakladatelství Svazu čs. důstojnictva a byly dostupné na celém území Československa. Vzhledem k tomu, že nejvíce čísel, které se dochovaly v Pardubickém muzeu, je z ročníků 1936/1937, rozhodl jsem se, že z toho ročníku zpracuji obecnou charakteristiku a vyberu některé zajímavosti.

Každé číslo na úvodní stránce mělo obsah, který obsahoval všechny autory a názvy článků. Každý si tak mohl najít to, co ho konkrétně zajímalo. Mohli jsme zde najít články věnující se základním tématům, jako byly účinky bojových látek či ochrana proti nim, ale také

¹⁵⁷ Hubert VÁHALA, *Plachtění*, in: *Malý Čechoslovák. Časopis pro mládež církve československé, Ročník XI, Praha 1935/36, s. 47.*

jsme zde mohli najít třeba článek o již zmiňovaném profesoru Felixi Zemanovi z Chrudimě, který zde uváděl v článku organizaci protiletecké školy na chrudimských školách. Zde jsme se mohli dozvědět, že mládež chrudimských škol se již před zavedením CPO na školách aktivně podílela na zvyšování brannosti například v místní pobožce Masarykovy letecké ligy. Když došlo k vydání patřičného výnosu, který umožnil organizaci školních CPO, tak již chrudimská mládež měla dobré základy. Profesor Zeman také v článku uváděl, že zájem a činnost mládeže ve zvyšování brannosti je tou nejlepší propagací CPO a všeobecné brannosti.¹⁵⁸

Dle dalších informací chrudimské školy obdržely potřebné instrukce a měly hlavně v prvé řadě a informovat své žactvo o důležitosti CPO a o hodnotách, které byly potřebné ke fungování CPO. Hlavní odpovědnost měla být na žácích. Učitelé měli jen dopomáhat a podporovat žáky v této činnosti. Školy samozřejmě měly navázat spolupráci s obecní CPO, která by jim předala již nabitě zkušenosti. V posledním kroku mělo dojít k organizaci a vycvičení řady služeb obdobně jako u obecní CPO. Výcvik těchto školních CPO měli mít na starosti učitelé, kteří by získávali dovednosti a znalosti v kurzech CPO.¹⁵⁹

Zajímavá část článku také upozorňovala, ať mládeži nejsou přednášeny zdlouhavé proslovy a příliš zdlouhavá teoretická část. Bylo nutné mládež zaujmout, a tak bylo doporučeno, aby úvodní přednesy a proslovy netrvaly příliš dlouho a aby je ideálně přednášel nějaký vhodný učitel nebo dokonce někdo z řad žactva. Hlavní pozornost měla být věnována praktickému cvičení.¹⁶⁰

Můžeme tedy vidět hezký příklad článku, který měl v těchto novinách ukázat na příkladnou organizaci CPO v chrudimských školách a vzbudit zájem i v širokých řadách mládeže a ukázat základní organizační kroky.

Články uvedené v těchto novinách často obsahovaly řadu obrázků. Mohlo se jednat o pořizené fotografie z nejrůznějších cvičení, ale také se mohlo jednat o fotografie nebo obrázky různých konstrukcí protileteckých krytů.

Dokonce zde bylo myšleno i na psychickou stránku obyvatelstva. Mohli jsme zde najít článek, který se věnoval panice, která by vznikla při leteckých či plynových útocích. Poprvé jsem zde v těchto novinách našel zmínku o této stránce obrany obyvatelstva. Psychické odolnosti civilního obyvatelstva zde byla přisuzována stejná důležitost jako připravenosti armády. Každý letecko-chemický útok by se snažil podlomit morálku vojákům i civilistům a způsobit demoralizaci a vyvolat paniku. Panika je nebezpečná v tom, že se může snadno šířit. Celý dav lidí tak mohl být zasažen panikou a mohl začít jednat nerozváženě, bez smyslů a nastal by zhoubný zmatek.¹⁶¹

Vidíme, že se zde objevil i článek z dosud troufám si říct nezmíněné oblasti. Psychická odolnost a nebezpečí paniky bylo téma, které jsem v žádné dobové příručce, kterou jsem

¹⁵⁸ Felix ZEMAN, *Organizace protiletecké obrany na chrudimských školách, Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům, Číslo 5, Ročník 1936/1937, s. 145.*

¹⁵⁹ Felix ZEMAN, *Organizace protiletecké obrany na chrudimských školách, Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům, Číslo 5, Ročník 1936/1937s.146.*

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Osvald VYMĚTAL, *O panice, Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům, Číslo 5, Ročník 1936/1937, s.163.*

prostudoval, nenašel. Je vidět, že v těchto novinách byl prostor pro dosud nezviditelněná témata.

Dalším z dosud málo zmíněných témat bylo využití psů v chemické válce. Psi byli obecně používáni hojně v armádě i u bezpečnostních sborů. V rámci dobových příruček jsme se mohli dočíst v rámci kapitol ochrany před bojovými látkami i o tom, že bylo nutné myslet na domácí zvířata a bylo nutné jim také zajistit ochranné prostředky. Tento článek však informoval o využití psů při detekci bojových látek.¹⁶²

V Obraně obyvatelstva bychom mohli najít velikou spoustu takovýchto zajímavých a nevšedních článků. Můžeme tedy říct, že tyto noviny byly velmi dobrým zdrojem nejružnějších informací k CPO a mnoho článků poukazovalo na tehdy nevšední oblasti CPO.

Hlasy východočeské

Tyto noviny jsem využil hlavně pro rok 1930, kdy se město Chrudim zapojilo do leteckých manévru v srpnu 1930. Tyto letecké manévry jsem již popsal v kapitole věnující se záležitostem obce, ale chtěl bych zde ještě zmínit pohled novinářů a vážnost, kterou noviny této události věnovaly. Samozřejmě se jednalo o velkou událost, a tak jí byla věnována větší pozornost. Tyto manévry a snahy obce v oblasti protiletecké ochrany jsou důkazem, že hrozba chemicko-letecké války byla vnímána ještě dříve, než se mezinárodní situace začala zhoršovat s příchodem nacistů k moci.

V 31. čísle ze dne 1.8.1930 vyšel na úvodní straně novin článek, který informoval o nadcházejících leteckých manévrech. Bylo zde sděleno, že budou probíhat ukázky pasivní ochrany s přítomností občanů a dále že budou probíhat denní i noční nálety. Kromě těchto informací bylo sděleno, že se utvořil místní výbor pasivní ochrany tvořen různými korporacemi plus městskými bezpečnostními sbory. Občané tak byli informováni o tom, co se bude dít, kdo je bude chránit a dále jak bude takový letecký útok oznámen. Dále zde byly uvedeny instrukce, jak se chovat, když letecký útok nastane.¹⁶³

Vidíme tedy, že regionální tisk byl ideální formou, jak informovat místní obyvatelstvo a připravit je na to, co se mělo dít, a hlavně jak se správně zachovat.

Další zmínka o tomto cvičení byla podána formou reportu, který vyšel až druhý týden po skončení cvičení. Zde byl průběh cvičení popsán a bylo zmíněno, jak důležité bylo vyzkoušet spolupráci mezi vojskem a civilním obyvatelstvem. Byla také zmíněna důležitost protiletadlové obrany a snaha civilního obyvatelstva. Byla zde tedy informativní část věnující se průběhu činnosti a zároveň zde byl prostor pro všeobecné informace. Celkově v tomto čísle byla článek o těchto leteckých manévrech věnována téměř celá stránka. Pozornost byla také věnována pomocným službám tehdy místní občanské protiletadlové obraně.¹⁶⁴

Leteckým manévrum ze srpna byla věnována celá titulní strana příštího čísla. Úvodní článek se snažil reagovat na kritiku tohoto cvičení, která přicházela z Německa. Dle zde uvedených informací si Německé mělo stěžovat na provádění těchto leteckých manévru

¹⁶² Robert VÁŇA, *Pes v chemické válce, Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům, Číslo 7, Ročník 1936/1937, s. 241.*

¹⁶³ *Pokyny pro nácvik pasivní obrany civilního občanstva proti leteckým útokům, Hlasy východočeské, číslo 31, zde dne 1. srpna 1930.*

¹⁶⁴ *Letecké cvičení v srpnu 1930, Hlasy východočeské, Číslo 33, ze dne 15. srpna 1930.*

z důvodů plýtvání financí během těžkých časů hospodářské krize. To prý podporovalo a představovalo válečné smýšlení. Kromě toho prý československá vojenská správa klamala civilní obyvatelstvo účinností vzdušných zbraní a o hrůzách příští války.¹⁶⁵ Podle Německa prý nebyla žádná účinná ochrana před letecko-chemickou válkou a zasaženým městům hrozila úplná zkáza. Kvůli tomu nemělo smysl investovat peníze k budování ochrany civilního obyvatelstva, ale investovat veškeré úsilí do pacifismu a protiválečné propagandě. Jen to mohlo zajistit mír a bezpečí. Následující odstavce se snažily obhájit účel leteckého cvičení a budování pasivní protiletecké ochrany.

Následující článek se opět věnoval detailnímu popisu leteckých manévřů v Chrudimi. Novináři byli pozváni na toto cvičení, aby mohli detailně zaznamenat průběh cvičení a práci letců a vojáků.¹⁶⁶

V následujícím čísle se nacházela poslední část věnující se leteckému cvičení. Zde bylo celé cvičení shrnuto a byl opět zvýrazněn význam takového cvičení a úsilí. Novináři velmi kladně hodnotili pozvání na manévry a konstatovali, že přítomní důstojníci a vojáci působili dojmem, že věci plně rozumí. Bylo zde taky zmíněno, že během celých manévřů nedošlo k žádné nehodě ani vážnější ztrátě na materiálu. Tento fakt prý jen potvrzoval schopnost a připravenost armády. Novináři také kladně hodnotili spolupráci občanských organizací a místního výboru pasivní ochrany. Všechny organizace projevíly snahu a spontánní ochotu.¹⁶⁷ Jediné, čeho prý nebylo úplně dosaženo, bylo výraznější utlumení plynoucího života během cvičných náletů.

Můžeme tedy vidět, že leteckým manévřům byla věnována velká pozornost v tisku. Před konáním tisk informoval obyvatelstvo před touto akcí. Krátce po skončení tisk popsal obecněji a posléze i detailní průběh akce. Snažil se také toto cvičení obhájit před zahraniční kritikou a povznést význam pasivní ochrany před leteckými útoky. Kromě toho také celé manévry zhodnotil.

Zpravodaj Chrudimska

Tento regionální tisk jsem zvolil proto, protože jsem dostal díky chrudimského Státnímu okresnímu archivu digitální podobu výtisků od roku 1931 až pro rok 1938. Tyto noviny vycházely každý týden a snažily se zachytit zajímavé zprávy nejen z města Chrudim, ale i z nejbližšího okolí.

Rozhodl jsem se projít každý výtisk těchto novin a zaměřit se hlavně na titulní strany, kde se objevovala aktuální a nejzajímavější témata. V rozmezí let 1931 až 1933 jsem neobjevil žádné zmínky o brannosti nebo nutnosti připravovat Československo na budoucí konflikt. Hlavním tématem je pochopitelně hospodářská situace. Občas se zde objevil článek týkající se fašismu. Teprve v roce 1934 jsem objevil první článek ve Zpravodaji Chrudimě, který se zabýval branností národa. Tento článek apeloval na podporu stálých i nových Národních střeleckých jednot, které svojí činností měly podporovat brannost národa. Tisk zde tedy prezentoval tento spolek jako možnost, jak podpořit brannost národa a zároveň možnost, jak se naučit zacházet

Manévry a válka, Hlasy východočeské, Číslo 34, ze dne 22. srpna 1930.

¹⁶⁶ *Letecké cvičení v srpnu 1930, tamtéž.*

¹⁶⁷ *Letecké cvičení v srpnu 1930, Hlasy východočeské, Číslo 33, ze dne 15. srpna 1930.*

Manévry a válka, Hlasy východočeské, Číslo 34, ze dne 22. srpna 1930.

se zbraní v ruce. Národní střelecký svaz měl vydávat tiskopisy a stanovy, které měly pomoci zakládat nové střelecké jednoty. Bylo apelováno na střední školy a korporace, aby mladým lidem nebránily, ba naopak aby vsup do střeleckých jednot přímo doporučovaly.¹⁶⁸

Branné a letecké dny

Další článek, který bych mohl spojit s branností, byl spíše pozváním na den brannosti, který se měl konat v Hlinsku 8. července 1934.¹⁶⁹ V dalším čísle byly uvedeny poznámky na úvodní straně, které se věnovaly dnům brannosti. Zde tisk kladně hodnotil snahu dnů brannosti, při kterých docházelo ke secvičení armády a občanstva.¹⁷⁰ Zároveň také byla demonstrována snaha bránit statky a životy. V rámci stejného čísla byl další článek, který se věnoval dnům brannosti. Konkrétně se zabýval účastí vojska na těchto dnech. Bylo zmíněno, že v roce 1934 v rámci úsilí zvýšení brannosti národa, se pořádají dny brannosti, na kterých se mělo prezentovat spojení armády s občanskými korporacemi. Článek upozorňoval na to, že přesuny celých jednotek musely být hrazeny z pořadatelského rozpočtu, protože vojenská správa nemohla tyto přesuny financovat. Článek dále poukazoval na to, že tyto dny brannosti, na kterých se prezentuje armáda, zabírají čas, který by vojáci mohli jinak trávit výcvikem nebo svým volnem. Bylo tedy potřeba myslet na nově nastoupené vojáky, kteří potřebovali nejvíce času pro výcvik. Článek tedy doporučoval, aby se dny brannosti v rámci jednoho okresku spojily, aby nejbližší vojenská posádka nemusela vystupovat na každém dni brannosti ve stejném okresu. Měl se tím zkrátka ušetřit čas. Další z možností, jak armádě při těchto dnech ulevit, bylo apelováním na organizátory, aby větší část programu těchto branných dnů vyplňovaly tělovýchovné organizace.¹⁷¹ Vidíme tedy, že i tisk mohl být kritický a poukazovat na jisté nedostatky.

Jak již byly zmíněny zmínky o dnech brannosti, v jednom čísle z června bylo opět připomenuto datum, kdy se v Chrudimi měl konat den brannosti. Byl zde již i popsán přibližný program a složení účinkujících. Samozřejmě zde měly být veškeré tělovýchovné a kulturní korporace a velká účast žactva. Dne brannosti se měla účastnit i armáda a datum konání bylo stanoveno na 30. září 1934.¹⁷² Kromě ukázek zmíněných účinkujících měl být proveden cvičný nálet na Chrudim ve dne i v noci. V dalších číslech se objevovali zmínky o dnech brannosti v Hlinsku, Skutči nebo Nasavrkách. Celkově tak můžeme vidět snahu tisku tyto dny zviditelnit. V některých číslech bylo předem na tyto dny upozorněno nebo byly doplněny informace o programu. Po konání dne brannosti se často tisk vyjádřil k této události. Občas byl uvedena jen zmínka, že den brannosti proběhl a kdo vše byl přítomen. Pokud ale šlo o den brannosti většího rozsahu, pak byla pozornost tisku samozřejmě větší. Den brannosti, který se konal v Chrudimi dne 30. září 1934, byl velkou událostí. Dle hodnocení tisku Chrudim nebyla nikdy více přelidněná než při tomto dnu. Už od ranních hodin byla místa pro diváky zaplněna. Během tohoto dne proběhla i velká ukázka hasičstva. Tento velký den brannosti v Chrudimi byl hodnocen kladně a na tuto akci se dostavilo i velké zastoupení z okolního venkova.¹⁷³

Kromě dnů brannosti se také objevila zmínka o přípravách konání leteckého dne v Ochozi, což je nedaleko Nasavrk. Letecký den měl pořádat sbor dobrovolných hasičů a tato

¹⁶⁸ *Vybudovati silné Národní střelecké jednoty, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 4, ze dne 25. ledna 1934.*

¹⁶⁹ *Hlinecko, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 19, ze dne 10. května 1934.*

¹⁷⁰ *Poznámky, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 20, ze dne 17. května 1934.*

¹⁷¹ *Účast vojska při dnech brannosti, tamtéž.*

¹⁷² *Den brannosti v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 25, ze dne 21. června 1934.*

¹⁷³ *Velký den brannosti v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 40, ze dne 4. října 1934.*

akce byla schválena ministerstvem národní obrany. Této události se měla účastnit i armáda, která měla dodat letouny na ukázkou a pozemní vojsko s protileteckou výzbrojí.¹⁷⁴ Letecký den v Ochozi nebyl jediný v okolí. V srpnu roku 1934 se podobný letecký den konal v Trhové Kamenici, a i zde byly přítomny armádní letouny k ukázce.¹⁷⁵

Ačkoliv tyto dny dominovaly hlavně v roce 1934, tak i v roce 1936 jsme mohli najít zmínku o pořádání podobných akcí. Akce menšího rozsahu byla pořádána obecní a měšťanskou školou u Skutče. Zde se pořádal den tělovýchovy, brannosti a závodů žactva.¹⁷⁶

Cvičné nálety a cvičení CPO

V novinách se také objevovaly informace o cvičném bombardovacím náletu na Chrudim konaným 13. května 1934. Zde bylo pospáno, jak nálet proběhl a jak místní obranný výbor obyvatelstva spolu s dalšími organizacemi pohotově zasáhl a demonstroval svoji činnost. Nálet cílil na místní pivovar a cukrovar. Byla zde uvedena i informace, že se podobný cvičný nálet bude opakovat při dnu brannosti v Chrudimi dne 9. září.¹⁷⁷

V roce 1935 ve Zpravodaji Chrudimska vyšel článek, který informoval ohledně letecké kázně obyvatelstva. Kurzy, přednášky a novinové články věnující se letecko-chemické válce byly jen teoretickou průpravou, která nestačila. Bylo dle textu nutné získat praktické zkušenosti a vyzkoušet si tyto teoretické znalosti v praxi. K získání praktických zkušeností obyvatelstva měly sloužit cvičné letecké útoky na města. Tyto letecké útoky měly nejen pomoci získat praktické zkušenosti obyvatelstva, ale také měly lépe ukázat účinnost této moderní zbraně. Článek tak zároveň varoval, že druhé polovině roku 1935 dojde nejspíše k náhodným cvičným leteckým útokům ve velkém měřítku na některé kraje¹⁷⁸. Na civilní obyvatelstvo bylo apelováno, aby tyto cvičné nálety nebralo jako velkou podívanou, ale jako vážnou věc.

Lidé přesto tyto cvičné nálety brali jakou velkou podívanou a velice si je užívali. Ve Zpravodaji Chrudimska se objevil článek, který hodnotil cvičný nálet na jarmark hovězího dobytka u Chrasti.¹⁷⁹ Zde byl tento nálet nejspíše náhlý a nebyl předem očekávaný. Bezpečnostní orgány se snažily účastníky tohoto trhu aspoň schovat pod stromy u kostela, aby nemohli být spatřeni letci. I přes tuto snahu mnoho návštěvníků neodolalo zvědavosti a přes instrukce bezpečnostních orgánů nálet sledovali s úžasem.

V jiném článku jsme se mohli dozvědět hodnocení cvičení civilní protiletecké obrany v Chrudimi. Zde bylo psáno, že cvičení mělo hlavně vyzkoušet pohotovost oddílů CPO v celém kraji. Zvláštní pozornost byla věnována službám signální, poplachové, zatemňovací, požární a zdravotní. Článek hodnotil toto cvičení jako velmi úspěšné, protože místní obyvatelstvo mělo pochopení a bez odporu uposlechno veškeré výzvy.¹⁸⁰ Pro členy CPO to muselo být náročnější cvičení, které jim 4 dny nedalo řádný spánek. Tato obětavost však členům CPO přinesla odměnu ve zdaru a úspěchu tohoto cvičení.

¹⁷⁴ *Letecký den v Ochozi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 28, ze dne 12. července 1934.*

¹⁷⁵ *Letecký den v Trhové Kamenici, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 34, ze dne 23. srpna 1934.*

¹⁷⁶ *Den tělovýchovy, brannosti a závodů žactva, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 25, ze dne 18. června 1936.*

¹⁷⁷ *Bombardovací nálet na Chrudim, tamtéž.*

¹⁷⁸ *Výchova obyvatelstva k letecké kázni, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 26-27, ze dne 27. června 1935.*

¹⁷⁹ *Letecký nálet na chrastecským jarmarkem, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 30, ze dne 23. července 1936.*

¹⁸⁰ *Cvičení civilní protiletecké obrany v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 32, ze dne 6. srpna 1936.*

Činitelé CPO v Chrudimi mohli asistovat při výcviku jiných činitelů CPO z okolních obcí. Chrudimští členové CPO se tak podíleli na cvičení členů CPO v Nasavrkách. V Nasavrkách tak proběhl praktický i teoretický kurz pro instruktory CPO.¹⁸¹ Kurzu se také zúčastnilo hasičstvo i občanstvo. Teoretická část se věnovala ochraně před bojovými látkami a asanačnímu výcviku. Praktická část se věnovala zásahu asanační a samaritské služby po cvičném náletu.

Přednášky a kurzy

V tisku se také objevila zmínka nebo spíše poděkování Josefovi Slámovi, který vedl přednášku o pasivní ochraně obyvatelstva pro případ plynové války a první pomoc, která byla určena dívkám místních škol. Pozornost posluchaček byla prý velmi velká díky jasnosti a věcnosti přednášky.¹⁸² Vedoucí přednášky byl také požádán, aby přednášel i na dalších školách.

I v jiných číslech se objevovaly informace ohledně konaných přednášek na téma chemicko-letecké války. Další podařená přednáška na téma chemicko-letecké války byla uspořádána místním výborem obrany obyvatelstva v dubnu 1935. Přednáška ukázala, že nešlo spoléhat na úmluvy zaručující šetření občanského obyvatelstva při leteckých a plynových útocích. Bylo také zmíněno, že tuto obranu je nutné řádně připravovat individuálně i kolektivně.¹⁸³ Tato přednáška byla velmi kladně hodnocena posluchači.

V tisku se také objevilo hodnocení kurzu branné předvojenské přípravy branců, který proběhl v srpnu 1935. Součástí kurzu byl i pochod 50 branců a čtyř důstojníků v záloze z Chrudimi do Masarykových kasáren v Pardubicích.¹⁸⁴ Zde se branci seznámili s vojenským životem v kasárnách a poobědvali společně s vojáky. Tím byl zakončen první branný předvojenský přípravný kurz. Dle tisku byl tento první kurz úspěšný a měl prý slušnou účast. Bylo očekávání, že následující kurzy budou mít stejnou hojnou účast i oblibu pro nevojáky, brance i vojíny v záloze. Tyto kurzy pořádal Svaz čsl. důstojníků v Chrudimi. Svaz také pořádal instrukční kurzy pro důstojníky v záloze. Formou tisku mohli oslovit a informovat důstojníky v záloze o konání těchto kurzů. Článek také uváděl, že tyto instrukční kurzy měly v Chrudimi dobrou tradici a každým rokem stoupala jejich návštěvnost.¹⁸⁵

Další přednáška se konala ve Skutči v roce 1936. Přednáška věnující se ochraně proti leteckým a plynovým útokům byla pořádána místním výborem obrany obyvatelstva spolu s ČČK, Sokolem a dobrovolnými hasiči. Přednáška byla doplněna o promítání tematických diapozitivů a na závěr místní samaritáni předvedli praktické používání ochranných masek. Dle tisku byl o tuto přednášku nevšední zájem.¹⁸⁶

V Chrudimi jsme díky tisku mohli najít informaci, že se konal i kurz první pomoci. Tento kurz byl hodnocen jako velmi žádný a byla velká účast, okolo 70 účastníků.¹⁸⁷ V článku bylo také zmíněno, že četnost těchto kurzů závisí na místních praktických lékařích, kteří tyto

¹⁸¹ *Velitelství civilní protiletecké ochrany v Nasavrkách, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 20, ze dne 20. května 1937.*

¹⁸² *Pasivní ochrana obyvatelstva pro případ plynové války a první pomoc, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 22, ze dne 31. května 1934.*

¹⁸³ *Chemická a letecká válka budoucnosti, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 17a, ze dne 27. dubna 1935.*

¹⁸⁴ *Branná předvojenská příprava na Chrudimsku, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 36, ze dne 5. září 1935.*

¹⁸⁵ *Instrukční kurzy pro záložní důstojníky v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 38, ze dne 19. září 1935.*

¹⁸⁶ *Místní výbor obrany obyvatelstva, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 6, ze dne 6. února 1936.*

¹⁸⁷ *Obrana města proti leteckým útokům, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 24, ze dne 11. června 1936.*

kurzy vedou. Druhé kritérium pro uspořádání takových kurzu byla dostačená zásoba zdravotnického materiálu na cvičení.

Dále se i ve Skutči pořádal kurz pro výcvik instruktorů CPO. Tento kurz pořádala skutečská CPO pro své členy i občany. Kurz se věnoval přípravě asanační služby, samaritské služby ale i všeobecným znalostem ohledně ochrany před leteckými útoky. V rámci těchto kurzů byly i promítány filmy jako Zamořeno yperitem či Nemocnice úkrytů.¹⁸⁸ Každý film měl být doplněn teoretickou i praktickou částí. Tyto kurzy byly pro členy CPO povinné, ale mohli se jich účastnit i ostatní občané.

V roce 1937 se také poprvé objevil v tisku článek informující o kurzu pro dobrovolné sestry ČČK v Chrudimi. V únoru 1937 tento kurz navštívilo 31 posluchaček.¹⁸⁹ Kurz se věnoval teorii i praktickému nácviku. Pozornost byla věnována ošetrovatelské péči, ale také ochraně před leteckými útoky.

V Chrudimi se konal i informační kurz CPO. Chrudimská CPO společně se školou protiletadlové civilní obrany v Olomouci pořádala informativní kurz týkající se účinků zbraní. Součástí měla být přednáška o účincích leteckých a plynových zbraní, přednáška o ochraně před leteckými útoky a poskytnutí první pomoci. Přednášky měly být opět doplněny o promítání naučných filmů. Měla také proběhnout i praktická ukázka na náměstí.¹⁹⁰

Naše Vojsko

Od roku 1934 se v číslech Zpravodaje Chrudimska objevuje sekce, která se věnovala vojenským záležitostem. Tato sekce se nazývala Naše vojsko a v ní byly uváděny informace například pro záložníky ohledně nadcházejících cvičení či informace o různých změnách. V této sekci se nakonec také objevilo finální hodnocení nebo spíše symbolické ukončení leteckých a branných dnů. Vojenská správa zde poděkovala všem, kteří se těchto dnů účastnili a podpořili tím brannost státu a pak hlavně tisku, který tyto akce zviditelňoval. Tato snaha rozšířila myšlenku obrany státu do širších vrstev obyvatelstva a podpořila tím armádu. Na závěr bylo zmíněno, že je potřeba dbát rozumné míry v těchto akcích, a tak proto neměly být v následujícím roce již pořádány žádné další letecké nebo branné dny.¹⁹¹ V tomto článku se také řešila otázka spolehlivých sirén jako zvukového varování v případě leteckých útoků.

Hlídka dorostu

Ve Zpravodaji Chrudimska se také objevovala sekce Hlídka dorostu, která se věnovala mládeži. V roce 1935 se v této sekci objevil článek, který se snažil ukázat zdatnou mládež jako základ zdatné armády. Článek se snažil poukázat na význam pěstování zdatné a chrabré mládeže. Jen tím se mohla zajistit zdatná armáda, která bude zárukou bezpečnosti. V článku se odkazovala na bitvu u Zborova, kde prý nerozhodoval o výsledku bitvy počet, ale chrabrost, mravní síla a vlastní vůle legií. Tyto vlastnosti byly pro mládež důležité, aby z ní později mohla být vytvořena zdatná armáda, která se nebude bát nebezpečí a bude mít smysl pro obětavost a povinnost.¹⁹²

¹⁸⁸ Mobilizace mravních sil na obranu státu na Skutečsku, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 1, ze dne 7. ledna 1937.

¹⁸⁹ Kurz pro dobrovolné sestry Čsl., Červeného kříže v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 7, ze dne 18. února 1937.

¹⁹⁰ Informační kurz CPO v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 15, ze dne 15. dubna 1937.

¹⁹¹ Ukončení dnů brannosti a leteckých dnů, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 42, ze dne 18. října 1934.

¹⁹² Zdatná mládež-zdatná armáda, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 39, ze dne 26. září 1935.

Sokolská hlídka

Tato sekce se věnovala činnosti Sokola. Byla skoro v každém čísle a uváděla krátké informace o činnosti místního a okolního Sokola. Většinou se zde objevovaly informace o schůzích, plánovaných cvičeních či jiných sportovních nebo kulturních akcích. Teprve v roce 1935 zde padla informace, že se měla konat povinná schůze Sokola v Chrudimi a zde měla proběhnout přednáška na téma brannost národa z hlediska sokolského.¹⁹³ V následujícím čísle bylo zhodnocení této schůze. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole věnující se Sokolu, tak při této povinné schůzi byla účast malá. Vedoucí přednášky se snažil vysvětlit podobu brannosti národa dle sokolského hlediska. Sokol neměl svoji předvojenskou přípravou tvořit vojáky, ale měl vytvořit zdatné, otužilé a silné muže, z kterých si armáda vojáky vycvičí.¹⁹⁴

Některé články týkající se činnosti Sokola nebyly uvedeny v sekci Sokolská hlídka. Například článek informující o branném srazu Sokola. Tento branný sraz Sokola byl nejspíše celostátní. V Chrudimi se sešlo celkem 453 dospělých členů, 91 členů dorostu a 244 žáků.¹⁹⁵ Muži včetně dorostu zde provedli pochodové cvičení spojené se střelbou z pušky a hodem granátem. Ženy si vyslechly přednášku o významu brannosti pro ženy a byly vyzvány, aby se zapojily do kurzu první pomoci a aby se přihlásily do služby samaritské v rámci CPO.

Selská hlídka

I tato sekce věnující se Selské jízdě se ve Zpravodaji Chrudimska objevovala častěji. Do roku 1936 však její obsah obsahoval spíše organizační informace pro členy o kulturních akcích a valných hromadách. V roce 1936 se však objevila v této sekci zmínka, že chrudimská Selská jízda pořádala nejspíše pro své členy kurzy branné výchovy. Tyto kurzy obsahovaly pořadové cvičení s puškami.¹⁹⁶ Je otázka, zda členové Selské jízdy cvičili se skutečnými zbraněmi nebo jen s cvičnými.

Jiný článek v této sekci informoval o povinných střelbách členů Selské jízdy. Sraz měl být na Podhůře nedaleko města Chrudim.¹⁹⁷ Nejspíše kromě nácviku samotné střelby na nějaké střelnici se měl konat i výcvik se zbraní v četách. Detailnější informace však uvedeny nebyly. Článek měl spíše informativní účel.

Objevil se zde také článek, který celkově popisoval činnost a charakter tohoto spolku. V jiných zdrojích jsem se o chrudimské Selské jízdě nic moc nedočetl, a tak jsem jí nevěnoval velkou pozornost. Díky tisku jsem si však mohl udělat lepší představu o činnosti tohoto spolku. Článek propagoval Selskou jízdu jako jezdeckou dobrovolnickou armádu, která stojí po boku regulární armády. Členové této organizace byli spolehliví a měli národního ducha. Činnost vyžadovala vojenského ducha, kázeň a disciplínu.¹⁹⁸

Školská hlídka

Tato sekce se věnoval školním záležitostem. V této sekci na počátku roku 1936 byl sepsán text, který reagoval na zavedení branné výchovy do škol. Bylo zde konstatováno, že učitelstvo brannou výchovu vyučovalo již mnohem dříve, než byla branná výchova zavedena, takže pro

¹⁹³ *Ze Sokola v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 41, ze dne 10. října 1935.*

¹⁹⁴ *Ze Sokola v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 42, ze dne 17. října 1935.*

¹⁹⁵ *Branný sraz sokolstva, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 15, ze dne 22. dubna 1937.*

¹⁹⁶ *Branná výchova, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 4, ze dne 23. ledna 1936.*

¹⁹⁷ *Povinná střelba, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 18, ze dne 30. dubna 1936.*

¹⁹⁸ *Selská jízda-spolehlivá národní stráž, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 21, ze dne 21. května 1936.*

něj nebude problém v tom pokračovat. Bylo zde také poukázáno na to, že učitelé často působí v kulturních nebo tělovýchovných organizacích, kde dále rozvíjejí tuto brannou výchovu. Přesto bylo konstatováno, že je nedostatečně podporována tělesná příprava. Bylo potřeba, aby stát více podporoval výstavbu cvičišť a školních tělocvičen.¹⁹⁹ Podobná prosba se opět objevila v červnu roku 1938. I zde opět článek ze sekce školní hlídky upozorňoval na nedostatek školních tělocvičen, veřejných hřišť a cvičišť²⁰⁰

Další zajímavý článek se objevil v roce 1938. Tento článek v sekci školská hlídka upozorňoval na mimoškolní brannou výchovu v mravních základech. Zde se psalo o střediscích branné výchovy jako hlavní instituci starající se o mimoškolní brannou výchovu u dětí v rozmezí 14 až 17 let. Cílem bylo vytvořit generaci, ve které by se nikdy neobjevila pochybnost bránit svoji vlast.²⁰¹

Brannost a tělovýchova

Tato sekce se ve Zpravodaji Chrudimska začala objevovat od roku 1936. V této sekci se například objevila zmínka, že od prvního ledna 1936 vchází v platnost zákon civilní protiletecké obrany.²⁰² Zde tedy oficiálně vchází platnost názvu CPO. Před tímto zákonem samozřejmě již byla činnost, která byla řízena místními výbory obrany obyvatelstva, která měla vytvářet pasivní ochranu před leteckými útoky. S příchodem tohoto zákona se však organizace a struktura pasivní ochrany před leteckými útoky sjednotila.

V této sekci jsme také mohli najít informaci, která informovala, že Ministerstvo vnitra vyhradilo 3 miliony korun k propagaci protiletecké obrany a pořádání kurzů.²⁰³

V rámci brannosti se v květnu 1938 ve Zpravodaji Chrudimska objevila desatero brannosti. V deseti bodech zde bylo vysvětleno to nejdůležitější, co se týkalo brannosti.²⁰⁴

- Nejhlubší smysl brannosti leží ve dvou věcech: Člověk si musí pomoci sám! Nechtěj, aby za tebe někdo plaval, až tě osud hodí do vody, nýbrž nauč se plavat sám.
- Ochranu potřebuje celý stát! Brannost není záležitostí jen vojska, nýbrž celého národa a každého občana bez výjimky. Brannost se skládala ze složek duševní, hospodářské a vojenské.
- Duševně se ubráníme! Veselý člověk vidí všude dostatek východisek, smutný a vystrašený člověk vidí všude jen hrob.
- Všestranná tělesná zdatnost, budovaná za předpokladu, že si musíme umět pomoci sami, i kdyby nebylo nic z dnešního pohodlí, je naprostou nutností. Užitečná je tělesná námaha, práce a všestranný tělocvik je dobrou přípravou.
- Bezpečný solidní hospodářský základ získaný pílí, snaživostí a podnikavostí je dobrý základ každé obrany.
- Vojenské stroje nejsou určeny k ničení životů, nýbrž pro obranu života našeho státu, stejně tak jako jsou nože lékaře určeny k záchraně života každého jednotlivce.
- Povinnost ohledně branné výchovy stanovené v zákoně 183. z r. 1937 a stanoví, že veškeré obyvatelstvo prodělává od věku 8 do 60 let brannou výchovu přiměřeně svému věku a pohlaví.

¹⁹⁹ *Výchova brannosti ve školách, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 6, ze dne 6. února 1936.*

²⁰⁰ *Brannost národa a naše školní tělocvičny, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 24, ze dne 16. června 1938.*

²⁰¹ *Mimoškolní branná výchova na mravních základech, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 15, ze dne 14. dubna 1938.*

²⁰² *C.P.O., Zpravodaj Chrudimska, Číslo 11, ze dne 12. března 1936.*

²⁰³ *Na propagaci protiletecké obrany, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 4, ze dne 28. ledna 1937.*

²⁰⁴ *Desatero brannosti, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 20, ze dne 19. května 1938.*

- Pomocné a ochranné služby jsou velmi důležitou složkou brannosti. Pečují o nemocné a zraněné a zajišťují ochranu před různými nebezpečími, živelnými a vzdušnými útoky. Bojovník ve frontě s úspěchem obstojí, jestliže mu odpadne starost o toto zázemí.
- Hlavním pilířem brannosti je odolnost duševní a morální. Úkolem nepřátelské propagandy je tento pilíř různými zprávami rozviklat a pak úplně zlomit. Vše, co uslyšíš a přečteš zvaž, zda to má pomoci nebo zda to má uškodit. Teprve pak vol nějakou nauku nebo doktrínu.
- Vojáci potřebují nejen zbraně, ale jídlo, boty, šaty, léky, dopravní prostředky a dobrého ducha zázemí. Kdo o těchto věcech a výrobě mluví zbytečně a s cizími lidmi, pomáhá nepřátelské zpravodajské službě, která hledá naše slabiny ve všech směrech. Politické přesvědčení je kabát a brannost košile. Nejdříve je nutné zajistit existenci a pak doktrínu. Nikdo ti nic nedá, a proto si nedej nikým nic vzít. Buď si vědom své ceny, pracuj a tvrdě se braň! Tak zajistíš sobě a svým blízkým dnešek a zítřek. A to je jediným úkolem branné výchovy.

Toto desatero se snažilo připomenout význam příprav obrany státu. Mělo to také ukázat že vynaložené úsilí a peníze nejsou zbytečné. Mělo obyvatelstvo povzbudit a připomenout některé zásady, aby byla morálka pozvednuta v těžkých dobách.

Články o brannosti se v roce 1938 objevovaly častěji než dříve. Obecně však můžeme říct, že si byly dost podobné. Každý takový článek se snažil zvýraznit a připomenout význam brannosti národa. Ukázat, jakých vlastností je zapotřebí a jak jich dosáhnout. Vždy bylo i ukázáno i odhodlání se bránit.

V roce 1938 v září byl uveden článek věnující se opět spolkům a branné výchově. Zde bylo uvedeno, že každý spolek nehledě na svoji činnost by měl nějakým způsobem přispět k brannosti národa.²⁰⁵ Byl zde uveden příklad, že konzumní spolek může přispět tím, že bude vyvracet poplašné zprávy ohledně nedostatku potravin a zároveň může poskytovat přednášky o šetření a uschovávání potravin. Článek se snažil ukázat, že každý spolek může svým způsobem provádět mravní, tělesnou a naukovou činnost v rámci brannosti národa. Samozřejmě v mezích zákona. Činností těchto spolků se měl eliminovat účinek nepřátelské propagandy, která by těžila z lidské neznalosti a neinformovanosti.

Samaritánství

Tisk se také věnoval významu výcviku samaritánství. Zde se například první zmínka týkala výcviku samaritánství na školách. Článek se snažil informovat o významu samaritánství i v běžném životě. Podle tohoto článku bylo nutné vzbuzovat zájem mládeže o samaritánství již na školách. Byl zde i uveden příklad jedné školy, kde se žáci se zájmem věnovali výcviku a následně i složili zkoušky a stali se z nich samaritáni.²⁰⁶

Československý červený kříž

Již jsem zmiňoval kurzy pro dobrovolné sestry pořádané ČČK. V tisku se však objevovaly i články, které motivovaly ženy ke vstupu do kurzů pro dobrovolné sestry ČČK. V článku z října 1937 byla motivační část, která se snažila zvýraznit význam činnosti dobrovolných sester ČČK. Organizace si dala za úkol soustřeďovat obětavé a statečné ženy, které by v případě války nebo živelní pohromy mohly pomoci. K tomu měl ČČK poskytnout dostatečné vzdělání a výcvik. Proto se konaly 4 až 6denní kurzy pro ženy od 18 let do 50 let.²⁰⁷ I při těchto kurzech měla být

²⁰⁵ *Spolky a branná výchova, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 38, ze dne 22. září 1938.*

²⁰⁶ *Výcvik samaritství na školách, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 26-27, ze dne 27. června 1934.*

²⁰⁷ *Kurz pro dobrovolné sestry Čs. Červeného kříže, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 40, ze dne 14. října 1937.*

pozornost věnována ochraně před leteckými útoky. Každý kurz pak měl končit závěrečnou zkouškou a zapsáním do evidence dobrovolných sester ČČK. Stejný kurz se konal v Chrudimi 14. ledna 1938.²⁰⁸

V tisku se také objevil článek, který reagoval na otázku, kterou si možná každý z nás v této práci položil. Jaký byl rozdíl mezi samaritánkou a dobrovolnou sestrou ČČK? Obě tyto organizace se věnovaly pomoci lidem. Samaritán nebo samaritánka měla za úkol jako první poskytnout první pomoc při náletu, zranění nebo živelní pohromě a zajistit bezpečný přesun do nemocnice nebo jiného zdravotního zařízení. Dobrovolná sestra ČČK se o stejného zraněného starala již v nějakém zdravotním zařízení a asistovala tak lékařům pod dohledem kvalifikovaných ošetřovatelek.²⁰⁹ V dobách míru mohly dobrovolné sestry vypomáhat při větších akcích, jako bylo například hromadné očkování. Společný rys byl dobrovolný vstup do těchto organizací a záštita ČČK.

V roce 1938 vyšel článek shrnující činnost ČČK v Chrudimi za rok 1937. Zde bylo uvedeno, že ke konci roku 1937 bylo v Chrudimi na 22 dobrovolných sester, které se pravidelně scházely na pravidelných měsíčních schůzkách, kde si doplňovaly znalosti a procvičovaly dovednosti.²¹⁰

Jak již bylo zmíněno, tak ČČK se staral o výcvik a propagaci samaritánství. Takže se v tisku i objevil článek informující o proběhlém kurzu samaritánství pořádaném ČČK. Kurz samaritánství se konal v Nasavrkách 6. března 1938. Zde na tomto kurzu bylo přítomno 220 účastníků.²¹¹ Během tohoto kurzu byly uspořádány přednášky na téma ochrana člověka proti bojovým plynům, přednáška o zacházení s plynovou maskou a na závěr přednáška o lidské anatomii a zdravotvědě. Tento kurz měl i pokračování rozdělené do několika dnů. Dle tisku se tyto kurzy těšily čím dál větší pozorností. Kurz navštěvovaly hlavně ženy a dívky.

Svaz čsl. důstojnictva

Od roku 1937 se ve Zpravodaji Chrudimska začala objevovat sekce věnující se činnosti čsl. Svazu důstojnictva. Zde jsme se například mohli dozvědět, že čsl. Svaz důstojnictva hledá důstojníka v záloze i vojíny v záloze, kteří by vedli střelecký výcvik se vzduchovkami, který měl začít od dubna 1937.²¹²

V jiném čísle se také objevila zmínka o ostrých střelbách instrukčního kurzu. Střelba se měla konat jak z pušek, tak i samočinných zbraní.²¹³ Hned na to navazoval článek, který informoval o střeleckém výcviku středoškolského studentstva v Chrudimi. Výcvik měl mít na starost důstojník v záloze a k výcviku byly celkem 4 vojenské vzduchovky.²¹⁴

²⁰⁸ *Druhý kurz pro výcvik dobrovolných sester čsl. Červeného kříže v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 4, ze dne 27. ledna 1937.*

²⁰⁹ *Dobrovolné sestry a samaritánky, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 5, ze dne 3. února 1938.*

²¹⁰ *Činnost odboru dobrovolných sester Čs. červeného kříže v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 10, ze dne 10. března 1938.*

²¹¹ *Samaritánský kurz, Zpravodaj Chrudimska, Tamtéž.*

²¹² *Střelecký výcvik se vzduchovkami, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 11, ze dne 18. března 1937.*

²¹³ *Ostrá střelba, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 17, ze dne 29. dubna 1937.*

²¹⁴ *Střelecký výcvik středoškolského studentstva v Chrudimi, Tamtéž.*

Další činnost představovala přednáška pro zvednutí brannosti ohledně vysvětlení zákona o branné výchově²¹⁵. Tuto přednášku provedli členové Svazu čsl. důstojnictva v Nasavrkách. I tato přednáška měla být doplněna o promítání filmu Naše armáda.

Branný sbor čsl. motoristů

První zmínka o Branném sboru čsl. motoristů jsem objevil v sekci Svazu čsl. důstojnictva v roce 1938 ve Zpravodaji Chrudimska. Zde padla první zmínka o zvolení zástupců pobočky Branného sboru čsl. motoristů.²¹⁶

Další zmínka se opět objevila sekci čsl. Svazu důstojnictva a zde padla prosba, aby se přihlásil každý, kdo měl zájem vstoupit do Branného sboru čsl. motoristů.²¹⁷ Vidíme, že koncem dubna 1938 se rozjel nábor do tohoto sboru.

Z následujícího článku však vyplývá, že o vstup do tohoto spolku však nebyl tak velký zájem, jak se očekávalo²¹⁸. V Chrudimi byla založena pobočka tohoto spolku, ale zájem o členství byl malý. Proto se objevila za tímto článkem další výzva ke vstupu do tohoto spolku. Vstupovat mohli jak muži, tak i ženy. Otázkou je, zda mohli vstupovat jen zájemci, co již měli řidičské oprávnění nebo i lidé, kteří toto oprávnění neměli. Zájemci, kteří již měli řidičské oprávnění a zkušenosti s řízením, by jistě usnadnili spolku práci. Na druhou stranu v této době se ještě velmi hojně používalo koňské síly jako dopravního prostředku. I armáda se velmi spoléhala na koně.

Jiný článek zase informoval o tom, že BSČM potřeboval pro svůj výcvik získat vozidla.²¹⁹ Ta však nemohla být hrazena z příspěvků členů, jelikož by to odrazovalo od vstupu do tohoto sboru. Proto měly být vozy určené k výcviku hrazené hlavně z darů od veřejnosti. Článek se tedy snažil povzbudit veřejnost k poskytování darů pro zajištění lepšího výcviku BSČM. V dalších číslech se pak zveřejňovaly částky od organizací nebo i jednotlivců na podporu činnosti sboru.

Článek o mimořádné valné schůzi BSČM informoval o prvních teoretických kurzech, které byly naplánovány až na 1. září 1938.²²⁰ Vidíme tedy, že sice byla velké snaha tento sbor vytvořit, a první kroky probíhaly počátkem roku, ale praktická činnost měla velké zpoždění.

Titulní strana

V tisku se tako objevovaly řekněme hlavní články, nacházející se na titulní straně novin. Titulní strana obsahovala články informující nebo reagující na aktuální dění nebo trend. Jeden takový titulní článek se nazýval Pro zdatnou armádu a věnoval se tehdejší zhoršené mezinárodní situaci a ztroskotání pacifismu. Článek upozorňoval na zhoršující se mezinárodní vztahy a poukazoval, že nynější nejlepší zabezpečení míru bude spočívat ve vlastní dobré obranné přípravě. Článek se snažil vysvětlit, že budou potřeba investice do obrany a že tyto investice nebudou zbytečné. Bylo zde také zmíněno úsilí zvýšit brannost národa skrze pořádání

²¹⁵ Pro zvýšení brannosti v Nasavrkách, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 48, ze dne 9. prosince 1937.

²¹⁶ Odbočka svazu čsl. Důstojnictva v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 12, ze dne 24. března 1938.

²¹⁷ Odbočka v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 16, ze dne 21. dubna 1938.

²¹⁸ Vstupte do branného sboru čsl. Motoristů v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 19, ze dne 12. května 1938.

²¹⁹ Branný sbor čsl. Motoristů, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 29, ze dne 21. července 1938.

²²⁰ Z branného sboru čsl. Motoristů v Chrudimi, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 33, ze dne 1. září 1938.

leteckých a branných dnů, které zde bylo hodnoceno kladně.²²¹ Tyto akce mezi širokou veřejností rozšířily informaci o tom, jak je budování branné moci důležité a že je potřeba, aby tuto myšlenku široká veřejnost přijala a podporovala.

Další článek na titulní straně týkající se našeho tématu se věnoval půjčce na obranu státu. Tento titulní článek informoval o významu půjčky na obranu státu. Brannost národa nespočívala jen ve vojenské připravenosti a fyzické zdatnosti, ale také ve vysoké morálce. Půjčka a její vypisování předkládala jakousi morální povinnost pro každého občana. Bylo také zmíněno, že zákon o obraně státu představoval hlavní pilíř a zasadil kvádry obrany státu. Půjčka na obranu státu měla představovat cement, který by umožnil pospojování veškerých složek obrany.²²² V dalších číslech se objevovaly zmínky o darech na tento fond.

V roce 1936 bylo velkým tématem i závěrečné vojenské cvičení ve východních Čechách. Hlavní stan těchto cvičení měl mít sídlo právě v Chrudimi. Při těchto cvičeních byl i přítomen prezident republiky.²²³ Článek na úvodní stránce měl spíše odůvodňující charakter. Snažil se vysvětlit, proč jsou cvičení takového rozsahu důležitá a proč občané neměli litovat peněz, které byly potřebné na uskutečnění těchto cvičení. Cvičení nemělo za úkol jen prověřit připravenost a schopnost armády, ale také měl být prohlouben styk občanstva s armádou během těchto velkých cvičení. V následujících číslech byla velká pozornost věnována těmto velkým cvičením a návštěvě prezidenta republiky. Novináři měli možnost se účastnit těchto cvičení a dostali i od armády průvodce, aby mohli zaznamenat průběh těchto cvičení.

V roce 1937 se na titulní stranu Zpravodaje Chrudimska dostal článek, který informoval ohledně celostátní letecké výstavy v Praze. Výstava se měla konat v červnu a měla za cíl propagovat tehdejší stav letectví, stav ochrany a obrany před leteckými útoky. Zajímavé je, že na tuto výstavu mělo být zlevněno jízdné z venkova.²²⁴ Také měly být výhodnější ceny za vstup pro členy různých spolků, jako byla například Masarykova letecká liga či větší skupina.

Velice zajímavý článek se objevil na titulní straně v dubnu 1938. Tento článek se věnoval brannosti v tělovýchovných organizacích. Článek začínal tvrzením, že v této době, kdy veškerá pozornost směřuje ke zvýšení obrany státu, autor O. Smejkal, který se zúčastňoval schůzek Celostátního výboru brannosti uváděl informace ohledně snahy tělovýchovných organizací ve věci branné výchovy. Dle něj za poslední dobu většina tělovýchovných organizací kromě Sokola a Selské jízdy udělaly pro brannost národa jen velmi málo.²²⁵ Dle něj tyto organizace braly brannou výchovu jako vedlejší činnost a hlavní pozornost nadále věnovaly svým dosavadním programům. Dle textu se branná výchova měla svěřit armádě. Místo písemné brannosti měla být brannost vedená jasnými rozkazy vojáků. Jen vojáci mohli dát brannosti potřebný spád a tempo. Mělo se také kontrolovat, kdo měl provádět branou výchovu mládeže a zároveň kontrolovat, kdo tak nekonal. Mělo se dát slovo vojákům, kteří by naučili vést život v brannost, kterou stát vyžadoval. Závěr uváděl, že čím lepší příprava, tím bude méně ustrašenečtí a tím bude blíže ke klidu a míru. Tento článek zřejmě vyjadřoval nespokojenost s dosavadními výsledky brannosti národa ve věcech působení tělovýchovných organizací. Autor byl zřejmě zastáncem jiné podoby vytváření brannosti národa. Je ale pravdou, že pokud se

²²¹ *Pro zdatnou armádu, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 39, ze dne 27. září 1934.*

²²² *Půjčka na obranu státu-bezpečnost, chléb a práce národa, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 23, ze dne 4. června 1936.*

²²³ *Před velkými manévry ve východních Čechách, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 34, ze dne 20. srpna 1936.*

²²⁴ *Celostátní letecká výstava v Praze, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 25, ze dne 10. června 1937.*

²²⁵ *Dejme slovo vojákům, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 16, ze dne 21. dubna 1938.*

i podíváme na obsah této práce, vidíme, že pozornost byla věnována větším a známějším organizacím. Nemůžeme tedy vyvrátit ani potvrdit, že jiné menší tělovýchovné organizace pro brannost dělaly méně.

Poslední číslo *Zpravodaje Chrudimska* z 29. září nám ukazuje reakce na osudové jednání v Mnichově, které zakončuje sledované období této práce. Titulní strana se samozřejmě plně věnovala předešlým událostem a snažila se i zároveň povzbudit čtenáře s vyhlídkami do budoucna.²²⁶ V úvodním článku byla popsána mezinárodní situace a těžké zmrzačení státu. Dále byl nastíněn postoj spojenců k požadavkům Hitlera. Text uváděl, že v této těžké situaci jsme zůstali sami a plně odhodláni. Armáda i obyvatelstvo v zázemí bylo připraveno. Byla zde zmíněna bravurní mobilizace 23. září 1938.

Na předních stranách se také objevily instrukce, jak se chovat během leteckého útoku a jak vypadá pohotovost služeb CPO.²²⁷ Je zvláštní, že se tyto pokyny objevily v tisku až 29. září 1938. Samozřejmě zde mohla být obava, že i přes Mnichovskou dohodu může stále dojít k válce, ale očekával bych tyto instrukce o něco dříve. Byl zde i článek věnující se pohotovosti Chrudimě. Všechny služby CPO byly během těchto událostí v pohotovosti a byly připraveny konat svoji povinnost v případě potřeby. Tisk hodnotil pohotovost CPO jako velmi příkladnou. Všude sice panovala nervozita, přesto byly veškeré úkoly a přípravy CPO splněny řádně. Zatemňování města bylo provedeno také ukázkově. U obyvatelstva byla projevena velké ochota. Jediný nedostatek zde byl spatřen v nedostatku zatemňovacích prostředků.²²⁸

Tato kapitola nám ukázala, že i tisk se věnoval přípravám obraně státu a v různých sekcích se snažil propagovat a informovat veřejnost o brannosti a snahách národa podpořit obranu státu. Víme, že existoval specifický celostátní tisk, který se po celá 30. léta věnoval nejrůznějším věcem týkajících se obrany obyvatelstva. Z tisku také víme, že snahy zviditelnit hrozbu chemicko-letecké války tu byly již v roce 1930. Letecké manévry nám tak ukázaly, že si Československo bylo vědomo této hrozby mnohem dříve, než se mezinárodní situace začala zhoršovat.

Pro celá 30. léta jsem zvolil regionální tisk *Zpravodaj Chrudimska*. Zde můžeme vidět vývoj brannosti a příprav na obranu státu. Jak jsem již zmiňoval, rok 1930 byl důležitý v tom, že se konaly velké letecké manévry. Zde byly novináři vítáni, aby mohli tyto manévry a propojení armády s civilní pasivní ochranou zpropagovat. Rok 1934 byl rokem plným branných a leteckých dnů. Tisk tyto akce hojně propagoval a poskytoval informace o konání. Následně pak přinášel hodnocení a informace po skončení těchto akcí. V tisku se také objevovaly různé sekce se specifickým zaměřením. Jejich četnost byla však velmi různorodá. I v následujících letech se články věnující se přípravám na obranu státu objevovaly dost různorodě. Můžeme však říci, že jich však přibývalo jako přibývalo snah o činnost ze strany spolků. Tisk byl však ideálním prostředkem, jak oslovit velkou masu lidí a předat tak různé informace. Byl skvělým prostředkem jak tyto akce a činnost pro zvýšení brannosti národa zviditelnit a zpopularizovat. Tím i napomohl zlepšovat vztah mezi armádou a veřejností.

²²⁶ *Hlavy vzhůru, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 39, ze dne 29. září 1938.*

²²⁷ *Pokyny pro obyvatelstvo, Tamtéž.*

²²⁸ *Chrudim v pohotovosti, Zpravodaj Chrudimska, Číslo 39, ze dne 29. září 1938.*

4.5 Rozhlas

Kromě tištěných příruček a článků v tisku bylo možné k propagaci ochrany před leteckými útoky využít i možnost rozhlasu. Rozhlas začal v Československu vysílat v roce 1923. V druhé polovině 30. let byl rozhlas využit k propagaci ochrany před leteckými útoky skrze různé pořady. Na spolupráci se výrazně podílela společnost Radiojournal, která měla v roce 1937 více než 1 000 000 posluchačů.²²⁹ Rozhlasové vysílání mělo pomoci informovat obyvatelstvo, jak bude probíhat letecká válka a jaké možnosti ochrany jsou a jak jich nejlépe docílit. Posluchači tak měli být seznámeni se smyslem CPO, organizací CPO a s povinnostmi dalších služeb.

Pro představu bych zde chtěl uvést tři rozhlasové záznamy, které byly publikovány stránkou Můjrozhlas.cz. První záznam zachycuje hlášení z roku 1936 týkající se plánovaného cvičného náletu na Prahu. Víme, že cvičné nálety se konaly již mnohem dříve. V Chrudimi již počátkem 30. let. V roce 1936 se konalo velké závěrečné cvičení. Je tedy pochopitelné, že i Praha jako hlavní město si musela vyzkoušet cvičný nálet. Hlášení začalo uvedením datumu cvičného náletu. Cvičný nálet na Prahu se měl konat 20. listopadu roku 1936. V jakém předstihu byla veřejnost informována, však nevíme. Cvičení dle hlášení mělo být kombinované. Cvičný nálet měl být skvělou příležitostí, jak si piloti mohli vyzkoušet své znalosti. Nad druhou stranu měla být prověřena připravenost a schopnost pražské CPO. Cvičení bylo rozděleno na dvě části. První měla být v určitém časovém rozsahu přes den a druhá se měla konat pozdě v noci. Denní část se týkala celého území Prahy, zato noční část už měla pokrývat jen určitou část. Začátek cvičného náletu měl být oznámen standardním způsobem, jako byly například sirény, zvony nebo tovární houkačky. Po vyhlášení leteckého poplachu se měla veškerá doprava zastavit. Řidiči automobilů i jiných dopravních prostředků měli sjet z vozovky a svá vozidla odstavit na krajnicích. Bylo upozorněno, že při tomto cvičení řidiči mohou setrvat ve svých vozech i s osazenstvem. Ulice se však měly vyprázdnit. V některých částech Prahy mělo dojít k ukázkám použití jednotlivých typů leteckých pum. Tyto ukázky měla zajistit vojenská správa. Obyvatelstvo na to bylo upozorněno, aby počítalo s explozemi i použitím slzotvorného plynu. V těchto určitých částech se mělo obyvatelstvo připravit a svá obydlí zajistit proti vniknutí plynu. Hlasatel upozorňoval, že bude použit plyn, který je zdraví neškodný. Byla také uvedena praktická rada pro zasažené, která doporučovala při zasažení slzotvorným plynem si nemnout oči, ale nechat plyn z očí vyplavit pomocí slz. Dále byla uvedena informace, že všechny služby CPO byly označeny páskami. Obyvatelstvo bylo povinno uposlechnout pokynů jakéhokoliv označeného člena CPO. V noční části se mělo hlavně ozkoušet dodržování zatemňovacích předpisů. Letci měli ze vzduchu odhalit případné nedostatky a stejně tak měly policejní hlídky prověřovat zatemňovací opatření ze země. Pokud by policejní hlídka odhalila nedodržování zatemňovacích opatření, byla oprávněna udělovat finanční pokuty. Hlasatel upozorňoval od jaké hodiny bylo omezeno veřejné osvětlení. Nesmělo se zapomenout na reklamní světelné cedule nebo na osvětlení na hřbitovech. Na závěr hlasatel oznámil, že policejní vyhláška týkající se pouze tohoto cvičení byla uveřejněna a týká se pouze tohoto cvičení. Zároveň však byla vyhlášena všeobecná vyhláška města Prahy, která platila po celou dobu.²³⁰

²²⁹ Tomáš PÁNEK-Miloslav Novák, *Civilní protiletecká ochrana (1936-1937)*, in: *Dějiny a současnost*, číslo 2, 2022, s.22.

²³⁰ *Dějiny do uší-1936 pokyny pro cvičný nálet na Prahu*, Můj rozhlas.cz, <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1936-pokyny-pro-cvicny-nalet-na-prahu> [Staženo 2.5.2024]

Vidíme, že tento rozhlasový záznam se týkal jenom cvičného náletu na Prahu, ale přesto obsahoval informace nejen k nadcházejícímu cvičení, ale měl i pár praktických rad. Obyvatelstvu tak připomněl nebo upozornil, jak se zachovat při některých situacích.

Druhý rozhlasový záznam představoval instruktážní scénku CPO pro školy z 15. února 1937.²³¹ Záznam začal příchodem člena hlásné služby do školy, který oznámil školnímu veliteli blížící se nepřátelský nálet. Velitel školní CPO okamžitě vyhlásil píšťalkou letecký poplach. Tento poplach dále šířili třídní velitelé CPO, kterým byli učitelé. Hlasatel dále popisoval, že žáci nechávají všechny své věci ležet a okamžitě se řadí před skříní, kde jim pořádková služba vydává ochranné masky. Následovaly hlasy dětí, které se navzájem upozorňují na zamotané popruhy masek. V dále také učitel pobízel dva žáky, kteří mají na starost samaritskou službu, aby si pospíšili a co nejrychleji se vybavili lékárníčkami. Hlasatel dále popsal, jak se děti po jednom přesunuly do předem připravených krytů a zaujímají svá vyhrazená místa. Dle hlasatele vše probíhá dle směrnic Ministerstva vnitra. Na vyprázdněné škole ve třídách zůstali již jen členové pořádkové služby a na dvoře školy členové hlídky požární a pořádkové služby. V záznamu dále následovaly zvuky přelétajících letounů a následně ostrý zvuk, který měl představovat nejspíše explozi pumy. Následovalo pískání píšťalky, které oznamovalo konec náletu a po zaznění píšťalky člen CPO oznamuje konec náletu a uvádí zasažení nemocnice trhavou pumou a shoz plynové pumy na dvůr školy. Během tohoto hlášení se v pozadí rozezněla siréna, která oznamovala konec leteckého poplachu. Hlasatel oznámil, že byl vyhlášen konec leteckého poplachu, ale jen někdo mohl opustit úkryt. Následovalo hlášení členů detekční služby. Dospělý hlas oznamoval dopad fosgenové pumy na školní dvůr.²³² Hlasatel informoval, že fosgen je sice prudce jedovatý, zato však snadno a rychle vyprchá. Dle hlasatele to byl snadný úkol pro asanační službu. Důležité však bylo, aby všichni měli v pořádku masky. Následoval mužský hlas, který udával rozkazy jako uklidit asanační nářadí a určit zamořené prostor a směr větru. Dále měla nastoupit nejspíše školní pořádková služba, která měla toto zamořené místo strážit. Následně až velitel školní CPO vydal rozkaz žákům, aby opustili své úkryty a mohli své ochranné masky odložit. Následovaly dětské hlasy, které se smály Pepíkovi, který byl celý zapocený. Konec záznamu představoval jakýsi návrat do běžné školní hodiny, kdy učitel vybírá žáka na zkoušení. Hlasatel oznámil, že toto byla ukázka vzorného chování žactva při leteckém útoku. Takový výkon byl podložen spoustou práce a hlasatel si přál, aby takové výkony byly zaznamenány na každé škole.

Toto rozhlasové vysílání bylo určeno pro žáky škol. Díky tomuto záznamu víme, že školy měly vlastní organizaci CPO podobně jako větší podniky a závody. Starší žáci tak na školách zastávali pořádkovou a nejspíše i jiné služby v rámci protiletecké ochrany školy. Pro žáky byly ve školách sklady s maskami a lékárníčky. V záznamu byla popsána i práce asanační služby. Zde nebylo jasné, zda jde o asanační službu v rámci CPO obce nebo zda škola měla mít i svoji vlastní asanační službu složenou z řad žactva. Tato ukázková scéna ukázala, jak je důležité při těchto situacích zachovávat klid a řídit se pokyny. Děti v ukázce mluví klidně a navzájem si pomáhají. Dětské hlasy nejspíše patří menším dětem a zní velmi bezstarostně. Po návratu do tříd se děti dokonce radují a smějí se jednomu svému kamarádovi. Zde byl nejspíše záměr ukázat, že ani děti se nemusí bát případného leteckého útoku. Dokonce i když byly škola zasažena plynovou pumou, tak po zdárném zakročení se škola navrátila do běžného chodu. Tato

²³¹ *Dějiny do uší-1937 instruktážní scénka CPO pro školy*, *Můj rozhlas.cz*, <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1937-instruktazni-scenka-cpo-pro-skoly> [Staženo 2.5.2024]

²³² *Fosgen byl otravný bojový plyn.*

modelová situace měla pomáhat žákům a učitelům, jak si představit případný letecký nálet a jak si během něho počínat.

Třetí rozhlasová nahrávka představovala instruktážní scénku a rozhovor CPO pro děti a mládež z 6. září 1937.²³³ Hlasatel v záznamu oznamoval, že končí třetí část závěrečných cvičení a mnoho lidí se dosud seznámilo s úspěchy a výzbrojí naší armády. Hlasatel popisoval, jak mnoho občanů vítalo při cvičeních vojáky a jak za nimi chodili do polí a obdivovali jejich výzbroj. Hlasatel upozorňoval, jak dobře je naše armáda připravena a vyzbrojena, ale přesto padlo oznámení, že každý občan musí být připraven bránit vlast, kdyby došlo k napadení. Hlasatel dále oznamoval, že se v poslední době velmi používá zkratka CPO a že následující scénka měla význam této zkratky představit. Následoval dětský zpěv a následně zazněla siréna doprovázena zvuky leteckých motorů. Následovalo několik explozí, při kterých stále zněla siréna. Hlasatel oznamoval, že tyto zvuky jsou zvuky zkázy. Následovalo znění hasičské trubky, která nejspíše ohlašovala požár, a při tom v pozadí někdo zvolával po jednotlivých písmenech zkratku CPO. Scénka se poté přesunuje do prostředí tříčlenné rodiny. Otec se svého malého Jiříka ptá, jestli ví, co znamená zkratka CPO. Syn se smíchem odpovídá, že zkratku CPO musí již znát úplně každý. Otec přesto trvá na své otázce. Syn mu odpoví, že zkratka CPO znamená civilní protiletecká ochrana aneb jak se má občanstvo samo chránit. Otec odpověděl, že toto vysvětlení již všichni dávno znají, a že si tuto zkratku na hasičském cvičení vyložili jinak. CPO – cizí pumy odmítám. Dále se slova ujala matka, která zamyšleně mluví, jak by bylo na světě krásně, kdyby nebyly žádné války, boje a útoky. Matka se dále strachovala o děti na ulici během útoku. Otec jí však radil, že strach je špatný rádce. Důležité bylo zachovávat klid a rozvahu. Syn do toho přidává, že je nutné být vždy připraven, jak mu říkávali ve škole. Dále popisoval, jak se ve škole při každé vycházce učí skrývat v budovách i ve volném prostoru. Otec se pak syna vyptával, jak se nejlépe chránit proti bojovým látkám. Syn pohotově odpověděl, že pomocí ochranných masek. Následně upozorňoval, že ve školách je stále nedostatek masek. To však neodradilo jejich snahy se s nimi naučit zacházet. Syn dále popisoval, jak si při cvičeních navzájem pomáhají a kdo neměl masku, tak se snažil improvizovat improvizovanými ochrannými prostředky. Ty však podle otce nestačily a chválil si poctivé československé masky. Nakonec následoval popis cvičení, které syn ve škole zažil. Z vyprávění bylo zřejmé, že i malé děti ve školách jsou informovány o případných hrozbách a způsobech, jak se proti nim bránit.

Vidíme, že i tento poslední rozhlasový záznam se věnoval tématu CPO pro děti a mladistvé v domácím duchu. Záznam vysvětloval základní smysl a snahy CPO. Zajímavá zde byla role matky, která představoval postavení Československa. Válku si nepřála a chtěla, aby konečně nastoupil rozum společně s mírem v Evropě. Otec představoval druhou stránku postavení a tím mělo být odhodlání být připraven na případný konflikt.

Rozhlasové vysílání nesloužilo jen k propagaci CPO, ale bylo využito i v jiných oblastech. Například se vznikem pravidelného rozhlasového vysílání vznikly i Československé státní aerolinie. Tyto dvě nové moderní oblasti byly skvělou možností, jak oslovit mladou

²³³ *Dějiny do uší - 1937 instruktážní scénka a rozhovor CPO pro děti a mládež*, *Můj rozhlas.cz*, <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1937-instruktazni-scenka-rozhovor-cpo-pro-deti-mladez>, [Staženo 2.5.2024]

generaci a vzbudit v ní zájem o letectví. Rozhlasové vysílání tedy cílilo i na mladou generaci pořady, které měly vzbudit v mládeži zájem o letectví.²³⁴

Celkově rozhlasové vysílání mohlo být hlavně pro mladší generaci více poutavé. Formou vyprávění a používání zvukových efektů mohlo toto vysílání lépe zaujmout než obyčejný výklad, který se snažil poučovat.

²³⁴ Zuzana KUBIŠOVÁ, *Letu zdar! Jak rozhlas motivoval děti a mládež pro letectví, Dějiny a současnost, ročník 8, 2023, s.29.*

5. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo představit civilní stránku příprav obrany státu ve 30. letech. Jak bylo již uvedeno na začátku práce, tak akademická pozornost byla spíše věnována politickým a vojenským záležitostem.

Tato práce se snažila zachytit a ukázat vývoj brannosti národa a tím i určitou oblast příprav obrany státu ve 30. letech. V práci jsem použil mnoho různých zdrojů. Začal jsem u zpracování dobové legislativy, která nám ukázala teoretický pohled a iniciativu státu v té době podpořit přípravy obrany státu. Zde byla věnována pozornost brannému zákonu jako základu obrany každého státu a následoval rozbor specifitějších zákonů z 30. let. Zde jsem se výhradně zabýval jen vybranými zákony. Samozřejmě, že existovaly i jiné zákony, které souvisely například s vnitřní bezpečností, ale ty jsem pro své téma nebral jako důležité. Legislativa nám ukázala, že Československo nebralo hrozbu budoucího konfliktu na lehkou váhu a podnikalo legislativní kroky, jak zajistit podporu příprav obrany státu i z civilního hlediska. Díky zákonu o ochraně proti leteckým útokům číslo 82/1935 ze dne 11. dubna 1935 víme, že byla velká obava z rychle se rozvíjejícího vojenského letectva. V tomto zákoně tedy vidíme kroky, jak ochránit civilní obyvatelstvo před touto hrozbou. Rozsáhlý zákon o obraně státu č.131/1936 ze dne 13. května 1936 nám ukázal, jak mohla být pomoc civilního obyvatelstva rozsáhlá a nutná v případě potřeby. Nakonec poslední velký zákon, kterým jsem se zabýval, byl zákon o branné výchově č. 184/1937 ze dne 1. června 1937. Tento zákon nám ukázal, jak se stát snažil mezi širokou veřejností rozšířit brannou výchovu a tím podpořit snahy příprav na obranu státu.

Z legislativy tak vyplývá, že stát měl hlavní iniciativu a snahy na podporu příprav obrany státu přišly opožděně. Samozřejmě, že stát měl mít hlavní iniciativu k přípravám obrany státu, ale jisté snahy můžeme vidět mnohem dříve, než se začaly objevovat zákony na podporu příprav obrany státu. V první kapitole věnující se mezinárodní situaci a vztahům Československa s okolními státy jsme si ukázali, že proběhlo několik konfliktů, které poukazovaly na nezbytnost armády a potřebu vytvořit dobrou obranu. Později se nebezpečí ještě zvýšilo, když se v Německu chopili moci nacisté. Proč tedy specifické zákony na podporu obrany státu přichází až v druhé polovině 30. let? Musíme si uvědomit, že nejdříve bylo nutné vybudovat celou československou armádu. Poté přišla velká hospodářská krize. Zvládnutí těchto dvou procesů si vyžádalo mnoho pozornosti a úsilí. Od roku 1933 vzrůstá nebezpečí od nacistického Německa. To však neznamená, že se jisté snahy neobjevily dříve.

Ve 3. kapitole jsem se věnoval pojmům brannosti a snažil jsem se celkově představit myšlenku brannosti. Vidíme, že se jednalo o rozsáhlý proces, který měl přispět k obraně státu a tento proces měl svůj vlastní vývoj. Není to věc, která by se poprvé objevila až ve 30. letech, ale podobné snahy můžeme vidět již v dobách Rakouska-Uherska.

Ve 4. kapitole jsem se snažil zachytit přípravy obrany státu z různých pohledů a zdrojů. Tuto velkou kapitolu jsem začal menší rozpravou ohledně armády, abych tím připomněl její vývoj a úlohu hlavní možnosti státu, jak se bránit.

O tom, jak přípravy obrany státu vypadaly prostřednictvím obcí, jsme se hlavně dozvěděli díky kapitole věnující se legislativě. Ve 4. kapitole jsem se dále věnoval úředním zdrojům z archivu týkajících se obcí. Zde jsem rozebral veškeré dostupné oběžníky a

zpracoval i větší akce jako bylo například provádění cvičných náletů. Mohli jsme vidět, že oběžníky se převážně týkaly protiletectvé ochrany a byly spíše obecnějšího charakteru. Díky zachovalému protiletectvému plánu města Chrudim jsme si mohli udělat lepší představu o pomocných službách CPO. Proč se neobjevilo více informací ohledně této problematiky v archivních fondech města? Dle mého názoru většina těchto konkrétních informací mohla být zničena před okupací v březnu 1939. Veškeré oběžníky a úřední písemnosti týkající se protiletectvé ochrany byly vedeny jako důvěrné, takže se jednalo o tajné a citlivé informace. Je tedy možné, že těsně před okupací byly úřední písemnosti s konkrétnějšími informacemi zničeny, aby nemohly být využity nepřítelem. Tyto informace mohly také poukázat na lidi, kteří se aktivně podíleli na brannosti národa, a mohli být tak potenciální hrozbou pro nacisty. Samozřejmě je i zde možnost, že se zkrátka tyto písemnosti jen nedochovaly. Tento nedostatek informací v archivních fondech mohl zapříčinit nedostatečný zájem historiků ohledně brannosti, pasivní ochrany a příprav obrany státu z civilního hlediska.

Dále jsem se věnoval civilním spolkům a organizacím ve městě Chrudim. I zde se objevil problém ohledně konkrétních zdrojů. Fondy těchto spolků v archivních fondech v archivu v Chrudimi zcela chybí nebo obsahují jen části informací, které se netýkají tématu práce. Zde jsem tedy musel často využít i všeobecné informace, podle kterých můžeme předpokládat dění v ostatních pobočkách po celém tehdejší Československu.

Jako první spolek jsem uvedl Masarykovu leteckou ligu, která vznikla již v druhé polovině 20. let a měla za úkol propagovat letectví a nabízela nejen možnost vhodného koníčku, ale také možnost, jak se lépe seznámit s letectvím i vážnou hrozbou v podobě rychle se rozvíjejícího vojenského letectva.

V práci jsem také uvedl informace ohledně dvou velkých organizací jako byl Sokol a Skaut. Zde jsem však očekával větší dostupnost informací, ale opět jsem se musel spokojit převážně s obecnějšími informacemi. Zde se většina těchto archivních pramenů nejspíše stále nachází ve spolkových archivech a ve státním archivu se nachází opravdový zlomek informací, který opět s tématem nesouvisel. Z dostupných informací se domnívám, že jak Skaut, tak i Sokol byly organizace, které se svojí činností, kterou přispívaly k brannosti národa, příliš nevychloubaly. Domnívám se, že jejich činnost již od samotného počátku měla jisté prvky vlastenectví a brannosti. Obě organizace měly mladého člověka připravit na to, co ho mělo čekat na vojně. Obě organizace se snažily pěstovat v lidech sportovního ducha a posilovat fyzickou zdatnost. V těchto organizacích se také dbalo na týmovou práci, kázeň a disciplínu. Samozřejmě i zde hrálo velkou roli vlastenectví, které se tyto organizace snažily rozvíjet a podporovat.

V rámci zpracovávání brannosti i Sokola jsem také narazil na informace, týkající se brannosti žen. Vidíme, že i ženy mohly několika způsoby přispět k přípravám na obranu státu, ať už prostřednictvím působení jako samaritánky nebo v řadách dobrovolných sester Čsl. červeného kříže. To nejmenší, co mohly udělat, bylo dobře a řádně se starat o rodinu.

Tím se dostávám k dalším dvou velkým organizacím, a to bylo samaritánství, které bylo zastřešeno Čsl. červeným křížem. Tyto obě organizace prováděly svou činnost mnohem dříve, než začala vzrůstat potřeba zvyšování brannosti národa. Obě organizace se snažily rozšířit znalost první pomoci a podpořit snahu chránit civilní obyvatelstvo a v případě války se snažit zachraňovat životy a mírnit utrpení. U těchto obou organizací bylo těžké najít informace, díky kterým by bylo možné si udělat celkovou představu o činnosti před druhou polovinou 30. let. Existovala velká síť samaritánů, kteří byli přidružení například u hasičských jednotek nebo byli později sdružováni ve službě samaritánské v rámci CPO. K nim musíme ještě přidat dobrovolné sestry Čsl. červeného kříže a vidíme velkou podporu příprav na obranu státu v podobě posilování znalosti první pomoci. Obě organizace byly vhodné a někdy i přímo určené pro ženy. Čsl. červený kříž tak nesl velkou zásluhu na výcviku samaritánů a dobrovolných sester prostřednictvím pořádání kurzů a přednášek. Během bádání se ukázalo, že tyto dvě organizace jsou dosud velmi málo zpracované. Hlavním důvodem bude opět nedostatek pramenů. Novější literatura se těmito organizacemi téměř vůbec nezabývá a dobových pramenů také mnoho není.

Velmi krátce jsem se věnoval i hasičstvu. Zde jsem opět mnoho informací nenašel. Většina informací se týkala kulturních záležitostí, ale víme, že existovala služba požární v rámci CPO a zde byly místní hasičské jednotky základem. Jejich činnost se neměnila, takže nebylo třeba žádného specifického výcviku. Hasičstvo se samozřejmě účastnilo různých cvičení a propagace ochrany před leteckými útoky.

Podobnou pozornost jsem také věnoval Svazu čsl. důstojnictva. I tento spolek měl jistě na brannosti národa svůj podíl. Mimo jiné se přičinil o založení Masarykovi letecké ligy nebo branného sboru čsl. motoristů. I tento sbor, který byl založen a začal fungovat až v roce 1938, měl přispět ke zvýšení brannosti národa.

Během bádání ohledně spolků jsem narazil i na civilní spolek národní gardy, o kterých se toho také mnoho neví. Tyto národní gardy měly být dle mého bádání jediným ozbrojeným civilním spolkem, který se měl věnovat strážní službě a v případě nutnosti se zapojit i do boje. Opět se jedná o velmi málo zpracované téma, které by si zasloužilo více pozornosti.

Vidíme tedy, že se nejrůznější spolky zapojily do zvyšování brannosti a příprav na obranu státu. V této práci jsem vybral metodou sondy ty spolky, o kterých jsem našel aspoň nějaké informace.

V kapitole věnující se literatuře jsem se hlavně zaměřil na dobové příručky. Tyto dobové příručky se dají dobře dohledat v muzejních sbírkách. Jsou skvělým zdrojem tehdejšího pohledu na problematiku. Díky nim můžeme dnes vidět jaké hrozby byly v té době nejhorší pro obyvatelstvo, kdyby došlo k válečnému konfliktu. Většina příruček se snažilo vysvětlit podobu budoucího možného konfliktu a představit základní a podrobnější ochranu před těmito hrozbami. Jednoznačně mohu potvrdit, že největší hrozba byla viděna v chemicko-letecké válce. I samotná pasivní obrana se snažila předejít nebo mírnit důsledky chemicko-letecké války. Vidíme, že Československo bralo možnost použití bojových látek vážně a pilně reagovalo na nově se rozvíjející zbraň v podobě bojového letadla. Není divu, že převážná část zde uvedených příruček se přímo nebo jen částečně věnuje ochraně před chemicko-leteckou válkou. Existovaly však i příručky věnující se předvojenské přípravě nebo první pomoci.

Věnoval jsem se i literatuře, která měla vzbudit zájem nebo lepší vztah k armádě. Zde to byla převážně literatura věnující se mladší generaci. Jak jsem již zmiňoval, armáda a veřejnost měla složitější vztah po první světové válce. Tato literatura se měla snažit přiblížit dětem vojenský život a vzbudit tak lepší zájem o armádu. Formou vyprávěného příběhu bylo lepší děti zaujmout a naplnit je dobrodružstvím.

V rámci této práce jsem se také dostal k záznamům rozhlasového vysílání, které se věnovalo ochraně proti leteckým útokům nebo CPO. Tyto záznamy jsou nám důkazem, že se do příprav na obranu státu zapojil i rozhlas a svými vysíláními mohl rozšiřovat potřebné informace mezi veřejnost. Tyto nahrávky také cílily na mladší generaci, kterou lépe zaujala tato forma vzdělávání.

V poslední řadě jsem se věnoval regionálnímu tisku. Při získávání pramenů jsem narazil na specifický celostátní tisk, který se přímo věnoval ochraně obyvatelstva. Tento tisk mohl být dostupný i v Chrudimi, takže jsem ho cíleně uvedl jako první. Vidíme tedy, že i tisk reagoval na dobu a snažil se přispět k ochraně civilního obyvatelstva. Noviny s názvem Obrana obyvatelstva by si opět zasloužily větší badatelskou pozornost. Tyto specifické noviny možná zapříčinily méně informací v běžném regionálním tisku. Přesto i v místním tisku Zpravodaj Chrudimska se postupně objevuje mnoho informací věnující se brannosti nebo ochraně před leteckými útoky.

Co se týče výzkumných otázek, tak v kapitole Brannost národa jsem aspoň ve stručnosti nastínil historii brannosti a branné výchovy. Víme tedy, že už v dobách Rakouska-Uherska se objevovaly snahy zapojit mládež do předvojenské přípravy, aby tím byla podpořena armáda. Ve 20. letech se v Československu projednávala možnost zavedení předvojenské výchovy, ale nedošlo k žádnému legislativnímu kroku.

Ve 30. letech, hlavně v druhé polovině, dochází k vytvoření zákonů, které právně podporují snahy zvyšování brannosti a ukládají i povinnost se účastnit na branné výchově. Dochází tedy k podpoře hlavně ze strany státu. Změnu také můžeme vidět v tom, že se postupně brannost a příprava státu na obranu stupňují s rostoucí hrozbou. Čím více se blížíme k roku 1938, tím se i více zapojují spolky a organizace díky legislativě.

Kdo se zapojil do brannosti a branné výchovy? Do příprav na obranu státu a brannosti se měl zapojit nakonec úplně každý. Nemůžeme přesně potvrdit, že se opravdu každý zapojil, ale můžeme potvrdit, že bylo cíleno na téměř celou společnost. Brannost národa se postupně týkala dětí, mladší generace, dospělých i starých lidí. Každý měl možnost, jak se zapojit do zvyšování brannosti a pomoci tak obraně státu v případě možného konfliktu. Příchod zákona o branné výchově dokonce přinášel i povinnost se zapojit do branné výchovy a tím podpořit brannost národa. Do těchto snah se zapojila i armáda, která se snažila udržovat dobrý vztah s veřejností a snažit se pomoci propagovat brannost.

Jaký byl účel? Celá brannost a snahy v rámci příprav na obranu státu měly účel připravit a seznámit civilní obyvatelstvo s podobou budoucího moderního konfliktu. Zároveň měly být nastartovány přípravy, jak chránit civilní obyvatelstvo před hrozbami moderního konfliktu. Předvojenská příprava měla připravit mladé muže na život v armádě a usnadnit jim tak přechod z civilního života do toho vojenského. Celkové snahy a odhodání národa mohlo také mít odstrašující účinek pro případného nepřítele. Brannost národa měla způsobit to, že by nepřítel

nebojoval jen s armádou, ale také s celým národem. Samozřejmě, že by celý národ nebojoval se zbraní v ruce, ale celý národ se měl podílet na obraně státu.

Otázku ohledně dochovaných úředních pramenů jsem již odpověděl v předchozích odstavcích. Domnívám se, že většina úředních materiálů byla před okupací zničena, aby nemohla poškodit lidi, kteří se zapojili do CPO nebo do příprav na obranu státu. Existuje však i možnost, že se tyto materiály zkrátka nepodařilo uchovat.

Každý občan měl možnost se zapojit do příprav na obranu státu. Mohl vstoupit do služeb CPO a chránit tak civilní obyvatelstvo před chemicko-leteckými útoky. Dále mohl vstoupit do různých organizací a spolků, které se věnovaly svojí činností zvyšování brannosti. Každý si mohl pořídit příručku a vzdělávat se podle ní. Později však přibývalo možností, jak se zapojit do branné výchovy. I ženy měly možnost různými způsoby přispět k brannosti národa. Samozřejmě i děti měly možnost se zajímat o vojenský život nebo letectví a později se v rámci školního vzdělávání nebo jiné organizace účastnili branné výchovy.

Jakou úlohu měly spolky ve zvyšování brannosti? Domnívám se, že velkou. Záleží opět na povaze jednotlivých spolků, ale mohli jsme vidět, že například Čsl. červený kříž nebo Sokol se na zvyšování brannosti a příprav na obranu státu podíleli velmi aktivně. Dle mého názoru civilní spolky a organizace hrály velmi důležitou roli ohledně příprav na obranu státu.

Jaký vliv měla brannost a činnost civilní protiletecké ochrany na společnost? Můžeme říct, že se tyto snahy a činnost musely dotknout každého člověka. Ukázali jsme si, že přípravy na obranu státu byl celospolečenský proces, do kterého měl ideálně každý občan nějak přispět. Na jednu stranu prezentace a seznamování s budoucími hrozbami možného konfliktu mohla obyvatelstvo děsit, ale na druhou stranu to mělo uklidňující efekt díky organizování příprav již v dobách míru. Civilní obyvatelstvo si tak bylo vědomo, co může přijít s budoucím konfliktem, a že i oni mohou být ve vážném nebezpečí.

Celý proces příprav na obranu státu byl tak celospolečenskou záležitostí a tento proces měl svůj vývoj. Ačkoliv je tato práce nahlédnutím do této oblasti, tak nám ukázala mnoho dosud neprobádaných oblastí a ukázala i civilní stránku příprav na obranu státu. Práce tak poukazuje na další podrobnější výzkum v těchto oblastech. Budoucí badatelé se tak mohou zaměřit na podrobnější výzkum jednotlivých organizací jako je například Sokol nebo Čsl. červený kříž. I civilní organizace národní gardy by si jistě zasloužila další pozornost. Vhodné by bylo se zaměřit na ostatní regiony nebo na pohraničí, jak se v těchto oblastech vyvíjely snahy na obranu státu. Tato práce tak otevírá nové možnosti a otázky, jak se na přípravy obrany státu ve 30. letech dívat.

6. POUŽITÁ LITERATURA (Prameny a literatura)

Prameny nepublikované:

- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv. č. 3906, Oběžník: Ochrana proti leteckým útokům. Přezkoušení a doplnění příprav CPO, ze dne 17.září 1938.
- SOkA Chrudim, fond Městský úřad Chrudim, Inv.č. 1703, Plán protiletecké ochrany, rok a datum neznámé.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č.3906. Žádost Město Chrudim žádá o schválení smlouvy uzavřené se státem Československým/vojenskou správou ze dne 15.ledna 1938.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv, č. 3861, Okres Chrudim – přehledy podniků důležitých pro obranu státu- přezkoušení. Ze dne 12.ledna.1937.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3857, Oběžník Civilní protiletecká ochrana, snahy KSČ o její ovládnutí, ze dne 5.května 1937.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3857, Oběžník Ochrana proti leteckým útokům. Škola protiletecké ochrany v Hradci Králové. Kurzy cvičitelů branné výchovy. Praha 29.října 1937
- ¹SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3861, Okres Chrudim-přehledy podniků důležitých pro obranu státu – výsledek přezkoušení, zde den 26.února 1937.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3861, Oběžník Podniky důležité pro obranu státu – výklad tohoto pojmu a směrnice pro pořizování, přezkoušení a doplňování přehledu takových podniků, zde dne 10.února 1937.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3906, Oběžník ochrana proti leteckým útokům. Vzájemné sdělování údajů o CPO mezi obcemi, zde dne 29.ledna 1938.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č.3909, Oběžník Instrukce mírové hlásné služby, ze dne 8.září 1938.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č.3909, Instrukce mírové hlásné služby, ze dne 8. září 1938.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č.3909, Oběžník Označování říšsko-německých a rakouských letadel, ze dne 1.dubna 1938.
- SOkA Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č.3909,
- Státní Okresní archiv Chrudim, fond Okresní úřad Chrudim (1855-1945), Inv.č. 3857, Oběžník Ochrana proti leteckým útokům: Plán ochrany v obcích, ze dne 5.ledna 1937.

Prameny publikované:

- BERKA Emil – Weiss Josef, Bud' připraven! Poučení o míru, válce a obraně proti leteckým útokům. Praha 1934.
- CPO o první pomoci, Pardubice 1938.

- Československému lidu podává Československý Červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1930.
- Československému lidu podává Československý Červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1931.
- Československému lidu podává Československý Červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1932.
- Československému lidu podává Československý Červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1933.
- Československému lidu podává Československý Červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do konce roku..., Praha 1934.
- FELIX Eduard, Než letadlo vzlétne, Praha 1936.
- Malý Čechoslovák. Časopis pro mládež církve československé, Ročník XI, Praha 1935/36.
- Národní gardy, Vojenský kalendář 1936, Praha 1935.
- Rukověť branné výchovy: Nižší stupeň. Praha 1937.
- Samaristká služba Čsl. Červeného kříže. Organizace samaritství. Praha 1929.
- Sokolský věstník: List československé obce sokolské,38, Praha 1936.
- TICHÝ Oldřich, Na manévrech, Praha 1936.
- Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 20, Litomyšl 1935.
- Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 21, Litomyšl 1936.
- Věstník sokolské župy Východočeské Pippichovy, ročník 23, Vysoké Mýto 1938.
- VOLESKÁ Marta – Scheiner Artuš, Sláva děti, vojáci jsou tady!, Praha.
- VONDRÁČEK Alois, Obrana proti leteckým útokům: Praktická příručka pro každého, a zvláště pro samaritány, Praha 1933.
- Výroční zpráva Tělocvičné jednoty Sokol v Chrudimi o činnosti v roce 1935, Chrudim 1936.
- Výroční zpráva Tělocvičné jednoty Sokol v Chrudimi o činnosti v roce 1937, Chrudim 1938.
- ZEMAN Felix, Ochrana domů středních a malých měst proti leteckým útokům. Příprava a výcvik velitelů svépomocné služby požární, plynové a samaritské CPO v obytných domech, Chrudim.

Zákony:

- Zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům č.82/1935 ze dne 11.dubna 1935 Sb. z. a n.
- Zákon o požadování dopravních prostředků pro účely vojenské z 13. května 1924 č.117/1924 Sb. z. a n.
- Branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920 č.193/1920 Sb. z. a n.
 - Zákon o mimořádných opatřeních ze dne 14.dubna 1920 č.300/1920 Sb. z. a n.
 - Zákon o obraně státu ze dne 13.května 1936 č.131/1936 Sb. z. a n.
- Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 č.184/1937 Sb. z. a n.

Literatura

- BASTL Miroslav, Demografický vývoj v chrudimském okrese v letech 1850-2001, In: Chrudimský vlastivědný sborník 2, Chrudim, 1997.
- BERÁNEK Jan, Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách, Praha 1955.
- BÍLEK Jiří – Broft Miroslav – Čada Václav a kol., Vojenské dějiny Československa III., Praha 1987.
- BÍLEK Jiří, Kyselá těšínská jablíčka- Československo-Polské konflikty o Těšínsko 1919,1938,1945, Praha 2011.
- BOČEK Petr, Budování chrudimského letiště 1937-1939, 1.Úsilí města o umístění vojenské posádky, In: Chrudimský vlastivědný sborník 4, Chrudim, 1997.
- BOČEK Petr, Letecká Chrudim II. 1926-1939, In: Edice Chrudim 22, Chrudim 2003.
- Dejmek Jindřich a kol., Československo dějiny státu, Praha 2018.
- DEJMEK Jindřich, Československo jeho sousedé a velmoci ve XX. Století (1918-1992), Praha 2002.
- Deset let Československé republiky, Praha 1928.
- DRAHOMÍR Jančík, Třetí říše a rozklad malé dohody: Hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936-1939, PRAHA 1999.
- DUNANT Henry, Vzpomínky na Solferino, 2007.
- FIDLER Jiří – Sluka Václav, Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938, Praha 2006.
- JIRÁNEK Tomáš – Souček Radovan, Dějiny československého železničního vojska, Praha 2014.
- JIRÁNEK Tomáš, Šéf štábu obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka, Praha 2015.
- KAPRAS Jan – Malypetr Jan – Soukup František, Armáda a národ, Praha 1938.
- KLIMEK Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české,I, Praha, XIII.
- KLIMEK Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české,I-XVII, Praha, III.
- KOBĚTIČ Pavel – Šulc Ivo – Pavlík Tomáš a kolektiv, Chrudim vlastivědná encyklopedie, Praha, 2005.
- KUBÍN Zdeněk, 150 let Sokola: a XV. Všesokolský slet 2012, 2013.
- Mann G, Dějiny Německa 1919-1945,Praha 1993.
- MÜLLER Helmut, Dějiny Německa, Berlín 1995.
- PROKOP Ladislav, Felix Zeman, in: Chrudimské vlastivědné listy, ročník 13, číslo 6, Chrudim 2004.
- ŘEPA Tomáš, Záměry a proces přijetí zákona č.131/1936 sb. O obraně státu in: Sborník národního archivu. Krize a stát. 31/1,2023.
- STRAKA Karel – Kykal Tomáš, Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918-1932, Praha 2013.
- Tělovýchovný sborník - Česká knižní tělovýchovná literatura od první poloviny 19. století až do roku 1918, Praha 1968.
- TOMÁŠEK Dušan, Nevyhlášená válka - Boj o Slovensko 1918-1920, Praha 2018.

Odborné časopisy:

- KUBIŠOVÁ Zuzana, Letu zdar! Jak rozhlas motivoval děti a mládež pro letectví, Dějiny a současnost, ročník 8, 2023.
- PÁNEK Tomáš -Miloslav Novák, Civilní protiletectká ochrana (1936-1937) ,in: Dějiny a současnost, číslo 2, 2022.
- POKORNÁ Alevtina, Svaz čs. Důstojnictva v letech 1918-1939 in: Historie a vojenství, číslo 5, Praha 1992.

Diplomové a bakalářské práce:

- Sabina Veigertová, Vývoj branné výchovy v Československu od roku 1918, Diplomová práce, univerzita Pardubice.
- Markéta BLEHOVÁ, Továrna Františka Wiesnera v Chrudimi ve třicátých letech 20. století, 2017, Bakalářská práce, Univerzita Karlova.
- Vítězslav SUCHOMEL, Proces Volksport, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2013

Tisk

- Hlasy východočeské, Ročník 1930.
- Chrudimské noviny, Ročník 1938.
- Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům, Ročník 1936/1937.
- Zpravodaj Chrudimska, Ročník 1934.
- Zpravodaj Chrudimska, Ročník 1935.
- Zpravodaj Chrudimska, Ročník 1936.
- Zpravodaj Chrudimska, Ročník 1937.
- Zpravodaj Chrudimska, Ročník 1938.

Internetové zdroje:

- Dějiny do uší-1936 pokyny pro cvičný nálet na Prahu, Můj rozhlas.cz, Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1936-pokyny-pro-cvicny-nalet-na-prahu> [Staženo 2.5.2024]
- Dějiny do uší-1937 instruktážní scénka CPO pro školy, Můj rozhlas.cz, Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1937-instruktazni-scenka-cpo-pro-skoly> [Staženo 2.5.2024]
- Dějiny do uší- 1937 instruktážní scénka a rozhovor CPO pro děti a mládež, Můj rozhlas.cz, Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/dejiny-do-usi/1937-instruktazni-scenka-rozhovor-cpo-pro-deti-mladez> [Staženo 2.5.2024]
- Aspi.cz [online]. Praha: Cream, 2022, Dostupné z: <https://www.aspi.cz/menu/search> [Staženo 4.6.2024]